

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní školy
a střední školy anglický jazyk – dějepis

Forma studia: prezenční

Školní rok 2010/11

**Zločin a trest: Svědectví smolných knih 16. až 18. století
v českých zemích ve statistikách**

**Crime and Punishment: Blackbook's testament in
Bohemian countries from
16th -18th century in statistics**

Vypracoval: **Martin Krameš**

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Dušan Foltýn**

Místopřísežné prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že bakalářskou práci na téma: „Zločin a trest: Svědectví smolných knih 16. až 18. století v českých zemích ve statistikách“ jsem vypracoval samostatně s použitím pramenů a literatury, které uvádím v přiloženém seznamu.

Souhlasím se zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne.....

Podpis.....

Poděkování

Chtěl bych poděkovat Mgr. Dušanu Foltýnovi za odborné vedení, cenné rady a pomoc při zpracování bakalářské práce a Státnímu okresnímu archívu Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem za poskytnutí některých pramenů a literatury pro mé bádání.

Anotace v českém jazyce

Tématem mé bakalářské práce „zločin a trest“ je právo a soudnictví v období od 16. do 18. století v Království českém a Markrabství moravském, s větším důrazem zaměřeným na jednotlivé zločiny a jejich tresty. V práci popisují, jak se vyvíjelo české právo v minulosti a jak vypadalo trestní právo v této době. V soudnictví popisují celý soudní proces, jak šel za sebou. Od předvolání k soudu, přes líčení, výslechy, útrpné právo (kterému je určena celá jedna kapitola) až k rozsudku.

Ovšem hlavní důraz kladu na zločiny a především jejich následné tresty. U každého zločinu uvádím všechny mnou nalezené tresty a statisticky, zvláště pro muže a ženy, je seřazují od nejčastějších až po ty méně obvyklé v přehledných tabulkách. Právě tyto tabulky a statistiky považují za můj hlavní přínos v této práci. Dále vyzdvihují ty případy, kde padl nějaký neobvyklý trest a proč tomu tak zřejmě bylo.

Klíčová slova

Zločin, trest, soudnictví, právo

Anotation in English

The topic of my bachelor thesis, "Crime and Punishment" is the law and justice in the period from 16 to 18 century in the Kingdom of Bohemia and in the March of Moravia with more emphasis focusing on individual crimes and their sentences I have found. In the thesis, I describe how the Czech law developed in the past and how the criminal law looked at that time. Then I describe the judicial trial, how the whole process went on. From the summons to the court over the trial, interrogation of witnesses, torture law (which is determined by a whole chapter) till the verdict.

But the main emphasis is put on crime and especially their consequential sentences. For every crime I mention all of the sentences I have found, and statistically, separately for men and women, I list all of them from the most common one to the less common ones in separate tables. Specifically these tables and statistics are my most valuable contribution to my bachelor thesis. Further I highlight those cases where was given some unusual punishment and why this might have been so.

Key words

Crime, punishment, justice, law

Obsah

1	Úvod	7
2	Prameny a literatura	9
3	Postup a metodologie statistiky	12
4	České právo a soudnictví.....	14
4.1	Rozdělení formy a zdroje práva	14
4.2	Historický vývoj.....	16
4.3	Vývoj městského soudnictví	19
4.4	Právní způsobilost	22
4.5	Trestní a hrdelní právo	25
4.6	Trestní proces	28
4.7	Právo útrpné neboli tortura.....	35
4.7.1	Další mučící nástroje.....	40
5	Zločiny a jejich tresty	41
5.1	Delikty proti oficiální ideologii.....	46
5.1.1	Čarodějnictví	46
5.1.2	Svatokrádež a rouhání	48
5.2	Delikty zaměřené proti hlavě státu, panovníkovi a státnímu zřízení	50
5.2.1	Zrada, dezerce a rebelie.....	50
5.3	Delikty proti pozemkové vrchnosti	52
5.3.1	Potulka.....	52
5.3.2	Vodní, lesní, polní pých a krádeže včel nebo ryb	54
5.4	Delikty proti mravnosti	56
5.4.1	Bigamie	56
5.4.2	Cizoložství.....	57
5.4.3	Smilstvo.....	59
5.4.4	Incest	62
5.4.5	Sodomie.....	63
5.4.6	Znásilnění	64
5.4.7	Nemanželské dítě	66
5.4.8	Konkubinát	67
5.5	Delikty proti životu a zdraví.....	68

5.5.1	Infanticidum	68
5.5.2	Mord, vražda, sebevražda.....	70
5.5.3	Vražda příbuzného (Parricidium).....	73
5.6	Delikty proti majetku	75
5.6.1	Krádeže.....	75
5.6.2	Překupnictví, padělání, podvody	78
5.6.3	Žhářství.....	79
5.6.4	Loupeže	81
5.7	Delikty proti cti	84
5.7.1	Urážka na cti, křivá svědectví a obvinění	84
6	Závěr.....	86
7	Smolné knihy a jiné prameny	89
8	Literatura	91
	Seznam tabulek	94
	Přílohy A – Smolná kniha města Nymburk 1559 – 1666	95
	Přílohy B – Útrpné nástroje.....	97

1 Úvod

Téma této práce jsem si vybral z důvodu mého zájmu o soudní historické procesy a trestní právo v našich dějinách.

Za každý zločin by měl následovat také spravedlivý a zasloužený trest. Tohle by měl být základ každého soudního systému nejen dnes, ale i v období středověku nebo novověku. Každý fungující systém v dějinách měl nebo má svá pravidla, některá byla přísnější, jiná zase tolerantnější k různým prohřeškům. Někde se tedy zločinci trestali přísněji a jinde by jim nějaký ten zločin prošel jen s drobnou újmou. Existovaly různé druhy zločinů od těch drobných až po ty, co by si dnešní člověk jen ztěžka představil a chápal, proč by někdo něco takového vůbec dělal. Stejně to bylo i s tresty. Trest smrti nebyl do 20. století výjimkou a uděloval se za většinu zločinů (převážně ve středověku a raném novověku). Velké rozdíly ale byly v typech trestů smrti, nad krutostí některých dnes jen nechápavě kroutíme hlavou. V dnešní době, kdy se při trestu smrti (pokud je vůbec zákonem dovolen) snaží, aby bolest odsouzeného byla minimální a hlavně, aby smrt byla rychlá (např. prováděno injekcí nebo elektřinou).¹ Dříve naopak se popravčí snažil, aby smrt byla pomalá a bolest při ní byla právě tím trestem za spáchaný zločin a ne jen smrt jako taková.

Jelikož podrobná dokumentace o procesech a výsleších na našem území se dochovala právě až od 16. století, dokumentací smolných knih, určil jsem si jako časové rozmezí své bakalářské práce právě vládu Habsburské dynastie na českém trůně až do reformy hrdelního soudnictví v roce 1768.²

Cílem této práce je ukázat, jak fungoval soudní systém v českých zemích (Českém království a Moravském markrabství) od 16. do 18. století, včetně jeho vývoje, s větším důrazem zaměřeným na samotné zločiny a následné tresty. Chtěl bych zde popsat, jak fungoval proces útrpného práva, které je, dle mého mínění, v dnešní době vnímáno trochu jinak než jak to opravdu bylo. Proto ve své práci popíši, že existoval jistý psaný systém, ve kterém měl kat jasně dáno, jak by měl při tortuře postupovat, ale to jak doopravdy postupoval a dodržoval tento systém, už záleželo jen na něm a na dalších přítomných.

V různých tabulkách, na které je v práci kladen největší důraz, ukáži, jaké byly statisticky nejčastější zločiny a tresty za ně udělené na našem území (Království českém a

---

¹ Trestání je zde myšleno v západní civilizaci (Evropě, Americe).

² Tzv. *Theresiana*.

Markrabství moravském). Jak se lišily tresty v průběhu doby nebo jak rozdílně postupovala různá města při trestání stejných zločinů jiným způsobem. U každého zločinu, kromě nejčastějšího trestu, vyzdvihnu i tresty, které byly buď příliš tvrdé nebo naopak kdy byl soudce neobvykle mírný.

Tímto bych chtěl vytvořit jakýsi nástin českého práva v minulosti. Ukázat kromě jeho stinné stránky, kterou nepochybně byl způsob drsného trestání a dlouhého čekání na zrušení, či zakázání útrpného práva³, i stránku světlou, kterou byla snaha o udílení mírnějších trestů v 18. století a posuzování polehčujících okolností vzhledem k danému případu.

---

³ Zrušeno roku 1778.

2 Prameny a literatura

Základním pramenem pro mé bádání byly smolné knihy, především tedy jejich edice. Tyto knihy dokumentují trestní proces od samotné obžaloby přes výpovědi obviněného před mučením po jejich jednotlivých stupních, až po konečné doznání včetně většinou zmíněného rozsudku. Smolných knih a jejich edic se však v současné době dochovalo jen zlomek z celkového původního počtu⁴, většinou se dochovalo více smolných knih z daného regionu, jako např. z východních Čech (Chlumec n. Cidlinou, Dvůr Králové n. Labem, Pardubice), středních Čech (Kutná Hora, Nymburk, Divišov) nebo jižní Moravy (Velká Bíteš, Buchlov, Bojkovice). Smolné knihy popisují různá období v rozmezí od počátku 16. století do 2. poloviny 18. století (max. roku 1780). Do originálu smolné knihy jsem měl možnost nahlédnout ve Státním okresním archívu Nymburk se sídlem v Lysé n. Labem, avšak poměrně dost stránek je poničeno, nebo kousek zápisu chybí, také proto asi ještě není vydána její kompletní edice a zápisy z ní najdeme zmíněné v jiné vydané literatuře.⁵ Pracoval jsem celkem s 18 smolnými knihami nebo jejich edicemi a právě tyto knihy byly stěžejní pro vytvoření mých statistik zločinů a jejich následných trestů v daných městech nebo regionech.

Bohužel některým edicím chybí obsah, výčet trestů nebo dokonce i rozdělení na výsledky a ortel, a tudíž se stávají méně přehlednými. Jasně nejobsáhlejší, ale zároveň nejméně přehlednou je edice smolné knihy města Tábor.⁶ Bohužel v této knize chybí většina trestů, zapsány jsou jen výpovědi zločinců a často chybí právě výsledné ortely (tolik důležité pro mé statistiky), proto z této knihy nemám zaznamenány úplně všechny zločiny.

Dalším důležitým zdrojem pro statistiky mé práce byly různé vydané sborníky, vlastivědné studie nebo historické časopisy. Do těchto publikací přispěli zejména Eva Procházková.⁷ a Jaroslav Pánek⁸, specialista na hrdelní soudnictví s důrazem na střední

---

⁴ Jedná se opravdu jen o zlomek z původního počtu vzhledem k tomu, že např. v druhé polovině 17. století u nás fungovalo přes 300 hrdelních soudů a každý musel povinně dělat zápisy z každého výsledku.

⁵ Např. OBERPFALCER, František. *Vyznání na mučidlech*. Praha : Fr. Borový, 1937. nebo FRANCEK, Jindřich. *Čarodějnické příběhy*. 1. Praha - Litomyšl : Paseka, 2005. 249 s

⁶ STRAKA, Josef. *Z tábořské knihy černé*. Tábor : Spořitelna města Tábora, 1937. 494 s.

⁷ PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Hrdelní soudnictví města Benešova v 16. - 18. století : SVPP 21-1980*. 1. Benešov : Okresní muzeum v Benešově, 1980. 211 - 255 s.; PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Hrdelní soudnictví města Berouna v letech 1621 - 1680 : SSH 18*. Praha : Státní okresní archivy středních Čech a Státní okresní archiv v Praze, 1992. 5 - 51 s. ; PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Hrdelní soudnictví města Miličína v 15. až 18. století : SVPP 26-1985*. 1. Benešov : Okresní muzeum v Benešově, 1985. 249 - 270 s. ; PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Hrdelní*

Čechy. V těchto sbornících nacházíme stručné dějiny hrdelního soudnictví daného města a poté i výpis případů v daném městě, občas bohužel znovu chybí tresty, čímž se pro mě zužuje počet statisticky přijatelných případů do mé práce, ale tyto tresty pravděpodobně nebyly zaznamenány už ani v pramenu nebo v předchozí literatuře, a proto je nenacházíme ani zde. Nesmím opomenout studie na pardubické univerzitě: jsou to práce Dany Kelnerové⁹, která ve svém příspěvku vypsala veškeré sexuální zločiny a jejich tresty v přehledné tabulce, a práce Martiny Havlůjové¹⁰, která jak už název napovídá, vypsala obsahy smolných knih na dané téma, se zaměřením především na čarodějnictví. Díky těmto dvěma pracím jsem mohl doplnit svou práci o další statistiky z knih, k nimž jsem z různých důvodů nezískal přístup.

O dalších případech (zločinech a trestech) jsem se dočetl ve vydané literatuře na téma hrdelního soudnictví, kdy autor dodává ke svým tvrzením a popisům daných zločinů i jednotlivé konkrétní případy z různých dalších zdrojů (ortelní spisy, radní manuály a jiné). Těmito knihami jsou například *Vyznání na mučidlech* od Františka Oberpfalcera nebo z knih Jindřicha Francka, který se problematikou zločinů a trestů hodně zabývá a pravděpodobně ho můžeme považovat za jednoho ze současných předních odborníků na dějiny zločinu a trestu v našich zemích, kdy své vydané knihy zaměřuje vždy na konkrétní typ zločinu s konkrétními případy.

Pavel Kristián z Koldína ve svých knihách¹¹ dobově popisuje veškerá městská práva, nevynechává ani přehled zločinů a trestů včetně jejich dobové charakteristiky, což mi dobře posloužilo k charakteristikám jednotlivých trestů a posouzení rozdílu mezi tím „*jak to mělo být*“ a „*jaký trest byl opravdu přidělen*“ v popisování a v porovnávání ve svých statistikách. K tomu mi také dobře posloužil *Hrdelní řád císaře Karla V.*¹²

Vydané literatury zabývající se vývojem a historií českého práva je poměrně hodně. Já jsem se opíral o stěžejní autory zabývající se touto tematikou. V oblasti právního vývoje

---

soudnictví městeček Prčice a Sedlce v 16. - 18. století : SVPP 24 - 1983. 1. Benešov : Okresní muzeum v Benešově, 1980. 239-259 s.

⁸ PÁNEK, Jaroslav. *Hrdelní soudnictví městečka Čechtice v 17. a 18. století : SSH 12. Praha : Státní oblastní archiv v Praze ve spolupráci s okresními archivy Středočeského kraje, 1977. 129 - 183 s. a PÁNEK, Jaroslav. *Hrdelní soudnictví městečka Neveklova v 18. století : SSH 14. Praha : Státní oblastní archiv v Praze ve spolupráci s okresními archivy Středočeského kraje, 1979. 71 - 111 s.**

⁹ *Sexuální delikvence ve světle smolných spisů: příspěvek k dějinám sexuality v 16. – 18. století*

¹⁰ *Ženská kriminalita v Čechách v 16. – 18. století*

¹¹ KOLDÍN, Pavel Kristián. *Práva městská Království českého a Markrabství moravského : spolu s krátkou jich sumou. 5. Praha : Spolek českých právníků "Všehrd", 1876. 511 s. a KOLDÍN, Pavel Kristián. *Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého.**

¹² *Constitutiones Criminales Caroli V. neboli Hrdelní řád císaře Karla V.: soudcům, prokurátorům, a právě tak všem milovníkům zákonů a hrdelních procesů neobyčejně užitečný a prospěšný.*

a trestního zákona nesmí být opomenut Václav Vaněček¹³, dále za stěžejní díla považují knihy Karla Malého¹⁴ a v oblasti soudnictví literaturu Jiřího Klaboucha¹⁵ a Karolíny Adamové.¹⁶ Tyto knihy popisují vše ohledně vývoje práva v našich dějinách dle jednotlivých období a zároveň fungují i jako učebnice pro studenty právnické fakulty, proto dobře posloužily a jsou přehledné při hledání dílčích informací nebo i popisu charakteristiky celkového období.

Problémem právní způsobilosti se ve svých knihách zabývají, kromě již zmíněných autorů, např. Richard van Dülmen¹⁷, který se zabývá otázkou cti, jež byla přímo spojená i se způsobilostí trestního stíhání, útrpného práva a případného následného trestání.

Tortura je v současné době velice populární téma, ve všeobecném mínění spojené většinou s upalováním čarodějnic především díky filmu Otakara Vávry *Kladivo na Čarodějnice*, proto bychom mohli říci, že o ní píše kdokoliv. Proto ji každé z již výše zmíněných autorů popisuje nebo se o ní nějak zmiňuje ve své knize. Celou svou publikaci tomuto tématu věnoval například Vlastimil Vondruška¹⁸ nebo již několikrát zmíněný Jindřich Francek.¹⁹

---

¹³ VANĚČEK, Václav. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. 2. Praha : Orbis, 1970. 536 s.

¹⁴ MALÝ, Karel a kolektiv autorů *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 1. Praha : Linde Praha a.s., 1999. 572 s. ; MALÝ, Karel. *Trestní právo v Čechách v 15. - 16. století*. Praha : Univerzita Karlova, 1979. 262 s. nebo MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1. Praha : ORAC, 1995. 269 s.

¹⁵ KLABOUCH, Jiří. *Staré české soudnictví : Jak se dříve soudovalo*. 1. Praha : Orbis, 1967. 418 s.

¹⁶ ADAMOVÁ, Karolína a kolektiv autorů. *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*. 1. Praha : Karel Havlíček, 2005. 231 s.

¹⁷ DULMEN, Richard Van. *Bezectní lidé : O katech, děvkách a mlynářích*. 1. Praha : Dokořán s.r.o., 2003. 107 s.

¹⁸ VONDRUŠKA, Vlastimil. *Katovny a mučírny*. 1. Praha : Svoboda, 1993. 70 s.

¹⁹ FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v českých dějinách*. 3. Praha : Rybka Publishers, 2002. 543 s.

3 Postup a metodologie statistiky

Nejprve ve své práci poukáži na to, jak fungovalo české právo a jaký byl jeho vývoj od 16. do 18. stol. s větším důrazem na právo trestní a hrdelní, ale samozřejmě neopomenou feudální základy, které daly podněty k dalšímu vývoji práva a procesu v Českém království.

Nejprve zmíním, jak se české právo a soudnictví postupně vyvíjelo v dějinách. Jak jednotlivé historické mezníky ovlivňovaly tuto oblast, a to jak u práva zemského, tak i u práva městského, které je pro mé téma důležitější.

Následně popíši, jak a pro koho platila právní způsobilost, která je velice důležitá pro udílení trestů a postupu při trestním procesu nejen dnes, ale byla definována už před více než 400 lety.

Dále se budu věnovat tomu, jak byl definován trestní zákon v daném období, následovaný trestním procesem od zahájení líčení přes samotný proces a výslech až k vykonání rozsudku. Jaké byly podmínky pro vznesení obžaloby, kdo ji mohl vyslovit, kdo mohl nebo nemohl být souzen, proč, kdy a za jakých okolností. Představím i jednotlivé strany, složení soudu a jeho pravomoci, obecně celý soud jako organizaci.

Poté se zaměřím na samotný výslech, tzn. použití útrpného práva. Tortura měla totiž jasně dané podmínky výslechu i daný postup. Ukážu typy mučících nástrojů, které měly za úkol urychlovat přiznání obžalovaného. Jak měly jít tyto nástroje za sebou, tedy jednotlivé stupně mučení. Přiznání bylo bráno jako největší důkaz soudu o vině obžalovaného. Dále nastíním i situace, kdy mohla tortura dokázat nevinu.

Ve druhé, stěžejní části práce budu věnovat pozornost jednotlivým zločinům. Rozdělím je dle jejich typu, proti komu byly směřovány nebo podle jejich vážnosti. Jak je daný zločin charakterizován, dle *Hrdelního řádu císaře Karla V.* nebo v *Městských právech Kristiána Koldína*. Podobně budu postupovat i s následnými tresty a jejich charakteristikou a ukazovat rozdíly v trestání. Uvedu, za jaký zločin se jak trestalo, jaké drobné rozdíly rozhodovaly o následném trestu, jak se lišily tresty dle pohlaví a jak docházelo k postupnému zmírňování trestů v průběhu času. Také je zajímavé porovnat různé tresty za stejné delikty v rozdílných regionech Českého království a Markrabství moravském, což dokazuje, že i v tamních dobách záleželo na soudci, jakou měl povahu a

pravděpodobně i náladu. To vše znázorním v podrobných statistikách s 1550 zločiny a jejich tresty.

Tyto statistiky považuji za stěžejní přínos ve své práci a vypracoval jsem je pomocí výpisů zločinů a jejich trestů ze smolných knih a z dalších již zmíněných zdrojů. Kromě zločinů a trestů jsem vypsal i rok, kdy se daná událost stala, kde se stala nebo jakým orgánem (městem) byla projednána, zda se jednalo o muže nebo o ženu a nějaký specifický rys zločinu, pokud tam nějaký byl.

Zločiny jsem rozdělil do 21 kategorií dle typu zločinu. Poté jsem nashromáždil všechny tresty a seřadil je od toho nejčastějšího po nejméně obvyklý, zvlášť muže a zvlášť ženy, čímž došlo k ucelení statistiky daného trestného činu.

4 České právo a soudnictví

4.1 Rozdělení formy a zdroje práva

Karel Malý rozděluje základní formy práva feudalismu a stavovské monarchie na:²⁰

- i Právní obyčej – právo, které se přenášelo z generace na generaci a vydrželo až do období stavovského. Je to právo hodně konzervativní a jakýkoliv zásah do něj musel být veřejně schválen. Pochází ze starých slovanských tradic a udržují se v něm i takové praktiky, jakým byly ordály nebo krevní msta.
- ii Nařízení panovníka - což jsou statuta vydána samotným panovníkem. Mezi významné u nás patří např. dekry Břetislavovy nebo později *Statuta Konrádova*. Avšak nejvýznamnějším dokladem zákonodárné činnosti panovníka v období středověku je horní zákoník Václava II., kde poprvé najdeme recepci práva římského a kanonického. V novověku např. *Hrdelní řád Josefa I.* (1707) a trestní zákoník Marie Terezie, tzv. *Theresiana* (1768).
- iii Soudní nález – v praxi to znamenalo, že soudci, když neměli jasně dané právní podklady pro učinění soudního rozhodnutí, mohli svobodně, dle vlastní úvahy, vytvářet novou právní normu, která pak byla závazná pro další rozhodnutí soudu. Tato praxe byla zakázána až s vydáním obnoveného zřízení zemského, avšak platilo pravidlo tzv. *sine lege*, které dovoluje soudcům udávat tresty i za zločiny, jež nejsou zapsané v zákoníku.
- iv Právní knihy – soukromá sepsání práva jsou prvním písemným zachycením právních obyčejů. Právní knihy neměly platnost zákona, ale i tak se používaly u soudů. Nejstarší českou právní knihou je tzv. *Rožmberská kniha*, která vznikla koncem 13. století. Právní knihy byly i velice důležité pro rozvoj českého jazyka, kde nahrazovaly latinu. Mezi další důležité právní knihy patřilo dílo Viktorina Kornelia ze Všehrd „*O právech, sudiech i dskách země české knihy devatery*“ nebo např. moravská *Knihy Tovačovská*, později *Městská práva* P.K. Koldína.

---

²⁰ MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. S. 79-86

- v Sněmovní usnesení - sněmovní usnesení se stala převládající formou práva převážně v 15.-16. století a bývala zapisována do zemských desek, vzniklých za Přemysla Otakara II, které v této době také nabývaly většího významu. Zemské desky byly veřejně právní knihy, do kterých mohla nahlížet širší feudální veřejnost, a bylo předpokládáno, že co je zapsáno do zemských desek, je veřejně známo a nemusí se to nadále sdělovat.
- vi Kodifikace – což je uzákonění práva, o které bylo usilováno již za Přemysla Otakara II., ale vždy bylo odmítnuto českou šlechtou, která se bála případné rostoucí moci panovníka. Kodifikace došla svého významu až v období stavovském.

4.2 Historický vývoj

Vývoj českého soudnictví a práva v průběhu středověku, kdy již ve 13. století získávají hrdelní pravomoc nejen města královská, ale i města poddanská (Třebenice svatojiřských benediktinek, Roudnice n. Labem pražských biskupů), je ve znamení úpadku moci královské ve prospěch pozemkové vrchnosti, feudálům. Proto také typickým rysem feudálního práva od jeho zrodu byla zásadní diferenciacie při ochraně příslušníků feudální společnosti a jejich zájmů, a to v závislosti na jejich společenském postavení. Feudální právo ještě neznalo princip rovnosti ani uvnitř jednotlivých společenských skupin.²¹ Feudálové v této době neměli prostředky pro vykonávání a zejména zaplacení veškerých výdajů spojených se samotným trestním řízením, a tak se zabývali především jen zločiny, které se jich bezprostředně týkaly. Zemský soud vzniká v druhé polovině 13. století, částečně nahrazuje dvorský soud, který řeší spory v oblasti lenní a odúmrtní. Zemský soud se zabývá majetkovými spory přesahující 10 kop grošů českých, různými trestnými činy a až do roku 1627 je první a poslední instancí, proti jejíž rozhodnutí nebylo možné se odvolat. Koncem 14. století vzniká soud komorní, který se stal konkurencí soudu zemskému a měl rozsáhlé pravomoci v oblasti trestního práva.²²

V 15. století, zejména díky husitským hnutím, dochází k takovému úpadku královské moci, že se šlechta přestala obávat i kodifikace práva jako nebezpečí pro svou svobodu vytvářet na soudu právo. Především díky vydání *Zemského zřízení* v roce 1500 si šlechta zajistila ono výhodné postavení, které si v předchozích letech vymohla. Až dohoda mezi městy a šlechtou roku 1517 říká, že měšťané budou souzeni před městským soudem a šlechtici před zemským.²³

S oslabením zemského soudu dochází i k celkové decentralizaci soudnictví v českém království, kdy v polovině 16. století už na českém území nalezneme poměrně hustou síť městských soudů. S jejich celkovou decentralizací dochází i k tomu, že povinnosti spojené se stíháním „běžných“ zločinů přenechává vrchnost na své poddané měšťany, kteří ale nadále zůstávají závislí na své vrchnosti a jejich úřednících, a to především z finančního hlediska. S rozmachem městské justice vzniká v roce 1548 *Královský apelační soud*, který nebyl sice nadřizen šlechtickým soudům, avšak povoloval podávat hrdelní obžaloby přímo u krále a veškerá odvolání z městských soudů mířil právě

---

²¹ Týž. S. 79

²² FRANCEK, J. *Zločin a trest v českých dějinách*. S. 16

²³ KLABOUCH, J. *Staré české soudnictví*. S. 132

k nově vzniklému soudu apelačnímu²⁴, čímž byl zemský soud znovu o něco oslaben.²⁵ V roce 1549 dochází k přepracování Zemského zřízení, ve kterém se panovník dočkal posílení své pozice a poprvé je uzákoněno možné stíhání za urážku majestátu. K dalšímu vydání *Zemského zřízení* dochází roku 1564, avšak v tomto zákoníku nedochází k větším změnám oproti minulému a jeho platnost trvá až do roku 1627.

K obratu dochází po bitvě na Bílé Hoře, kdy vytvořením feudálního absolutismu přestává být soudní moc rozdělena mezi krále a stavy a panovník se stává jediným jejím zdrojem a vykonavatelem. Navíc dle obyčejového práva válečného, když se stavy postavily králi se zbraní v ruce, dopustily se vzpoury, a tak přicházeli o veškerá práva a zůstala jim jen ta, která jim milostivě ponechal sám král.²⁶ Můžeme tedy říci, že se zákonodárci nemuseli ohlížet na předešlé tradice nebo výsady. To vše je později potvrzeno roku 1627 v Čechách a roku 1628 na Moravě v *Obnoveném zřízení zemském*, které je v roce 1640 doplněno o některé Novely, jež trošku mírní absolutismus předešlého vydání. K jeho třetímu vydání dochází v roce 1753 a obsahuje i *Svatováclavskou smlouvou*.²⁷ Vydáním obnoveného zřízení zemského je zakázáno běžným lidem se stěhovat, jediné povolené náboženství je katolické, dochází k velkým konfiskacím majetku a rozvíjí se proces germanizace, němčina se tedy oficiálně stává úředním jazykem. Městské právo zůstává nezměněné od roku 1579, kdy jsou vydána tzv. *Práva městská Království českého*, avšak městské stavy jsou omezeny tím, že všechna královská města mají na sněmu už jen jeden hlas. Můžeme říci, že nové právo je daleko více ovlivněno právem římsko-kanonickým, než tomu bylo doposud a to podstatně (to ale platí jen pro města, zemské právo se brání jeho recepci až do nástupu absolutismu). Obyčej jako zdroj práva se zde úplně vytrácí a zůstává jen právo psané. Stejně tak jako sílí centralizace na poli politickém, tak sílí i na poli právním: je snaha unifikovat právo, nic neprojde bez povolení nesesaditelného panovníka, který může kdykoliv zahájit nebo ukončit soudní řízení a který má zájem na zrušení různých lokálních výsad nebo privilegií. Panovník leckdy jen formálně respektuje zájmy stavů. Na zemském sněmu nově zasedají 4 stavy (novým stavem se stává stav prelátský) a jeho předsedou byl nejvyšší purkrabí českého království.²⁸ Základním dílem velké panovnické moci byla bezpochyby nejen armáda, ale i rozvinutý byrokratický aparát, který navazuje na proces započatý již za Ferdinanda I. Ten

---

²⁴ Týž. S. 134

²⁵ V roce 1753 vzniká i druhý apelační soud s působností pro Moravu a Slezsko.

MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. S. 131

²⁶ VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. S. 231 - 232

²⁷ MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. S. 131

²⁸ Týž. S. 132

vytvořil tři základní úřady, jímž byly Tajná rada, dvorská rada a dvorská komora. Zvláště tajná rada, zřízená Ferdinandem I., společně s dvorskou radou a dvorskou komorou jakožto jedna ze tří ústředních absolutistických orgánů získává velkou moc a má možnost i autoritativně rozhodovat sama.²⁹ Až kolem roku 1680 u nás dochází nejprve ke konsolidaci soudní soustavy a poté znovu k velké decentralizaci a tedy i zvýšení počtu hrdelních soudů (do roku 1740).

V 17. a 18. století však již vycházejí zákoníky, které vyjadřují zájmy měšťanstva a kladou základy právního systému, jenž u nás přežívá dlouho do 20. století. Jedná se především o zákoníky a patenty vydané v období tzv. osvícenského absolutismu, který je u nás spojován s vládou Marie Terezie a jejího syna Josefa II. Osvícenské ideje jsou promítány do právní praxe a právo ovlivňuje a zasahuje do všech oblastí života, počínaje ekonomickými a konče náboženskými.³⁰ Tento osvícenský absolutismus společně s rostoucím tlakem měšťanstva připravuje právní půdu pro budoucí buržoazní revoluce, které budou rozvíjet oblasti ochrany soukromého vlastnictví a trestního práva. Důležité datum je 19. srpen 1765, kdy Marie Terezie vydává restriční patent, v němž ruší velké množství hrdelních soudů. (Z původního čísla 383 jich zůstává pouze 29, po josefínských reformách pouze 19).³¹ Tímto zaniká decentralizované hrdelní soudnictví, které bylo jedním z nejdůležitějších nástrojů právní regrese feudálů³², a počíná nová éra byrokratizace a centralizace. Skutečným pokrokem v duchu osvícenských reforem se stala reforma z roku 1787, kdy v první instanci vznikají kriminální soudy v krajských městech, zaniká kriminální pravomoc zemských soudů pro šlechtice (jejich delikty se přenášejí právě na soudy kriminální). Druhou instancí v trestních záležitostech byly apelační soudy, které dohlížely na činnost soudů první instance. V polovině 19. století působilo v Čechách dvacet kriminálních soudů, šest na Moravě a dva v rakouském Slezsku.³³

---

²⁹ Týž. S. 134 - 135

³⁰ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. S. 128 - 130

³¹ Toto číslo se u autorů liší, např. Malý Karel uvádí z původních 383 zbylo 24.

³² PÁNEK, J. *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách*. S. 705

³³ FRANCEK, J. *Zločin a trest v českých dějinách*. S. 19 - 20

4.3 Vývoj městského soudnictví

Základním pramenem městského práva byla jeho zakládací listina, kterou dostala města od svého zakladatele a kterou získalo město právo na soudnictví a výkon správy.³⁴ Složitý proces vývoje městského soudnictví je dán především vztahem mezi městy a ostatními feudálními stavy (panovník, šlechta, případně i církev). V době největšího zakládání měst ve 13. a 14. století již všechny důležité rozepře v rámci města soudila vrchnost, krále zastupoval podkomoří. Méně důležité spory měl na starosti rychtář města. U nás dochází k poměrně rychlému vzestupu měst, kdy roku 1337 za vlády Jana Lucemburského získávají města hrdelní pravomoci s výjimkou některých obzvláště těžkých zločinů. Nejen tedy podkomoří, ale i rychtáři ztráceli na významu, jelikož bohatí měšťané si vykupovali jeho právo a jmenovali si pak soudce sami (většinou samotným jmenovaným byl právě rychtář).³⁵ Městské právo u nás bylo přejímáno obyčejově, a to především ze starých německých měst, jakými byly Magdeburk nebo Norimberk. Toto právo bylo však příliš konzervativní, a tak bylo jen otázkou času, kdy přestane „jít s dobou“ a neustojí ekonomický pokrok. V Čechách byly soudní dvory magdeburského práva např. v Litoměřicích, na pražské Malé Straně nebo v Olomouci. Roku 1387 dochází k zákazu přejímání práv z ciziny, ale města ho moc nerespektovala.³⁶

V období husitském se městské soudnictví dostává pod vliv středních vrstev, které si sami volí své přisedící u soudu a členské rady. V tomto období se hospodářství měst hodně vyvíjí, a proto si tamní podnikatelé museli zajistit právní jistotu pro své podnikání. Právě v období husitství to byla města, která nejvíce politicky i vojensky získala.³⁷

Po husitských válkách se každé středně velké město snažilo o co největší nezávislost svého práva. Každé město si vytvářelo jakýsi svůj vlastní řád nebo zákon, avšak rozdíly mezi nimi byly v tomto směru opravdu malé.

Roku 1523 zřídil český sněm komisi k vypracování zákoníku městského práva, jejímž členem byl pražský zástupce Brikcí Kouřimský, později obdařený titulem „z Licka“. K prvnímu vytištění dochází roku 1536, ale nikdy nevzešel v zákonnou platnost.³⁸

---

³⁴ MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. S. 89

³⁵ KLABOUCH, J. *Staré české soudnictví*. S. 139

³⁶ Týž. S. 141

³⁷ MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. S. 69

³⁸ VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. S. 177

K velké změně dochází roku 1548 s již zmíněným zřízením apelačního soudu v Praze. Apelační soud, který se dostává do popředí v Českých zemích, především díky své organizovanosti a propracovanosti přináší i velký vliv na města, kde se s postupem času na důležitých postech v soudnictví střídají odborně vyučení lidé za laické obyvatele měst a tím se stávají i soudci z povolání. (Do té doby k tomu měli ještě své „běžné“ zaměstnání.) Apelační soud se stává generální odvolávací instancí všech městských soudů. Města tím utrpěla obrovskou ránu, jelikož se do nich opět vrací králem dosazovaní rychtáři, kteří jmenují městské rady, a tudíž i veřejné žalobce.

Města se s tím, ale po čase relativně smířila a roku 1579 se dohodla s korunou na vydání Městského zákoníku, o který se neúspěšně pokouší sestavováním různých komisí už od roku 1523, napsaného Pavlem Kristiánem z Koldína.³⁹ Tento zákoník nepřináší mnoho změn oproti předchozímu stavu, ale písemně unifikuje městská práva, která nejsou později narušena ani rokem 1627. Některá města, která se řídila ještě právem magdeburským, se snažila tomuto zákoníku odolávat, ale nevydržela to déle než do roku 1610.⁴⁰ Roku 1697 byla platnost zákoníku rozšířena i na moravská města a zákoník byl zrušen až roku 1811 *Všeobecným občanským zákoníkem*. Koldín při vypracování svého zákoníku používal už i recepci římského práva, které se používalo zejména v oblasti podnikání.⁴¹

Podle *Hrdelního řádu Josefa I.* z roku 1707 měly nadále působit ty hrdelní soudy, které dosud vykonávaly svou činnost na základě zvláštního privilegia, léna či starého obyčeje. Povinností těchto soudů bylo stíhání zločinců, tedy zatýkání a vyslýchání podezřelých, vyhlásování rozsudků apelačního soudu a péče o výkon trestů. Každý hrdelní soud měl mít svého předsedu a také několik přísedících znalých hrdelního řádu a schopných soudit objektivně a spravedlivě. Soud měl vydržovat ze svých prostředků přísedícího písaře a kata, do jejich kompetence náležela samozřejmě povinnost pečovat o popraviště i pranýř. Městské soudy nebyly zpravidla schopny plnit beze zbytku zásady uvedeného řádu. K redukci hrdelních soudů dochází ve dvou etapách na Moravě v letech 1729 a 1753, kdy končí možnost se odvolávat k apelačnímu soudu v Praze, jelikož vznikl soud apelační i v Brně.⁴²

Tereziánská éra postupně dosazovala do měst i radní, kteří nesídlili v daném městě, a tak se městské úřady postupně začaly měnit v magistráty, to se však dělo jen ve větších a

---

³⁹ Pavel Kristián z Koldína (1530 – 1589)

⁴⁰ VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. S. 178

⁴¹ MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. S. 90-91

⁴² FRANCEK, J. *Zločin a trest v českých dějinách*. S. 19

bohatších městech. S omezením hrdebních pravomocí roku 1765 dochází k velkým zásahům do sítě městských soudů a ty se definitivně mění v odborné tribunály s profesionálními soudci, kteří soudí jednotně v celém království.⁴³

---

⁴³ KLABOUCH, J. *Staré české soudnictví*. S. 144

4.4 Právní způsobilost

Stejně jako dnes - každý kdo chtěl vznést obžalobu nebo měl být souzen, musel splňovat určité předpoklady. Ať už věkové nebo vzhledem k přísné hierarchii společnosti i sociální. Tyto předpoklady nám zároveň ukazují i to, jak vypadala struktura společnosti, kdo měl jaká práva vzhledem ke svému politickému nebo majetkovému příslušenství. Hierarchie právní vyplývá z hierarchie stavů, feudální, která je odrazem hierarchie církevní a ta hierarchie nebeské. Toto uspořádání můžeme přirovnat k trojúhelníku nebo pyramidě, kde každý, vyjma samotné špičky (císař, král, papež) a absolutní spodiny (sedláci), je zároveň vrchností i poddaným. Ale i císař je podřízen, a to Bohu, který mu svěřil jeho úřad „z boží milosti“. Proto toto feudální uspořádání společnosti je velice statické a neměnné, a kdokoliv by toto zpochybňoval, byl by tvrdě potrestán. Proto například husitské hnutí v Čechách, které usilovalo o změnu tohoto uspořádání, chtělo vytvořit společnost, kde si všichni budou rovni. Proto byli Husité označováni za kacíře. Můžeme tedy říci, že v období středověku se právní způsobilost určovala a závisela především podle majetku. Avšak právní způsobilost v podstatě závisela na pěti podmínkách, které musely být splněny:⁴⁴

1. **osobní svoboda** – osoby svobodné, což byli v době předhusitské jen šlechtici, mohly nabývat nemovité statky. Pokud by o to měl zájem měšťan, musel by zanechat svého obchodu ve městě a koupit si šlechtický titul. Jen tyto osoby mohly zastávat funkce v úřadech, soudnictví nebo se účastnit sněmů.
2. **příčetnost** – osoby, které byly zjevně nepřičetné, nemohly uzavírat smlouvy a sňatky. Jejich svědectví byla považována za nedůvěryhodná, ale nebyly ani trestně odpovědní, případně byla jejich odpovědnost snížena. Problém v tomto směru byl, že neexistovala žádná konkrétní instituce, která by někoho zbavila právní způsobilosti z důvodu nepřičetnosti.

---

⁴⁴ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. S. 67

3. **věk** – dnes jeden z nejdůležitějších faktorů pro právní způsobilost byl dříve poměrně těžko zjistitelný, jelikož neexistoval žádný dokument dokazující datum narození. A tak se dospělost musela zjišťovat tak, že se dívalo na sekundární pohlavní znaky, a to jak u mužů, tak i u žen. První věkové hranice jsou dány u moravské Knihy Tovačovské, která stanovuje dospělost u panského stavu u mužů 16 a u žen 14 let, u rytířského stavu je to u mužů 17 a u žen 15 let a u poddaných je to ještě o jeden rok více u obou z pohlaví. Od roku 1549 se u nás dočkáváme obecného určení hranice dospělosti 20 let. Pro měšťany to bylo 18 let u mužů a 15 u žen, avšak dívky nabývaly své právní způsobilosti sňatkem, a to v jakémkoliv věku. Pro muže toto pravidlo neplatilo, pokud ještě nevlastnili vlastní majetek, avšak s majetkem manželky mohli zacházet dle vlastní vůle. Pokud ovšem měl nezletilý pádný důvod pro získání zletilosti, mohl o to požádat zemský soud a ten mu vyhověl, pokud prominutí let mělo splnit svůj účel.⁴⁵

4. **pohlaví** – rozdíl v právní způsobilosti mezi mužem a ženou byl rozdílný podle toho, jaké právní oblasti se dotýkal. V oblasti majetkové si muž a žena byli téměř rovni až do té doby, než došlo k manželství. Do sňatku mohla být žena poručnicí dětí, vlastnit movitý i nemovitý majetek a další. Avšak v manželství se manžel stal tzv. hlavou rodiny a tím i vlastníkem společného majetku. Ženy nemohly vykonávat žádná politická rozhodnutí. „Muž ženu šlechtí, žena muže ne!“ Toto právní přísloví jasně vystihuje situaci, kdy si šlechtic chtěl vzít nešlechtičnu a naopak. Ve sféře trestního práva byla značně znevýhodněna žena, především u zločinů pohlavních.

5. **čest** – z dnešního hlediska je čest zcela právně nepodstatnou. Dnes bereme čest především z morálního hlediska, zatímco ve feudální a pozdější společnosti bylo morální hledisko až za hlediskem právním, jelikož ztráta cti znamenala podstatné omezení právní způsobilosti. Osoby bezectné nesměly zastávat žádné státní funkce, vystupovat u soudu, jejich postavení v trestním právu bylo značně znevýhodněno, vykonávat poručenství nebo uzavírat sňatky s počestnými lidmi, to se vztahovalo i na jejich rodinu a užší

---

⁴⁵ MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. S. 103 - 104

okruh lidí, se kterými se stýkaly. Tito lidé byli v podstatě na samém dně společnosti. Čest bylo možné v průběhu života ztratit, ale i nenabýt. Za tzv. bezectné lidi byli považováni děti a osoby nemanželského původu, vyjma nemanželských dětí šlechticů nebo králů, a osoby, jež vykonávaly nečestná povolání. V 16. století to byli kati a rasové, biřici (poslípčci), nevěstky, bubeníci, tuláci nebo osoby poznamenané cejchem.⁴⁶ O čest mohl člověk přijít tak, že se dopustil nějakého zločinu, jímž vznikl trest s trvalým následkem, např. utětí ruky, uší nebo vypálení potupného cejchu. Nebo mohlo být ztracení cti samotným trestem, např. za zločiny politické či protistátní. Urážka na cti také vedla k obžalobě, kdy výsledkem celého řízení byla ztráta cti jedné nebo druhé strany, či narovnání. Kdo prohrál soudní řízení, ten mohl ztratit i čest, proto bylo třeba obžalobu dvakrát zvážit, než ji člověk vznesl. Ztratit čest šlo i dočasně, např. když někdo někomu dlužil, tak dlužitel mohl dlužníka učinit bezectným po dobu, než ten mu danou sumu splatí.

---

⁴⁶ DÜLMEN, R. *Bezectní lidé*. S. 25

4.5 Trestní a hrdelní právo

Jak již jsem zmínil výše, tak základem a nejstarším pramenem práva byly obyčejy či tradice, které panovaly v dané společnosti a předávaly se z generací na generace. Velkou zásluhu na obměně a doplňování obyčejového práva má ve starších dobách především církev. Každopádně to byla církev, která chápala zločiny jako protivení proti Bohu, což se odráželo i do trestného práva. Když si vezmeme jako důkaz např. desatero, tak zejména od 5. do 9. božího přikázání (nezabiješ, nebudeš cizoložit, nepokradeš, nebudeš lhát a nebudeš dychtit po manželce bližního) najdeme nejčastější zločiny společnosti od pomluvy až po vraždu nebo dnes už netrestného, ale dříve vážného zločinu cizoložství nebo smilstva.

Trestní právo a ochrana osoby není v raně feudální společnosti ještě ve veřejném zájmu, proto můžeme říci, že žaloba musela být vznesena ze soukromého popudu a teprve poté do toho mohl zasáhnout stát, především z důvodu omezení soukromého vyřizování sporů neboli krevní msty, typickým příkladem se stává např. výkup nebo ordál⁴⁷ soubojem. Stát se snažil do těchto sporů zasahovat co nejméně. Důkazem je, jaké pravomoci měla soukromá osoba, která vznesla obžalobu, tj. oběť nebo poškozená: kromě již zmíněného vznesení obžaloby měl žalobce právo se s pachatelem sám dohodnout, případně mu jeho trest i prominout.⁴⁸

To, že potrestání pachatele je i obecným zájmem, nacházíme až ve *Statutech Konrádových*, kdy především zločin kacířství, útok na osobu panovníka nebo i vražda před osobou panovníka nebo před soudem (=místa, která jsou pod zvláštní ochranou práva) se považují za zločiny, které útočí na právní řád a mohou ohrozit stabilitu a autoritu státu. Tyto zločiny jsou trestány nekompromisně, a to trestem smrti nebo utětím ruky jen za vytažení meče na úradě. Až do konce 15. století se v české právní terminologii nepoužívá slovo trest, nýbrž je stále používáno slovo pomsta. S postupem času se čím dál více stát

---

⁴⁷ Ordály neboli Boží soudy byly praxe pro dokázání viny nebo nevinu obžalovaného. Existovalo mnoho způsobů, jak jeho vinu dokázat, či naopak vyvrátit, většina z oněch ordálů souvisela s jedním z přírodních živlů. Tak např. ordál vody spočíval v tom, že byl obžalovaný spoután a pomalu spouštěn do studené vody a to, zda zůstal na hladině nebo se potopil, rozhodovalo o jeho vině. Ordál železem spočíval v tom, že obžalovaný chodil přes rozžhavené radlice, princip tkvěl ve vydržení bolesti, protože jen s pomocí boží překonáte onu bolest, a tak většinou záleželo na fyzické zdatnosti obžalovaného než na samotné spravedlnosti. Existovaly však i ordály souboje, které měly svá daná pravidla. Když se stalo, že obžalovaný k souboji nepřišel, znamenalo to, že je vinen a žalobce si s ním mohl provést, co chtěl. Ordály souboje jsou na přelomu 15. a 16. století zakázány a jsou považovány za výtržnost, avšak přežitky krevní msty jsou u nás datovány až do roku 1627.

FRANCEK, J. *Zločin a trest v českých dějinách*. S. 28

⁴⁸ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. S. 113 - 115

snaží ochraňovat soukromé vlastnictví, a tak se mezi delikty zařazují např. výboj, žhářství, padělání mincí, ale i pro nás dnes „méně závažné, ale dříve hodně vážné“ zločiny jako poškození ovocného stromu, odcizení úrody nebo krádež včel.⁴⁹

Tresty, pokud nedošlo mezi stranami k dohodě, byly hodně vysoké, až přímo nekompromisní. Mezi způsoby vykonání trestu smrti patřilo: zahrabání za živa, upálení, oběšení nebo poprava mečem. Pokud nebyl udělen trest smrti, byly udělovány tresty zmrzačující (oslepení, uříznutí některé části těla) nebo pokuty, konfiskace majetku či již zmíněná ztráta cti.

Tresty byly udělovány i s jakousi symbolikou, kdy např. za trest žhářství byl provinilec upálen nebo za rouhání mu byl uříznut jazyk aj.

S dobou stavovskou přichází i řada nových trestněprávních norem a nařízení, které vzhledem k vývoji společnosti musely přijít a byly potřeba. Jedná se především o změny v oblasti státního aparátu, náboženské (od 2. poloviny 15. století u nás kromě církve katolické funguje i církev kališnická, z které postupně vychází i další církve nebo vyznání, čímž se kacířství jako samotný zločin stává těžce prokazatelným, proto se nejčastějším náboženským zločinem stává pro nás dnes již „obyčejné“ rouhání neboli urážka božské důstojnosti a čarodějnictví⁵⁰, nejstarší u nás dochovaný případ procesu s čarodějnicemi je datován rokem 1540, kdy byla jistá stařena upálena v Náchodě⁵¹), dále zejména normy na ochranu vlastnictví a řešení poddansko-feudálních vztahů.⁵²

Celá řada dalších trestných činů poškozující feudální pozemkový majetek byla zařazena pod široký pojem *pychu*. Poměrně široký počet trestných činů byl nazýván pojmem *výtržnost*, kam náležela řada provinění, jimiž byl ohrožován majetek, osoba nebo i zdraví feudálů.⁵³

V období stavovském se také vydávají tzv. policejní řády, v nichž se orgánům správy, zvláště krajským hejtmanům, městským hejtmanům a rychtářům apod. ukládá dohled na nové a nové úseky života a pro různá přestoupení se vyhláší nové tresty.⁵⁴

Naopak poněkud zastaralé zůstává české právo v oblasti ochrany života a bezpečí občana. Můžeme říci, že se právo v této době stává jakousi politickou zbraní, kdy např. cizinci mají zakázáno nabývat v Čechách nemovitosti, pokud nedostanou povolení přímo

⁴⁹ MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. S. 120 - 122

⁵⁰ Tzv. Hony na čarodějnice, které měly mít především odstrašující charakter, byly u nás v 16. století poměrně řídkým jevem, daleko více se o to katolická církev pokoušela v sousedním Německu nebo státem zřízená inkvizice ve Španělsku.

⁵¹ CIRONIS, P. *Kniha černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1572 – 1630*. S. 13

⁵² MALÝ, K. *České právo v minulosti*. S. 116 - 119

⁵³ VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. S. 201

⁵⁴ Týž. S. 199

od panovníka, který roku 1549 získává trestní ochranu a zločiny proti panovníkovi byly hodně tvrdě trestány. Do zákonu se také dostává to, že je zakázáno podporovat zločince a naopak je povinností každého v rámci svých možností ho stíhat.⁵⁵

Doba pobělohorská navazuje na právní normy zavedené za stavovské monarchie, avšak jak již jsem zmínil výše, vliv stavů ustoupil a vzrostla moc panovníka jako zákonodárce. Unifikace a kodifikace práva byla obsažena v *Obnoveném zřízení zemském*. Až roku 1656 je vydán dolnorakouský trestní zákoník *Constitutio criminalis Ferdinanda*, který přerušuje vývoj starého českého trestního práva. Systém trestných činů v tomto zákoníku postihoval delikvenci proti Bohu, církvi a státu, v druhé řadě poté proti soukromým zájmům a osobám. Tento zákoník zároveň umožňuje postih deliktů tzv. *sine lege*, což znamená činů v něm nezapsaných, avšak považovaných za nebezpečné. Tento zákoník poskytoval tedy soudcům široké pole působnosti. Pestrá škála krutých trestů signalizovala, že zákoník kodifikoval jen starší zvyklosti. Teprve až reformy Josefa II. znamenaly skutečný pokrok v oblasti trestního práva. Na tento zákoník navazoval nejen *Hrdelní řád Josefa I.*, který měl jen podpůrný charakter a platnost, ale i *Tereziánský řád*⁵⁶, který ukončuje možnost stíhat zločiny volně, ať už procesem akuzačním nebo inkvizičním a definitivně odlišuje proces civilní od procesu trestního, do té doby se věci trestní i civilní projednávaly na stejných šlechtických soudech, vedených stejným způsobem.⁵⁷

---

⁵⁵ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. S. 120 - 121

⁵⁶ FRANCEK, J. *Zločin a trest v českých dějinách*. S. 33

⁵⁷ V právu rozlišujeme mezi dvěma základními typy obvinění: 1. inkviziční= důkazy jsou povinností samotného soudu. /2. akuzační= soudní důkazy musí zajistit jednotlivé soudní strany.

4.6 Trestní proces

Je třeba říci, že právo je závislé na soudu, protože právo bez soudu by bylo jen prázdňou formou. Sám soud nakonec rozhodne o tom, zda bylo vše v souladu s právem, či nikoli.

V době feudální stačilo k zahájení trestního řízení pouhé nařčení z trestného činu a obviněný už byl nucen se ospravedlňovat buď přísahou, nebo poté přišli na řadu svědci, jimiž byli často např. sousedé obžalovaného. Už dříve, stejně jako dnes, platilo, že jednou žalobou se nesmí stíhat více prohřešků, tzn. na každý prohřešek musela být vznesena obžaloba zvlášť. Ve věcech trestních, zejména pak v deliktech vraždy, násilí nebo krádeže, docházelo k rychlému předvolání před soud, a to přímo králem nebo soudem, nikoli žalobcem.⁵⁸

Jen v případě dopadení pachatele na místě činu nebo docházelo-li k tzv. rušení zemského míru (veřejné ohrožení, stability společnosti, zájem panovníka) a předvolání k soudu se nekonalo, nýbrž soud se konal neprodleně, většinou na daném místě, bez jasně daných pravidel, spíše se jen přihlíželo k okolnostem a vážnosti trestného činu a postup při těchto soudech býval odlišný od případu k případu. Avšak pokud byla jasně specifikovaná poškozená osoba, jako např. v případě loupeží, přepadení nebo únosu, a pachatel nebyl zachycen přímo na místě, tak soud probíhal podle běžných soudních postupů stejně jako při řešení majetkových sporů.⁵⁹

Jak jsem již zmínil výše, žalobu vznášela vždy soukromá osoba. Žalovat z veřejné iniciativy nebylo vůbec obvyklé, a to způsobovalo i mnoho nepotrestaných zločinů. Žalobcova povinnost byla i to, aby se obžalovaný k soudu dostavil, s výjimkou šlechticů, kteří byli vázáni ctí. Tento postup se změnil až v 16. století, kdy veřejná moc poskytovala žalobci pomoc při zajištění obžalovaného a poté jeho předvolání nebo vsazení do vazby, avšak valnou většinou veškeré finanční opatření pokrýval právě žalobce. Žalovat mohl i rychtář nebo konšelé, ale jen v případě, kdy byl zločinec dopaden právě přímo na místě.⁶⁰

Úplný převrat zaznamenávají až *Obnovená zřízení*, která zdokonalují pravidla při stíhání a předvolávání pachatelů. Úpravy jsou takové, že už není třeba soukromé osoby (poškozeného) pro vznešení obžaloby, avšak veřejný orgán je povinen reagovat a prošetřit každou zprávu o spáchání trestného činu, která mu bude donesena, ať už to bude

---

⁵⁸ KLABOUC, J. *Staré české soudnictví*. S. 236 - 237

⁵⁹ Týž. S. 239

⁶⁰ WINTER, Z. *Zlatá doba měst českých*. S. 123

z jakéhokoliv zdroje. Dříve takto orgány postupovaly jen při deliktech proti panovníkovi, náboženských deliktech a již zmíněném zemském míru. U městských soudů měl pravomoc podávat obžalobu královský rychtář a u šlechtických soudů královský prokurátor. Soukromá možnost žaloby tu ale samozřejmě stále přetrvávala (až do r. 1768), avšak začala ztrácet na svém významu, jelikož soukromá osoba mohla jen těžko vykonat všechna opatření potřebná pro dokázání viny obžalovanému nebo zajištění řádného chodu soudu. Soukromá osoba také musela prokázat doručení obžaloby žalované straně.⁶¹

Mezi tato opatření patřila: předvolání svědků, jejich následné vyslýchání a sepisování výpovědí, shromažďování důkazů a další, dnes bychom řekli administrativní věci. Dalším důvodem k postupnému zániku soukromé žaloby bylo to, že obě strany se často domluvily mimosoudně, a tak velice neprůhledně. Rozhodně můžeme tvrdit, že docházelo k časté korupci a jiným machinacím.

Kdyby tato soukromá žaloba nebyla úspěšná, existovala by možnost, aby protistrana podala obžalobu zpět za neoprávněné obvinění, čímž by si člověk udělal jen další nepřátele. Zároveň se ale soudy snažily udržovat jméno žalobce v tajnosti, samozřejmě ale jen do únosné míry. Záleželo především na samotném žalobci, zda si přál zůstat utajen, nebo se nebál vystoupit se svým jménem na veřejnost. Můžeme říci, že z lehčích prohřešků, zejména proti majetku, bylo jméno obžalovaného zpravidla zveřejňováno. Ve smolných knihách se jméno soukromého žalobce většinou nedozvídáme, často jím bývá samo město, případně stát.⁶²

Vlastní jednání začínalo tzv. *vysvědčováním pŕhonŕ* neboli ověřováním jejich správného provedení po jejich formální stránce, vyvoláním pře a zjištěním, zda jsou obě strany přítomny.⁶³

První stadium řízení se nazývá tzv. *všeobecná inkvizice*. Stadium, kdy soud předvolává jednotlivé svědky, kteří vypovídají zatím bez přísahy. K soudu je předvolán i podezřelý, ten je také vyslýchán, ale zadržení vazbou mu ještě nehrozilo.

Další stadium, tzv. *speciální inkvizice*, což můžeme pojmenovat jako uvalení vazby a zatčení podezřelého. Zatčení podezřelého musel provádět vždy jen soud s hrdelní pravomocí, a to nejen ve svém obvodu, ale i na území jiného obvodu s povolením vrchnosti nebo pána daného obvodu. Soud, který neměl hrdelní pravomoc, mohl podezřelého zatknout jen v případě, pokud ho přistihl přímo na místě činu, ale i tak ho

---

⁶¹ ADAMOVI, K. *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*. S. 10

⁶² KLABOUCH, J. *Staré české soudnictví*. S. 240 - 243

⁶³ VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. S. 208

musel do tří dnů vydat soudu s hrdelní pravomocí. Když došlo k samotnému zatčení, nejprve byl podezřelý prohledán, zda na sobě již nemá nějaké cejchy nebo jiná znamení předchozího obvinění. Poté dochází k tzv. sumárnímu výslechu, což byl rychlý výslech přímo na místě zadržení podezřelého. V tomto výslechu se zjišťovaly veškeré okolnosti zločinu. Podezřelý byl většinou v momentu překvapení, nebyl na samotný výslech připraven, a proto byl tento výslech často důležitý pro jeho pozdější usvědčení. V rámci speciální inkvizice se soud zaměřoval i na tzv. *corpus delicti* neboli skutek zločinnosti.⁶⁴

Soudy měly jasně dáno na co se u jakého konkrétního provinění soustředit. Tyto okolnosti zjišťovala a ohledávala přímo na místě činu komise dvou soudců s jedním písařem, pokud šlo o delikty ublížení na zdraví, byl na místě přítomen i lékař nebo „ranhojič.“

Po zjištění veškerých okolností přímo na místě činu následoval už podrobný výslech. Obžalovaný neměl právo na obhájce a musel vypovídat zcela sám. Znovu měl soud jasně dané otázky, kterých se měl držet, s ohledem na typ zločinu, z kterého byl podezřelý obviněn. Jak vypadaly základní otázky při výslechu, ukazují v následující tabulce na případu zapsaném ve smolné knize v městě Bystrém, konaném 23. března 1750:

---

⁶⁴ KLABOUC, J. *Staré české soudnictví*. S. 244 - 245

Tabulka 1 - Otázky během výslechu

	Interrogatoria (otázka)	Responsoría (odpověď)
1.	Jak se jmenuješ a jak starý jsi?	Vojtěch po nebožtíkovi Michalovi Tkalcovi, asi 17 let jsem stár.
2.		Jsem z Luže a poddanej Pánů páterům Jesuitům.
3.	Máš ještě rodiče a kde?	Nemám, již umřeli.
4.	Od čeho se živíš?	Já jsem sloužil a potom jsem mlátil.
5.	U kohos sloužil a jak dlouho?	Ve vsi Kostelci ve mlejně, asi ½ léta.
6.	Proč jsi přišel do arestu a v čem stáhán jsi?	Pro krádež, co jsem zde v zámku spáchal.
7.	Cos v zámku ukradl a na jaký způsob jsi tam přišel?	Já jsem tam šel žebrat, abych něco dostal na cestu. Chtěl jsem jít do Tuřan k mému strejčkovi šafářovi; ukrad jsem prstýnek a bílý zámeček.
8.	Na jaký způsob jsi ten prstýnek a zámeček ukradl? Kdy? A kterého času?	V poledním čase, když panstvo bylo při stole v jednom pokoji.
9.	Jaký byl ten prstýnek a ten zámeček?	Byl žlutý prstýnek s blýskavým kaménkem a ten zámeček byl jen maličkej, myslím, od stříbra.

(Takto bylo celkem položeno v tomto konkrétním případě asi 48 otázek a odpovědí, jinak jich bývalo i více, ve smolné knize bylo však zaznamenáno jen těchto 9.⁶⁵

Pokud po položení základních otázek došlo k přiznání obžalovaného, mohl soud řízení ukončit, vynést rozsudek a tedy i přejít k případné exekuci.⁶⁶ Pokud ovšem obžalovaný svou vinu nepřiznal, musel soud poslat obsílky a povolát svědky, kteří byli povinni se dostavit, pod hrozbou pokuty. Tentokrát již museli vypovídat pod přísahou a zároveň nesměli být svědkové v žádném vztahu s obžalovaným, ať už v příbuzenském, nepřátelském (což se dokazovalo poměrně těžce), nebo i obchodním. Od této chvíle bylo obžalovanému povoleno se bránit, do té doby byl obžalovaný izolován ve vazbě a nesměl

⁶⁵ LÁNY, E. *Knihy černé jinak smolné při hrdebním soudu v městě Bystrém od R. 1625*. S. 52 - 53

⁶⁶ KOLDÍN, P. *Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého*. (čl. S XVII)

s nikým mluvit (výjimkou byl lékař a zpovědník) ani nikomu psát. Mohl mít dokonce i svého obhájce, se kterým ale mohl komunikovat jen před soudci.⁶⁷

Aby byla posouzena vina nebo naopak nevinna obžalovaného co nejobjektivněji, měl soud na každý zločin své specifické otázky a indicie, které měly velký vliv na pozdějším rozsudku.

Zákoník a orientace v něm byla poměrně složitá, proto se samotný tribunál neváhal kdykoliv v průběhu soudu obrátit na apelační soud, který zhodnotil a prostudoval daný případ a doporučil přiměřený trest. Konečné rozhodnutí ale záleželo na tribunálu, který se však ve většině případů řídil právě doporučením apelačního soudu.

Po shromáždění materiálu a vyslechnutí všech zúčastněných stran mohl soud vynést rozsudek, i když se obžalovaný nepřiznal. V takovém případě ovšem nesměl být rozsudek plně omilostňující, či naopak odsuzující, jelikož podle práva, dokud nedošlo k přiznání ze strany obžalovaného, tak nebyly ostatní důkazy dostatečně postačující k vyslovení plného rozsudku. V tomto případě měl soud dvě možnosti: buď obžalovaného propustit pro nedostatek důkazů, nebo mu udělit tzv. *očisťovací přísahu*, která žalobu rušila. Soud při velkém množství indicií nebo důkazů, avšak bez přiznání obžalovaného, mohl soud vynést tzv. *mezitímní rozsudek*, který dovoľoval přejít k tortuře neboli právu útrpnému. Pokud nedošlo k přiznání ani po řádně vykonané tortuře, byl obžalovaný shledán nevinným a musel být propuštěn, případně mu mohla být maximálně udělena peněžitá pokuta. Pokud se naopak obžalovaný přiznal, mučení už dále nemuselo pokračovat (leďa by bylo více spolupachatelů a soud chtěl znát jejich jména), jelikož soud získal nejdůležitější důkaz viny a mohl přejít k definitivnímu rozsudku. Až do vydání *Hrdelního řádu Josefa I.* vznášely soudy ve složitých trestních případech dotazy i na právnické fakulty, což však bylo tehdy zakázáno.⁶⁸

Proti rozsudku se mohl pachatel písemně odvolat. U městského soudu to bylo k soudu apelačnímu, u šlechtického soudu k dvorské kanceláři. Ve srovnání se zemskými soudy charakterizovala městské soudy kromě rychlejšího, pružnějšího a aktivnějšího postupu řízení i možnost dohody stran ohledně lhůt doručování různých písemností a obsílek.⁶⁹ Na rozdíl od soudu zemského nemusel městský soud vynést rozsudek ihned.⁷⁰ Pokud odsouzenec neuspěl ani s odvoláním, byl vynesena rozsudek a odsouzení již zbývala jediná možnost. Tou byla žádost o milost. Tato žádost se podávala opět písemně a

⁶⁷ KLABOUCH, J. *Staré české soudnictví*. S. 246

⁶⁸ VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. S. 293

⁶⁹ ADAMOVÁ, K. *Dějiny českého soudnictví od počátku české státnosti do roku 1938*. S. 62

⁷⁰ Týž. S. 21

směřovala přes jednotlivé orgány až k samotnému panovníkovi, který rozhodl dle vlastního úsudku a pravděpodobně i dle současné nálady o zamítnutí nebo vyhovění oné žádosti.

Veškeré náklady trestního řízení, včetně i výdajů s následnou exekucí hradil obžalovaný, zároveň se po dobu vazby musel živit také z vlastních zdrojů. Když byl obžalovaný shledán nevinným, musel zaplatit úkony spojené s vyšetřováním za podmínky, že bylo vedeno důvodně. Obžalovaný nebyl povinný platit za předpokladu, že bylo vyšetřování vedeno bezdůvodně, v tomto případě byly veškeré výdaje hrazené udavačem nebo soukromým žalobcem.⁷¹

Hrdelní soudy (města) dostávaly své privilegium trestat na hrdle přímo od panovníka, který tím zdůrazňoval nejen svou moc, ale i to že právě jedině on může poté dát provinilci milost. Královská města byla oprávněna vykonávat popravu především nad zločinci, které jim předali krajští hejtmani, a dále nad zločinci, které jim předávaly vrchnosti nemající právo popravu.⁷²

Hrdelní soudy musely splňovat ale jistá kritéria, aby jim toto privilegium nebylo odebráno. Tyto požadavky byly především finanční, kvůli nákladům spojeným se soudem. V první polovině 18. století se toto hraniční minimum pro fungování hrdelní soudu pohybovalo kolem 60 hospodářů a 40 řemeslníků na městečko, avšak pouze městečka se 400 hospodáři si mohla dovolit pravidelné fungující hrdelní tribunály.⁷³

Tribunál býval zpravidla vždy totožný s městskou radou, musel obsahovat: předsedu, 9 přísězných⁷⁴, písaře a zřizence specializovaného pro trestní řízení, vystupoval na počátku a na závěr soudního procesu. Pokud neměli přísězní požadovanou kvalifikaci, pak měl u takového soudu zasednout přísězný vrchnostenský úředník. Rychtář a někteří další členové rady byli delegováni k výslechům, a právě jejich názor měl poté velkou váhu při finálním rozhodování celé rady. Rychtář mohl dokonce soudit i drobné žaloby, jakými byly např. urážky na cti. Rychtáři byl podřízen biřic, který vykonával funkci jakéhosi posla a který se staral o vězně přímo, včetně jejich hlídání, což přinášelo biřicům velké riziko. Pokud by obžalovaný utekl, odpovědnost za to nesl právě biřic.⁷⁵

---

⁷¹ KLABOUC, J. *Staré české soudnictví*. S. 236 - 251

⁷² ADAMOVÁ, K. *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*. S. 23

⁷³ PÁNEK, J. *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách*. S. 708

⁷⁴ Osoba, která se přísahou zavázala k pomoci městské radě. Přísežní měšťané konšelům pomáhali v soudních i správních povinnostech, často se v listinách vyskytují i jako svědkové. V českých městech tato funkce vznikla pravděpodobně v 1. polovině 14. století, kdy výrazně vzrostla správní, soudní apod. agenda městských rad.

http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%99%C3%ADse%C5%BE%C3%BD_m%C4%9B%C5%A1%C5%A5a_n (28.5.2011)

⁷⁵ FRANCEK, J. ŠIMEK, T. *Hrdelní soudnictví českých zemí*. S. 15-20

Každé město muselo financovat svého kata, který jakožto tzv. *osoba snižená*, musel bydlet mimo městské hradby. Společně se svou rodinou byl izolován od ostatních lidí. Pokud si město vlastního kata nemohlo finančně dovolit, byl jim půjčen z jiného blízkého města za určitý poplatek.

4.7 Právo útrpné neboli tortura

Jak jsem již zmínil výše, pokud se obžalovaný ke svému činu nepřiznal v řádném výslechu, mohl soud přejít k této donucovací metodě přiznání, nazývané právo útrpné. Tato metoda byla běžná nejen u nás, ale i v jiných evropských i mimoevropských státech.

Někdy ale ani samotné přiznání ke zločinu nestačilo k tomu, aby mučení přestalo. To platilo v případech, kdy soud potřeboval znát ještě další detaily ohledně daného zločinu, jako třeba spolupachatele, jiné pomocníky, místa činu, ale často se obžalovaný přiznal i ke zločinům, o kterých se ani nevědělo, jen aby to měl už za sebou. Tato výpověď měla dokonce větší váhu, než předchozí výpověď pod přísahou u soudu.

Mučení je možné doložit už v raném středověku, ale mučení jako nástroj soudu s určitými pravidly se u nás začíná vyvíjet až koncem 16. století. Roku 1584 vychází v Praze dokonce tzv. „*Traktát o tázání aneb právu útrpném*“, který přeložil z němčiny Daniel Adam z Veleslavína. Za Josefa I. platí, že mučení může provádět jen soud s výsadní pravomocí, tedy soud hrdelní. Těch bylo ale v polovině 18. století na našem území 384.⁷⁶

Mučení ovšem nebylo určeno pro všechny obyvatele, šlechta a úředníci byli od něj osvobozeni úplně. U měšťanů a lidí s dobrou pověstí se dvakrát rozmýšlelo, než nad nimi byla tato procedura schválena. Zároveň nesměla být tortura prováděna nad „mladistvými“⁷⁷ a lidmi starými, kteří by nemuseli samotné mučení přežít, což by bylo tvrdě potrestáno. Zároveň se nesmělo mučit ani těhotné ženy, postižené nebo jinak handicapované osoby. Těmto lidem se mohlo samotnou torturou pohrozit, ale nesměla být na ně aplikována.⁷⁸ Často se ovšem ve smolných knihách stýkáme s mučením mladistvého, ale jak už jsem uvedl v kapitole právní způsobilost, mnohdy bylo velmi těžké odhadnout přesný věk obžalovaného.

K mučení se mělo přistupovat také jen za těžké nebo hrdelní zločiny⁷⁹, jinak bylo dovoleno opět jen pohrožení, výjimku tvořili psanci, kteří mohli být mučeni již od slabého podezření nebo jen udání. Jelikož mučení často dostávalo z lidí věci, které nebyly pravda, a nebylo právě objektivní, tak už Koldínův zákoník nabádal k tomu, aby se mučení nepoužívalo za každých okolností.⁸⁰

---

⁷⁶ KLABOUCH, J. *Staré české soudnictví*. S. 333

⁷⁷ Viz. Kapitola právní způsobilost.

⁷⁸ KOLDÍN, P. *Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého*. (čl. T I)

⁷⁹ Týž. (čl. S XXI)

⁸⁰ Týž. (čl. S XXX)

Tohle pravidlo mění dílo *Obnovená zřízení*, které naopak praví, že každý by se měl podrobit mučení, pokud se předtím už nepřiznal.

Pokud byl vydán onen mezitímní rozsudek a byly vyloučeny veškeré podmínky, pro které by neměl být obžalovaný poslán na mučení, přešlo se k samotnému úkonu, o kterém ale obžalovaný nesměl nic tušit, ani kdy bude, ani jakým způsobem bude mučen. Mohlo se mu jen pohrozit, že k mučení opravdu dojde, a to i v samotné mučírně. Někdy byl obžalován už i připoután k nějakému mučicímu nástroji, přítomen byl už i kat se svými nástroji⁸¹, tzv. krevní písař, který měl zapisovat nejen celou výpověď vyslýchaného a soudce, ale i jeho veškerá gesta nebo i pokynutí hlavy, tato osoba byla speciálně chráněna a byla od ní vyžadována naprostá diskrétnost, dále byli přítomní rychtář a dva soudci, kteří podávali otázky a hrozili, čím vším si obžalovaný bude muset projít.⁸²

Všemi těmito detaily byl vyvíjen velký psychologický tlak na obžalovaného ještě než se přešlo k tlaku fyzickému a velké bolesti. Poté byl ponechán ještě nějaký čas ve vězení, aby si vše mohl ještě rozmyslet, jestli se opravdu nechce přiznat. Přeci jen sedět ve vězení a čekat na to, že druhý den vás budou mučit, muselo být samo o sobě už velkým strašákem.

K mučení docházelo zásadně v dopoledních, nejlépe brzkých ranních hodinách, když byl obžalovaný tzv. „na lačno“ a zásadně v pracovní dny včetně sobot. O nedělích a veškerých svátcích bylo mučení zakázáno.⁸³

Můžeme říci, že každé město s hrdelní pravomocí mělo své vlastní způsoby mučení, stejně tak jako se lišily i následné tresty za jednotlivé zločiny. Teprve až *Hrdelní řád Marie Terezie* vydaný roku 1768 upravuje a upřesňuje, jak přesně má taková tortura vypadat a jaký má být konkrétní postup. Znázorněny tam jsou na 45 tabulkách.⁸⁴

Mučírna bývala umístěna většinou v budově soudu nebo přímo ve vězení, každopádně byla vždy v podzemních místnostech. Jednak podzemní místnosti vytvářely pro tuto činnost lepší psychologické prostředí beznaděje, na druhou stranu také bylo zapotřebí, aby venku nebylo slyšet nářku mučených.

Když nadešlo ráno výslechu, byl obžalovaný svlečen do naha a kolem pasu mu byla dána tzv. sukně mučednická, což byla jakási jednoduchá zástěra, a přešlo se k jednotlivým stupňům mučení:

---

⁸¹ Pokud město nemělo vlastního kata, mohlo si jej půjčit z jiného města. Za to pak zaplatilo odpovídající poplatek.

⁸² KLABOUC, J. *Staré české soudnictví*. S. 337

⁸³ Týž. S. 338

⁸⁴ KYTKA, J. *Smolná kniha města Milevska*. S. 6

1. Při prvním stupni mučení se používala tzv. vazba neboli šněrování rukou, kdy měl obžalovaný svázané ruce v předloktí vpředu. Postupné utahování šňůry způsobovalo velkou bolest, jak se provaz zarýval do masa.
2. Při druhém stupni mučení docházelo k přiložení palečnic.⁸⁵ Nástroj se používal k drcení palců včetně nehtů, které se zarývaly do masa a obžalovaný prožíval poměrně velká muka už při druhém stupni. Stále se ale jednalo o tzv. stupně lehkého mučení s porovnáním s dalšími stupni.
3. Od třetího stupně mučení už se dá hovořit o tzv. těžkém stupni mučení a většina lidí právě na něm končila a přiznávala se. Zde se provádělo mučení pomocí tzv. španělské boty.⁸⁶ Obzvláště drsný nástroj, který mohl způsobit nejen fraktury kostí, ale i značné krvácení, a tudíž i vlivem infekce mohlo dojít k otravě krve. Tento nástroj byl tak drsný, že byl roku 1768 přemístěn až na stupeň pátý a byl povolen pouze na mužích.
4. Dalším, u nás nejčastěji užívaným stupněm mučení bylo tzv. suché trápení. Toto trápení spočívalo v napínání na žebřík, kdy obžalovaný byl položen zády na žebřík, který měl 19 příčlí, s rukama svázanýma dozadu. Nohy, také svázané, byly napojeny na šňůru, která se navíjela na válec, jehož otáčením se provádělo stržení končetin a vymykání rukou z kloubů. Samotné otáčení prováděl většinou katův pomocník, kdežto samotný kat stál zhruba u pasu oběti a dával pozor, aby se tělo posouvalo dolů rovnoměrně a plynule. Zároveň hýbal tělem tak, aby obžalovaný cítil bolest opravdu v plném rozsahu.
5. Poslední stupeň mučení, zvané „světlé trápení“ nebo také „pálení“, v podstatě navazovalo na předchozí žebřík. Kat stržené tělo páčil svazky svíček na různých místech včetně podpaží nebo na hrudníku. Toto pálení se mohlo opakovat až třikrát. Jiným častým způsobem tortury byl tzv. kozelec, kdy byl mučený svázán „do kozelce“ a jeho tělo bylo vytaženo pomocí kladky ke stropu a na nohách měl přidělané závaží.⁸⁷

---

⁸⁵ Dvě až tři mírně prohnutá železa o délce do 20 cm a síle 1cm, s vnitřním jehlancovitým výstupky a bočními šrouby.

⁸⁶ Nástroj skládající se ze dvou želez tak, aby jej bylo možné dobře nasadit na holeně. Nástroj dlouhý asi 30cm a široký asi 10cm byl vybaven vnitřními hřeby. Železa byla spojena mechanismem, který utahoval a drtil právě holeně.

⁸⁷ FRANCEK, J. *Zločin a trest v českých dějinách*. S. 46

U nás bylo jedním z nejobvyklejších a tedy i „nejoblíbenějších“ způsobů donucení vyznání právě „natahování na skřípec“, které fungovalo na podobné bázi jako výše popsany „žebřík“.⁸⁸

Obžalovaný do poslední chvíle nevěděl, které typy a stupně mučení budou proti němu použity. To muselo být ale dáno dopředu v mezitímním rozsudku. Katovi pomáhali pacholci. Kat také nemusel začínat od prvního stupně, mohl si začít od jakého chtěl, záleželo jen na něm, na druhu spáchaném zločinu a na výdrži zapírání nebo nepřiznání se vyslýchaného. Kat se musel před každým dalším stupněm mučení ptát obžalovaného, zda přiznává svou vinu, či nikoliv. Teprve poté mohl pokračovat v dalším trápení.⁸⁹ Nikde ale nebyl dán přesný čas, jak dlouho má jednotlivý stupeň trvat, v Josefínském zákoníku nacházíme jen „nepříliš dlouho“. Prakticky se mělo přihlížet k zdravotnímu stavu vyslýchaného, neměla mu být na těle učiněna žádná zranění, která by se neměla v budoucnu zahojit.⁹⁰ Pokud by se náhodou stalo, že vyslýchaný svá mučení nepřežil, bylo tělo katem odvezeno na mrchoviště.

Aby se předcházelo takovému věci, měli právě přítomní soudci nebo zvolená rada, vázána přísahou, dohlížet a kontrolovat kata, zda postupuje přiměřeně v rámci veškerých regulí, aby se k doznání došlo přirozeným způsobem, nikoliv vynucením. Zároveň i tak musely být kladeny otázky. Nesmělo se vyptávat na konkrétní jména, ta musela být vyslovena až z úst vyslýchaného, například když měl nějaké komplice.⁹¹ Když obviněný u výslechu vyzradil i další jména, která se daného nebo jiného zločinu zúčastnila, toto vyznání mělo velkou váhu, tyto osoby pak jen stěží utekly útrpnému výslechu na vlastní kůži.⁹²

V tomto ohledu měli výhodu jen šlechtici. Když obžalovaný na mučidlech vyslovil jméno nějakého šlechtice, daný soud musel nejdříve požádat soud apelační, zda na tuto výpověď o daném šlechtici má být brán zřetel nebo nikoliv. Pokud to apelační soud schválil, šlechtic se musel dostavit k vyslýchanému a muselo dojít k vzájemné konfrontaci. Někdy se musel dostavit i na jeho popravu, aby slyšel jeho

---

⁸⁸ KLABOUC, J. *Staré české soudnictví*. S. 342

⁸⁹ Kytka J. ve smolné knize Milevska zmiňuje, že mezi každým stupněm mučení musela být minimálně jeden den pauza k zotavení vyslýchaného. To však platilo až po vydání Tereziánského zákoníku, kdy byl u tortury přítomen i lékař.

⁹⁰ KOLDÍN, P. *Výtah z Artikulů Práv městských Království České*. (čl. S XXIV)

⁹¹ Týž. (čl. S XXV)

⁹² Týž. (čl. S XXVII)

poslední slova. Pokud tak neučinil, byl automaticky také shledán vinným. Podobná privilegia získali posléze i měšťané.⁹³

Pokud se obžalovaný nepřiznal ani po celé sérii mučení nebo pokud po mučení své doznání odvolal, jako např. *Co jesti na Janka páně Kapounova, ...na Kulhánka a Vítka, bratra svého, pravil, že to z velkého trápení pravil a že lhal a to že nic pravda není.*⁹⁴ Když došlo k takovému případu, byl znovu kontaktován apelační soud, který nařídil mučení opakovat nebo naopak uznal, že nepřiznáním se na mučení byla dokázána nevina obžalovaného. Také se nesmělo obnovit mučení, aniž by byly prokázány nějaké nové důkazy, které by k tomu daly podnět.⁹⁵ Pokud se obviněný přiznal, tak se rychtář musel celkem třikrát zeptat, zda na tom, co přiznal, chce i zemřít., to samé měl učinit i před popravou.⁹⁶

Neberme ale torturu jako něco, co by rychtáři vykonávali s radostí a co nejčastěji, jak jen to šlo. Menší hrdelní soudy vykonávaly torturu a následné popravy jen občas, jelikož samotný výkon hrdelní jurisdikce pro ně znamenal obrovské finanční zatížení. Např. kolem roku 1730 pohltila poprava dvou delikventů a náklady na agendu spjatou s vězněním, vyšetřováním a odsouzením více než polovinu ročního rozpočtu malého městečka⁹⁷, a proto se občas stávalo, že městečko poslalo zločince k soudu jinému, většinou většímu soudu, do okolního města.

Majetek odsouzeného si nesměli nechávat rychtáři, ale měl být použit na výdaje spojené s celým řízením.⁹⁸

Tortura jako vymáhání doznání obžalovaného byla kritizována některými už ve středověku, tereziánský zákoník ji však jen upravil. Definitivní zánik práva útrpného u nás je až roku 1778 díky úsilí Josefa II.⁹⁹

---

⁹³ KLABOUC, J. *Staré české soudnictví*. S. 348

⁹⁴ Smolná kniha města Pardubic, případ 17b, r. 1568

⁹⁵ Později, dle Tereziánského zákoníku bylo dáno, že apelační soud mohl přikázat mučení opakovat nanejvýš dvakrát (tedy jedna osoba mohla být mučena max. třikrát), pokud se nepřiznala, ani v jednom z nich, byla osvobozena. (KLABOUC, J. *Staré české soudnictví*. S. 349)

⁹⁶ KOLDÍN, P. *Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého*. (čl. T IX)

⁹⁷ PÁNEK, J. *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách*. S. 706

⁹⁸ KOLDÍN, P. *Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého*. (čl. T XI)

⁹⁹ KLABOUC, J. *Staré české soudnictví*. S. 351

4.7.1 Další mučící nástroje

- **Dřevěný osel neboli selská lavice:** užíván převážně ve druhé polovině 17. století, k potrestání nevolníků. Dřevěný osel měl hřbet z dubového dřeva upravený jako ostří, na něm musel mučený sedět několik hodin, k zostření trestu mu bylo možno přivázat na nohy závaží.
- **Hřebelec neboli špikovaný zajíc:** na pevnou lavici byl připoután nahý vězeň a kat mu dřel záda pomocí desky s hřebíky.
- **Skřípec neboli tovaryšské máry:** užíval se do konce 17. století. Šlo obvykle o masivní sloup, který měl ve spodní části široký hřeb, k němuž se uvázaly kotníky vězně, v horní části bylo kolo s provazem, který vedl k rumpálu na opačné straně sloupu. K tomuto provazu se přivázaly ruce člověka a postupným otáčením se tělo natahovalo. Občas došlo i k přetržení těla.
- **Železná panna:** středověký mučící nástroj, užívaný spíše v hradním prostředí. Do veliké truhly ve tvaru lidského těla, opatřené uvnitř ostrými hřebíky, se pomalu zavíral trápený vězeň.¹⁰⁰

---

¹⁰⁰ VONDRUŠKA, V. *Katovny a mučírny*. S. 39 - 40

5 Zločiny a jejich tresty

Jaroslav Pánek rozděluje jednotlivé delikty do 8 různých kategorií, se kterými jsem se ztotožnil, popř. o nějaký mnou objevený zločin doplnil.¹⁰¹

- 1. Delikty proti oficiální ideologii:** mezi tyto zločiny řadíme: kacířství, čarodějnictví, rouhání, svatokrádež a urážku duchovenstva.
- 2. Delikty zaměřené proti hlavě státu, panovníkovi a státnímu zřízení:** mezi tyto zločiny patří: urážka panovníka, urážka zeměpanských institucí a úředníků, zrada nebo spolupráce s nepřítelem, dezerce, odmítání vojenské služby, zakázaný pobyt na státním území.
- 3. Delikty proti pozemkové vrchnosti:** mezi něž patří zločiny jako: ohrožování a urážka vrchnosti a jejich úředníků nebo jejich neuposlechnutí, zbláhání, potulka, ukrývání zběhlíků, lesní, vodní a polní pynch a jakékoliv jiné poškozování hmotných zájmů vrchnosti.
- 4. Delikty proti místní (městské a vesnické) administrativě:** do této kategorie řadíme veškerá provinění vůči úředníkům daného města: urážka městské rady, neposlušnost vůči ní, jejich napadení, nedbalost při výkonu služeb městu, násilnosti ve vězení, útěk z vězení.
- 5. Delikty proti životu a zdraví:** do této kategorie počítáme zločiny spáchané proti všem osobám vyjma již zmíněných výše v jiných kategoriích a tyto zločiny jsou: vražda (mord), zabití, vyhrožování vraždou nebo násilím, ublížení na zdraví, infanticidum (zabití svého vlastního dítěte) a sebevražda.
- 6. Delikty proti majetku:** znovu to platí proti všem osobám vyjma vrchnosti a úředníků, které patří do jiné kategorie. Do této kategorie řadíme zločiny jako: loupež, zhářství, krádež, napomáhání při majetkové trestné činnosti, falšování, zpronevěra, překupnictví, podvody a jiné způsobení majetkové škody.

---

¹⁰¹ PÁNEK, J. *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách*. S. 712 - 713

7. Delikty proti cti: křivé obvinění, křivé svědectví, urážka na cti soukromé osoby.

8. Delikty proti mravnosti: do této kategorie řadíme zločiny nejen spojené s pohlavním stykem, jako jsou: sodomie, incest, cizoložství, smilstvo, prostituce, bigamie, konkubinát, znásilnění, nemanželské dítě, záměrný potrat, ale například i hazardní hry.

Delikty můžeme dále rozdělit na počestné a nepočestné. Nepočestný zločin byl takový, který byl spáchán potají a se zlým úmyslem (vražda, krádež). Naproti tomu loupež a zabití patřily mezi delikty počestné. Stejným způsobem můžeme rozdělit i tresty na počestné a nepočestné, kdy za počestný trestný čin byl odsouzený potrestán mečem, což umožňovalo řádný pohřeb do vysvěcené půdy. Lidé potrestáni šibenicí, upálením nebo utopením nebývali pochováni počestně, pokud vůbec pochováni byli.¹⁰²

Jelikož za každý zločin by měl přijít i příkladný trest, tak přidávám i soupis trestů řazených od nejtěžšího po nejpříjemnější (z pohledu odsouzeného).¹⁰³

1. Trest smrti:

- a. **Prostý (lehčí)** – stětí¹⁰⁴, oběšení¹⁰⁵
- b. **Zostřený (těžší)** – zahrabání za živa, zahrabání za živa s probodnutím srdce kulem,¹⁰⁶ naražení na kůl¹⁰⁷, čtvrcení¹⁰⁸, trhání kleštěmi¹⁰⁹ v oblasti

¹⁰² DÜLMEN, R. *Bezectní lidé*. S. 62

¹⁰³ PÁNEK, J. *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách*. S. 717

¹⁰⁴ Stětí bylo především trestem pro muže a to především za vraždu neboli mord. Obouruční rovný meč byl, kromě exekutivního nástroje, znakem spravedlnosti a při soudu byl položen na stole před rychtářem jako důkaz přítomné spravedlnosti. Stětí bylo také upřednostňováno před šibenicí zejména v letních měsících, jelikož mrtvola oběšence v létě hodně páchla.

¹⁰⁵ Nejčastěji probíhalo věšení provazem na šibenici. Šibenice také patřila k soudnictví i jako znak spravedlnosti a moci nad životem a smrtí. Oběšenec musel zůstat viset na šibenici až do té doby než ho začali pojídat ptáci nebo než jinak přirozeně nespadl díky větru nebo bouře. Důvod byl mimo jiné i odstrašující pro ostatní, aby viděli, co by se jim mohlo stát, pokud spáchají také takový druh zločinu. Šibenice byla velmi potupným trestem, proto se občas stávalo, že byla obžalovanému udělena částečná milost, např. od vrchnosti, a místo oběšení byl s'tat, což byl méně potupný i méně bolestivý trest. Oběšení bylo příkladným trestem smrti pro různé druhy krádeží.

¹⁰⁶ Trest především pro ženy nebo dívky za cizoložství nebo např. infanticidum. Tyto ženy byly za živa zahrabány do jámy, na jejímž dně bývalo trní, pak byly obklopeny kopřivami a bodlácím a zašpičatělý kůl probodl jejich srdce.

OBERPFALCER, F. *Vyznání na mučidlech*. S. 80

¹⁰⁷ Trest pocházející z Asie. Ve starověké Asýrii, u Peršanů a Chetitů a později ve středověku v muslimských státech, jako byla Osmanská říše či sáfíjovská Persie, byl tento trest vyhrazen pro většinu těžkých zločinů, jako byla vzpoura, vražda výše postaveného člověka či zrada. Ve střední, západní a severní Evropě se tento

hrudníku nebo i jiných částí těla, upálení¹¹⁰, utopení¹¹¹, vpletení do kola¹¹², lámání kolem¹¹³, nabodnutí hlavy na kůl, oběšení na řetězu, stahování pruhů kůže, smýkání koněm na popravišti.¹¹⁴

c. **Podmíněný trest smrti**

d. **Sakrální ráz trestu smrti** – Je dáno, že téměř všechny tresty smrti měly také sakrální povahu. Pokud by se při vykonávání trestu smrti něco pokazilo, znamenalo by to, že celou vesnici, město čeká „hněv boží“.

- o Oběšenec nesměl být za žádných okolností snímán z šibenice ani se z něj nesmí nic brát.¹¹⁵
- o Oheň očisťuje, proto byli kacíři trestáni upálením. Popel se následně nechal rozpráshit větrem nebo byl nasypán do vody.

---

trest sice neuzíval, ale ve východní Evropě a na Balkáně patřil mezi časté. U nás tento trest patřil především mezi tresty zostřující, většinou byla u nás naražena na kůl pouze hlava odsouzeného pro výstrahu ostatním. Provádělo se to takto: Odsouzený je svlečen a svázán. Pak je mu do řitního otvoru zaveden zaostřený dřevěný kůl a ten je i s odsouzenecem svise postaven. Odsouzený se pak vlastní vahou pomalu nabodává na hrot a nakonec zemře vykrvácením, což může trvat dosti dlouho. Někdy býval odsouzenec na kůl doslova navlečen tak, že mu k nohám přivázali pár koní nebo jiných zvířat a nechali je jít s tělem proti kůlu.

http://cs.wikipedia.org/wiki/Nara%C5%BEen%C3%AD_na_k%C5%AFI (10.6.2011)

¹⁰⁸ Čtvrcení se provádělo tak, že byl odsouzenec přivázán ke čtyřem kůlům a kat jej mečem rozřezal na čtyři části. Další způsob byl: ke každé ruce a noze byl provazem připáhnut kůň, poté byli koně popohnáni, každý na jinou stranu, čímž došlo k rozčtvrcení.

OBERPFALCER, F. *Vyznání na mučidlech*. S. 80

¹⁰⁹ Buď masa v oblasti hrudníku nebo se rozpálenými kleštěmi trhaly články prstů.

¹¹⁰ Upálení bylo trestem zejména pro žháře, čarodějnice nebo sodomity (kteří bývali upalováni i se zvířaty, se kterými tento čin spáchali). Upalovat se dalo dvěma způsoby: První byl užíván zejména ve Španělsku, Německu, i v českých zemích, a spočíval v tom, že odsouzenec byl připoután ke kůlu a kolem něj byly přibližně do výše kolen naskládány otepi a polena, která se později zapálila. Druhý byl užíván spíše v Anglii, Itálii a Francii, a spočíval v tom, že se postavila jakási ohrada z otýpek a dřeva až do výše hlavy. Uvnitř té byl kůl, k němuž byl odsouzenec připoután a prázdné místo bylo opět zaplněno slámou. Při upalování odsouzenec ve většině případech nezemřel na důsledky popálení, ale na nadýchání se kouře (oxidu uhelnatého) a tedy otrávením.

http://cs.wikipedia.org/wiki/Up%C3%A1len%C3%AD_na_hranici (10.6.2011)

¹¹¹ Svázání v pytlí nebo připoutání závažím, zrušeno *Theresianou*.

¹¹² Vpletení do kola se také provádělo dvojím způsobem: starší způsob byl prováděn tak, že napřed byly odsouzenecem zpřeráženy ruce a nohy. Zločinec ležel na zemi nahý a byl naznak rozepjat. Pod jeho rukama a nohama byla trojhranná dřeva, aby úder kola byl ještě účinnější. Užívalo se k tomu kola od vozu, vážící 40 liber. Mladší forma je rozbíjení údů kyjem nebo holí, když je odsouzenec připoután na kolo vodorovně položené. Druhá část trestu je vplétání do kola. Ruce i nohy byly zasunuty mezi příčle, pak bylo kolo nasazeno na kůl a vyzdviženo vzhůru. Člověk tak popravený musel zůstat na kole až do úplného rozkladu těla. Ženy takto popravovány nebyly.

OBERPFALCER, F. *Vyznání na mučidlech*. S. 78

¹¹³ Lámání kolem nebyl vyloženě konečným trestem smrti, spíše jen zostřoval trest jiný (např. stětí nebo upálení). Exekuce spočívala v rozlámání kostí končetin a případně i trupu odsouzence a jejich vpletení do loukoťového kola. Odsouzenec byl položen na zem, zpravidla svázaný nebo připoutaný ke křížovité konstrukci. Někdy mu končetiny kat podložil deskami, aby se snáze přerážely a potom na něj postupně z výšky pouštěl kolo. Milosrdnější bylo lámání odshora, kdy byl první úder veden na hrdlo a došlo ke zlomení vazů. Krutější bylo lámání odspodu, kdy byly nejprve zlomeny končetiny a teprve potom žebra či páteř.

http://cs.wikipedia.org/wiki/L%C3%A1m%C3%A1n%C3%AD_kolem (10.6.2011)

¹¹⁴ Není trestem smrti, jen specifickým prostředkem dopravy na popraviště.

¹¹⁵ Kousky, např. z šatů oběšenec, se používaly jako různé pomůcky při čarodějnických rituálech.

- Pokud se provaz při věšení přetrhl nebo se při stínání zlomil meč, poprava nesměla být nikdy opakována.¹¹⁶
- Vplétání do kola byla oběť bohu slunce.
- Při narážení na kůl byl odsouzenec probit, aby se jeho démon nemohl navrátit zpět na zem a škodit lidem.
- Poprava se nesměla konat v nočních hodinách, ale v „bílém dni“, jelikož popraviště je místo neúrodné, kde se scházejí strašidla.¹¹⁷

2. Tělesný trest:

- a. **S trvalými následky:** utětí nebo uříznutí končetiny, uříznutí ucha¹¹⁸, nosu, trhání kleštěmi
- b. **S krátkodobým působením:** výprask¹¹⁹, vymrskání¹²⁰, bičování

3. Zneuctívající trest:

- a. ocejchování (většinou vypálení např. písmena „R“, u pytláctví „WR“)¹²¹
- b. pranýřování nebo stání na kládě

4. Odnětí svobody:

- a. vězení
- b. nucené práce
- c. odvod na galeje

5. Vypovězení:

- a. z habsburské monarchie, ze země, z kraje, z panství, z obce (ve své práci uvádím jen „vypovězení“).¹²² Bylo také možné, aby město obviněného dodatečně omilostnilo, což ovšem připadalo v úvahu jen u starousedlíků, kteří se mohli opřít o širokou sociální síť lidí, kteří se za ně zaručili.¹²³

¹¹⁶ Vina byla v takovém případě přisuzována katu.

¹¹⁷ KOLDÍN, P. *Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého*. (čl. T VIII)

¹¹⁸ Častý trest za potulku.

¹¹⁹ Byl prováděn většinou holí.

¹²⁰ Prováděno většinou bičem.

¹²¹ Trest, který měl upozornit při dalším chycení, že pachatel už byl jednou trestán, a proto by měl být současný trest daleko přísnější.

¹²² Pokud by se někdo po vypovězení vrátil zpět, tak by ho čekal trest smrti oběšením, či stětím.

KOLDÍN, P. *Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého*. (čl. P XXX)

¹²³ DÜLMEN, R. *Bezectní lidé*. S. 68

6. Trest na majetku:

- a. konfiskace majetku
- b. navrácení věcí
- c. pokuta
- d. náhrada škody

7. Ostatní tresty:

- a. odvod k vojsku
- b. veřejné odprošení poškozeného
- c. modlitba či žehnání oběti
- d. znevolnění (svobodníka)

8. Napomenutí: jakási důtka slovního rázu

9. Milost:

- a. mohla být udělena od vrchnosti až po císaře, zároveň mohla být udělena milost celková, nebo jen částečná, která pouze zmírňovala trest, jako např. milost od vpletení do kola – následovalo stětí. Takže jen jiná (lehčí) forma daného trestu.

10. Zproštění viny

5.1 Delikty proti oficiální ideologii

5.1.1 Čarodějnictví

Čarodějnictví je řazeno, díky své protináboženské povaze, právě mezi delikty proti oficiální ideologii. Koldín o něm říká: „*Magia sive sortilegium, tj. čarodějnictví a všelijaká jiná škodná kouzla, kterážto pokutou meče aneb upálením na pohlaví mužském a na pohlaví ženském zahrabáním, též upálením ztrestána býti má.*“¹²⁴ nebo specifikuje kouzla „*že jimi lidi suší, dobytky jich moří, baby že traňky z jiných plod vyhánějí, atd.*“¹²⁵

Hrdelní řád císaře Karla V. hovoří o trestech podobně jako Koldín: „*Ze života k smrti má se trest tento hrdelní ohněm vykonati.*“¹²⁶

Z čarodějnictví mohl být obviněn každý, od toho, kdo páchal nějakou podezřelou činnost, vesměs spojenou s nějakými „nezvyklými“ rituály, či se jen choval podezřele, až po ty, co kradli šaty nebo jiné předměty z těl oběšenců visících na šibenici.

Společně s čarodějnictvím byly často páchány ještě další zločiny: např. různé druhy krádeží, smilstvo, ale také vražda¹²⁷ nebo i infanticida. Většinou se jednalo o různé druhy rituálů směřované proti nenáviděné osobě, především z osobních důvodů (msty, závisti, apod.). V těchto rituálech se „čarodějnice“ snažily, aby se nepříteli stalo různé neštěstí, ať už zdravotní nebo materiální. Častá snaha byla o otrávení dobytka, koní nebo poškození majetku. Rituály se ale nepoužívaly jen proti nepřátelům, prováděly se i pro přivolání svého vlastního štěstí, hlavně finančního, nebo aby byla bohatá úroda. Kromě materiálního štěstí a neštěstí docházelo ke snahám „očarovat“ druhou osobu ať už z lásky nebo jen k čistému pohlavnímu aktu. Ve výpovědích ve smolných knihách čteme příklady jako: „*...aby sobě nehty vostrouhala a kep vostřihala a stříhajíc ty chlupy na drobno, jemu manželu s vejci aneb s tvarůžky snísti dala. Též že by tak uměla býti měla, že když se kterého pacholka dotkne, a chce-li, že mu udělá, že mu přirození stávati nemůže.*“¹²⁸

Každý si jako trest za čarodějnictví představí hranici a tedy upálení, ale výsledná škála trestů, jak ukazuje má tabulka, je poměrně široká. Bohužel ve smolné knize Velké Bíteše často nacházíme mezi konečnými ortely jen „smrt“. Jelikož chybí konkrétní rozsudek trestu smrti, uvedl jsem do tabulky „nespecifikovaný trest smrti“.

¹²⁴ KOLDÍN, P. *Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého.* (čl. O II)

¹²⁵ Týž. (čl. N XXXVI)

¹²⁶ *Hrdelní řád císaře Karla V.* (čl. CIX)

¹²⁷ Často se jednalo o vraždu otrávením, kdy právě „kouzla“ byla použita k otrávení oběti.

¹²⁸ OBERPFALCER, F. *Vyznání na mučidlech.* S. 32 (smolná kniha města Pardubic 172 a – 1588).

Mírnější tresty, popř. milost dostávali tí odsouzcenci, kterým nebyla vina plně prokázána, ať už nedostatkem důkazů, nebo tím, že se nepřiznali, a ti, u kterých bylo čarodějnictví jediným zločinem, pro který byli stíháni. I u čarodějnictví můžeme říci, že tresty se s postupem času zlehčovaly, kdy v polovině 18. století nacházíme spíše tresty jako nucené práce či vězení. Můžeme tak porovnat dva podobné případy s rozdílným trestem. Zatímco v roce 1547 padl v Rakovníku za čarodějnictví a travičství trest smrti, byl v roce 1747 v Příbrami za stejný zločin uložen trest v podobě nucených prací po dobu čtvrt roku.

Pokud ovšem bylo čarodějnictví spojené ještě s dalším trestným činem, trest smrti se odsouzcenci vyhnul jen těžko. Stětí, jakožto trest smrti, se zde objevuje poměrně často i u žen, které byly často kromě upalování také zahrabávány za živa. Mimořádně přísný trest, uřezání prstů, přirození a vytržení srdce, byl zapsán roku 1606 v Nymburku, kde jistý muž vykopával mrtvolky z hrobů a jedl je. Dnes bychom to mohli nazvat jakýmsi nekrokanibalismem.¹²⁹ Další přísný trest: rozčtvrcení, padl v roce 1596 v Chlumci nad Cidlinou, kde jistý muž kromě čarodějnictví spáchal i krádeže a škodil i žhářstvím, které bylo velice přísně trestáno. Tresty utopením jsem zaznamenal jen v Letovicích a oba ve stejném roce 1598.

Tabulka 2 - Čarodějnictví

trest	muži	ženy	celkem
	28	46	74
milost	2	8	10
stětí	4	6	10
nespecifikovaný trest smrti		10	10
upálení	3	7	10
nucené práce	4	1	5
vypovězení	1	4	5
oběšení	3	1	4
vězení	2	1	3
zahrabání za živa		3	3
stětí+upálení	2		2
škrcení+upálení	2		2
utopení		2	2
zahrabána+kůlem probita		2	2
odvod k vojsku	1		1
čtvrcení	1		1
uřezání prstů, přirození+vytržení srdce	1		1
utětí pravé ruky+upálení	1		1
pokání		1	1
vězení+vypovězení	1		1

¹²⁹ Byl často praktikován na nově objevených územích v 16. a 17. století místními kmeny (Brazílie, Nová Guinea aj.)

5.1.2 Svatokrádež a rouhání

Dalším zločinem je svatokrádež a rouhání. Svatokrádež by spíše patřila mezi delikty proti majetku, ale jelikož ji mám spojenou s deliktem rouhání, tak jsem ji zařadil právě mezi delikty proti oficiální ideologii. Dnes už rouhání není zapsáno v trestním zákoníku České republiky jako trestný čin a svatokrádež je brána jako jakákoliv jiná krádež. „*Posvátných věcí pokradení (sacrilegium)*“ je definováno: „*Kdož by co toho, což k pobožným a svatým místům aneb na skutky milosrdné oddáno jest, pobral a pokradl – pokuta oběšení.*“¹³⁰

V *Hrdelním řádu císaře Karla V.* je svatokrádež definována takto: „*Ukradne-li někdo monstranci, v níž svátost oltářní se nachází, smrtí ohněm je ztrestán. Krade-li však jiné zlaté neb stříbrné svaté nádoby bez či se svátostí, kalich nebo obětní misky, bezrozličně byla-li krádež na místě svěceném vykonána či nikoliv, neb vznikne-li za krádeží do svěceného kostela neb zakristie aneb otevírá je s nebezpečnými soudruhy, takoví zloději smrtí podle uvážení právníků se trestají.*“¹³¹

Musím říct, že mě překvapil nízký počet zaznamenaných případů rouhání a svatokrádeže (kde byl zaznamenán i trest pro provinilce). Je ale velice těžké říci, odkud už byla svatokrádež považována za čarodějnictví a kdy šlo jen o svatokrádež.¹³² Dalším překvapivým zjištěním bylo to, že všechny zaznamenané případy mají na starosti výhradně jen muži.¹³³

Tresty za čisté rouhání byly většinou v podobě nucených prací, krátkodobého vězení nebo jen podmíněčného trestu. Rouhání muselo být, zejména v době pobělohorské, rozšířeno daleko více, než dokázaly smolné knihy zaznamenat.

Na druhou stranu tresty za svatokrádež už byly přísnější. Pokud byl tento zločin řádně prokázán, tak se viník jen málokdy vyhnul trestu smrti. Nejčastějším z nich bylo oběšení, občas byla odsouzenci udělena částečná milost od šibenice a skončil tak „jen“ popraven mečem. Výjimečný trest padl jistému Mikulášovi Zlámanýmu, tím bylo oběšení a poté ještě následné upálení v roce 1701 v městečku Smidary za krádež pozlaceného kalicha z kostela.

---

¹³⁰ KOLDÍN, P. *Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého.* (čl. O XII)

¹³¹ *Hrdelní řád císaře Karla V.* (čl. CLXXI – CLXXII)

¹³² Krádež hostie v kostele během mše mohlo být považována už za čarodějnickou praxi, jelikož hostie mohla sloužit jako pomůcka k různým „nekalým“ obřadům.

¹³³ U žen pravděpodobně docházelo k častějším a rychlejším označování za „čarodějnice“ a byly pro tento zločin i následně souzené.

Tabulka 3 - Svatokrádež a rouhání

trest	muži	ženy	celkem
	20		20
oběšení	7		7
stětí	4		4
milost	2		2
nucené práce	2		2
vpletení do kola	1		1
oběšení+upálení	1		1
podmínka	1		1
vykoupení	1		1
nespecifikovaný trest smrti	1		1

5.2 Delikty zaměřené proti hlavě státu, panovníkovi a státnímu zřízení

5.2.1 Zrada, dezerce a rebelie

Do této kategorie jsem zařadil zločiny jako: vina na útěku z vězení, vzpoura, výtržnosti ve městě.

Za vyvolání vzpoury ukládá *Hrdelní řád císaře Karla V.* trest stětím nebo bičováním a následným vypovězením.¹³⁴ Já jsem našel případy s oběma typy trestů. V Lounech byl muž roku 1621 za nabádání ke vzpouře odsouzen ke stětí. O devět let později byl za podobný trestný čin muž v Dobrušce pouze vypovězen.

Poměrně častým prohřeškem byla spoluvina na útěku trestance z vězení nebo přímý útěk vězně, který byl následně chycen a potrestán. Nezáleželo na tom, zda přímo vězně propustil nebo mu jinak napomohl k útěku. Tresty za tento čin byly také rozdílné a záleželo na tom, jaký zločinec z vězení utekl. Na Buchlově za útěk z vězení stínali, kdežto v Dobrušce, Velké Bíteši nebo v Berouně padly lehčí tresty v podobě milosti, pokuty a pouhé očišťující přísahy.

Zrada státu nebo zběhnutí z vojska, když byl provinilec chycen, byla často řešena přímo na místě trestem smrti, a tak záznamy o těchto prohřešcích většinou chybí. Paradoxně jsem za tyto přestupky našel i dvě úplné milosti, za zběhnutí v roce 1613 a za zradu v roce 1742. V období války mohl provinilce odsoudit vojenský soud k trestu smrti přímo na místě, někdy ani takový soud nebyl třeba. *Hrdelní řád císaře Karla V.* ukládá za zradu trest smrti čtvrcením pro muže a utopením pro ženy.¹³⁵ Zajatí vojáci bývali, pokud došlo k soudu, většinou sřati.

---

¹³⁴ *Hrdelní řád císaře Karla V.* (čl. CXXVII)

¹³⁵ Týž. (čl. CXXIV)

Tabulka 4 - Zrada, dezerce a rebelie

trest	muži	ženy	Celkem
	22	1	23
stětí	6		6
milost	3		3
pokuta	3		3
vězení	3		3
oběšení řetězem	1	1	2
vězení+pokuta	2		2
vypovězen	2		2
nucené práce	1		1
přísaha	1		1

5.3 Delikty proti pozemkové vrchnosti

5.3.1 Potulka

V době pobělohorské se objevuje trestný čin potulky, páchaný především romskou komunitou, a s postupem času se tento delikt stává čím dál více častějším. Příčinou byly časté hony na romské (cikánské) kočovníky, do krajnosti dovedených zejména v první polovině 18. století. Romové se ve střední Evropě objevili sice již na přelomu 14. a 15. století, ale zůstávali zvláštní etnickou a sociální skupinou, která byla schopna dosáhnout klidného soužití se zbytkem usedlého obyvatelstva, a tak v této době ještě nebylo třeba tak přísných opatření. Ta přišla v 16. století, kdy bylo toto etnikum obviněno z vyzvědačských služeb ve prospěch Osmanské říše, ale ani v této době ještě nenacházíme tresty za potulku ve smolných knihách. Hlavní perzekuce začaly po vyhlášení panovnických mandátů z let 1697 a 1721.¹³⁶ Jelikož Romové byli vypovězeni i z jiných zemí, museli neustále putovat a doufat, že nebudou pochytáni. Pronásledování Romů, jakožto kočovníků, nedobrych katolíků a jak se ukázalo i obecně nezvladatelných osob, bylo proto čistě státní záležitostí, které se poddaní nezúčastnili a městské soudy většinou plnily jen příkazy vyšších instancí, i když někdy vydaly tresty shovívavější, než by si asi stát přál.¹³⁷

Potulka neplatila jen pro Romy, Koldín ve svém zákoníku upozorňuje i na noční toulání, které bylo zakázáno: „*Kdož by koli nočního času po vyzvonění v městě na rynku, po ulicích a zvláště pak bez světél se toulal, křiky a nepokoje provozoval ten a takový do vězení vzat a dle zásluhy a provinění svého trestán bud’.*“¹³⁸

Městské soudy postupovaly při trestání opravdu mírněji k ženám než k mužům (případů žen jsem zaznamenal ale také více). Muže čekal téměř jistě trest smrti, nejčastěji to bylo oběšení, jen málokdy jim byla udělena milost od oběšení a mohli být „jen“ s’ati. Úplná milost byla mužům udělena jen ve třech případech a ve dvou z nich se jednalo ještě o nedospělého muže. Pokud měl nějaký Rom štěstí a nebyl mu udělen trest smrti, byl mu udělen tělesný trest s trvalými následky, tak aby se v případě recidivy hned vědělo, že už se

---

¹³⁶ Do této doby jsem zaznamenal jediné provinění nazváno potulkou z roku 1686 v Chlumci nad Cidlinou, jímž trestem bylo vypovězení z království.

¹³⁷ PÁNEK, J. *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách*. S. 716 - 717

¹³⁸ KOLDÍN, P. *Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého*. (čl. P XXIX)

jednou provinil. V tom případě byl poslán rovnou na šibenici nebo byl trest ještě bolestnější: „*Kteříž by koli pro své zlé skutky z města vymrskáni aneb z města vypověděni byli, téhož města na věčnost také prázdni býti mají a více bez dopuštění téhož práva se navracovati nemají. Pakli by se kdo navrátil, na hrdel trestán bude.*“¹³⁹ Muže, jenž se kromě potulky dopustili ještě nějakého dalšího zločinu, například krádeže, trest smrti nemohl minout.

K ženám byly městské soudy opravdu mírnější a tak často vyvázly jen s oním tělesným trestem s trvalým následkem. Můžeme tedy říci, že ženy dostávaly dvě šance. Nejprve jim bylo uříznuto ucho či byly jinak ocejchovány nebo poznamenány, poté byly vymrskány a vypovězeny. Jestliže se stalo, že byly chyceny i podruhé a již měly nějaký ten trest za sebou, tak je stejně jako muže čekal trest smrti, akorát v ženském případě se častěji stínalo. Případ, kdy byla žena oběšena, jsem nenašel žádný.

Tabulka 5 - Potulka

Trest	muži	ženy	celkem
	30	42	72
oběšení	14		14
stětí	3	10	13
uříznutí ucha+vymrskání+vypovězení	2	9	11
milost	3	3	6
nucené práce	1	4	5
vypovězení	1	4	5
uříznutí ucha+vymrskání	1	2	3
vymrskání+vypovězení	1	1	2
ocejchování+vymrskání+vypovězení		2	2
vězení		2	2
uříznutí ucha+vypovězení		2	2
odvod k vojsku	1		1
stětí+upálení	1		1
stání na pranýři+ocejchování+vypovězení	1		1
uříznutí pravé ruky+nabodnutí na kůl+stětí	1		1
ocejchování		1	1
uříznutí ucha+ocejchování+vymrskání+vypovězení		1	1
napomenutí		1	1

¹³⁹ Týž. (čl. P XXX)

5.3.2 Vodní, lesní, polní pych a krádeže včel nebo ryb

Pytláctví můžeme zařadit jak mezi delikty proti majetku, tak delikty proti pozemkové vrchnosti, záleží na tom, kde nebo komu byla přisouzena újma. V 16. – 18. století existovaly v našich zemích velké lesní komplexy, především na komorních statcích.¹⁴⁰ Poddaní měli od své vrchnosti přísný zákaz pychu pod hrozbou hrdelních trestů. Jelikož pytláctví je v podstatě neoprávněné lovení na cizích pozemcích, můžeme pytláctví posuzovat jako krádež, a tak to také většinou posuzováno bylo.

Nejčastějším trestem za pytláctví bylo oběšení, tedy stejný trest jako za krádež, avšak v tomto případě byla škála trestů velice rozmanitá. Pytláctví bylo výhradně mužskou záležitostí, s jedinou výjimkou v roce 1576, kdy byla žena za umoření cizího dobytka upálena. S trestem upálení jsem se setkal ještě jednou, byl udělen ve Velké Bíteši, tentokrát roku 1591. Jistý muž byl upálen za krádeže včel.

Za pytláctví převažovaly tresty mírnější: nucené práce, vězení, ale i podmínka nebo milost.

Tresty smrti za pytláctví byly udělovány spíše v případech, kdy bylo pytláctví muži prokázáno ve větším rozsahu a většinou v 16. nebo na počátku 17. století. Tresty smrti za pytláctví v 18. století byly spíše ojedinělé. Karel VI., vášnivý lovec, ukládá tresty za pytláctví především v podobě vypálení cejchu, nucených prací nebo stání na pranýři s jeleními parohy. Skončit na popravišti mohl jen několikanásobný recidivista.¹⁴¹

Zajímavý trest byl udělen muži roku 1615 v Dobrušce, kdy za krádež koně jeho jediným trestem bylo starání se o koně a jeho léčení.

Pytláci měli ale také svůj specifický způsob věšení. Pytlákovi odsouzenému k oběšení bývaly k hlavě přidělaný jelení parohy, aby každý na první pohled viděl, za jaký trestný čin byl tento trest udělen.

---

¹⁴⁰ FRANCEK, J. *Dějiny Loupežnictva*. S. 67

¹⁴¹ Týž. S. 74

Tabulka 6 - Vodní, lesní, polní pych a krádež včel nebo ryb

trest	muži	ženy	celkem
	60	1	61
oběšení	16		16
milost	6		6
nucené práce	6		6
vypovězení	4		4
podmínka	4		4
vězení	4		4
náhrada škod	2		2
náhrada škod+vězení	2		2
upálení	1	1	2
150 ran karabáčem+vypovězení	1		1
hrdlo pasírováno	1		1
lécit koně	1		1
oběšení řetězem	1		1
oběšení s parohy	1		1
ocejchování+stání na pranýři+vypovězení	1		1
stání na pranýři	1		1
stání na pranýři+vypovězení	1		1
stětí	1		1
nespecifikovaný trest smrti	1		1
uříznutí pravé ruky+stětí	1		1
vězení+vypovězení	1		1
vymrskání+vypovězení	1		1
ocejchování+vymrskání+vypovězení	1		1
zahrabání za živa	1		1

5.4 Delikty proti mravnosti

5.4.1 Bigamie

Bigamie neboli dvojženství či dvojmužství bylo jasným projevem zločinu proti mravnosti. Tento zločin je dnes evidován i v současném trestním právu České republiky, kdy za něj může padnout trest až do dvou let odnětí svobody pro obě zúčastněné strany.

Práva městská Koldínova definují tento zločin takto: „*Muž maje živou manželku oddávanů a od té ujda, jinou by sobě pojal a s ní se oddal, bude-li v tom shledán, stát bude. A tolikéz se rozuměti má i o ženě, kteráž by se vdala, majeci muže oddávaného, ještě živého. Ta též pod pokutou stětím nebo zahrabáním ztrestána bud!*“¹⁴²

V době, kdy neexistovaly v našich zemích ještě povinné zápisy o uzavírání sňatků (matriky), dokazovaly se tyto akty prostřednictvím svědeckých výpovědí.¹⁴³ V tomto trestném činu se poměrně velice špatně dokazoval úmysl jeho provedení, jelikož mohl být často lehce zneužitelným. Kde kdo mohl říct druhému, že jeho manžel zemřel a daná osoba se mohla vdát nebo oženit za druhou osobu v domnění, že už je ovdovělá. Když došlo k takovému případu, tak soudci postupovali mírně a většinou jediný „postih“ byl ten, že se daná osoba musela vrátit ke své první (stále právoplatné) manželce nebo muži.

Většinou však docházelo k tomu, že muži si brali druhé, výrazně mladší manželky a následně byli někým udáni.

Ve smolných knihách jsem zaznamenal celkem 25 prohrěšků bigamie, ve kterých jsem ho určil jakožto „hlavní“ přestupek, pod který jsem ho také zaznamenal. Tento zločin býval často spojován s deliktem smilstva a mnohdy býval spojován nebo zaměněn za cizoložství. Hodně byl rozšířen v polovině 16. století v oblasti Kutné Hory, odkud mám zaznamenáno celkem 14 případů bigamie, což je více než polovina ze všech ostatních oblastí. Je velice možné a časté, že delikt bigamie byl ve smolné knize označen jen jako smilstvo a nebyl podrobněji zapsán jako bigamie, ale jak často k tomuto docházelo, bohužel nezjistím.

Nejčastějším trestem pro muže bylo stětí, tento trest zůstával stejný v průběhu let. Muži dostávali mírnější tresty, jen pokud měli nějakou polehčující okolnost - jako např. v roce 1632, kdy jistý muž byl potrestán pouze vypovězením z důvodu svého věku, „*pro stáří*.“ Ženy byly v tomto ohledu trestány poněkud mírněji, což je oproti jiným zločinům

¹⁴² KOLDÍN, P. *Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého*. (čl. M XL)

¹⁴³ FRANCEK, J. *Zločin a sex v českých dějinách*. S. 92

paradoxem. Nejčastějším trestem u žen bylo vypovězení z města, jen v roce 1658 v Bojkovicích a v roce 1586 v Lounech padly tresty smrti (stětí a oběšení).

Tabulka 7 - Bigamie

trest	muži	ženy	celkem
	13	13	26
vypovězení	3	7	10
stětí	8	1	9
Pokání (klečení v kostele)	1	1	2
milost	1	1	2
cejch+vypovězení		1	1
oběšení		1	1
vymrskání+vypovězení		1	1

5.4.2 Cizoložství

Delikt, který dnes již není zapsán mezi zločiny v trestním zákoníku České republiky, ale dříve poměrně závažný zločin, jenž je zmíněn už i v Desateru. Dnes můžeme říci, že cizoložství je poměrně častým jevem a jediným trestem za něj může být veřejné ponížení a případné zklamání a zloba podvedené osoby. V zákoníku Spojených států amerických platí, že pokud se v rozvodovém řízení prokáže, že jeden z manželů byl druhému nevěrný, tak nemá právo na žádný ze společného majetku, tudíž druhá strana dostane celých 100%. U nás se majetek většinou dělí 50% ku 50%, pokud nebylo dáno ve smlouvě předmanželské jinak.

V *Městských právech* Pavla Kristiána z Koldína je cizoložství popsáno takto: „...porušení lože cizího. To působí a děje se ženou, kteráž by muže svého měla, aneb muž zase manželku svou vlastní maje, s cizí ženou by obýval. Pokuta hrdla ztracení!“¹⁴⁴

Na jiném místě Koldín požaduje trest smrti pro ženu a propadení jejího vdovského věna ve prospěch manžela.¹⁴⁵ Majetkový postih pro muže ovšem v tomto zákoníku nenalezneme. Nerovnoprávné postavení ženy popisuje takto: „Manžel svou manželku a otec svou dceru, zastihl-li by v cizoložném skutku: tehdy oba, totiž cizoložníka i cizoložnici, zabítí může a žádné pokuty pro to neponese; než přísežných přivolaje, takovou nešlechťmost jimi obvede.“¹⁴⁶

¹⁴⁴ KOLDÍN, P. *Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého.* (čl. M XXIX)

¹⁴⁵ Týž. (čl. CXLVII).

¹⁴⁶ Týž. (čl. M XXXIX)

Znovu bylo velice obtížné objevit delikt cizoložství, většinou nebyli viníci přistiženi přímo při činu, ale zjistilo se to až později, především díky následnému otěhotnění ženy, pro kterou otěhotnění mohlo znamenat nejen veřejnou potupu, ale především právě přímý důkaz při odhalování cizoložství jakožto trestného činu. Právě proto často docházelo společně s cizoložstvím i k dalším trestním činům jako např. k tzv. infanticidě (zabití nenarozeného plodu) nebo záměrného potratu. Pokud se ale žena neodhodlala k takovému činu a chtěla si dítě i přesto ponechat, mohla být později obviněna kromě cizoložství ještě ze zplození nemanželského dítěte. Cizoložství často bývalo jen jedním z více zločinů obviněných, kdy kromě již zmíněných, společně s cizoložstvím, býval obviněný často obžalován např. z vraždy (nebo jejímu napomáhání – často právě svého muže nebo ženy), zhárství, různých krádeží nebo dokonce i čarodějnictví (jako např. v roce 1587, kdy vdaná žena byla na Buchlově obviněna z toho, že pomocí čar a kouzel svedla jiného muže – jejím trestem bylo zahrabání zaživa a srdce bylo probodnuto kůlem).

Tresty se také odvíjely dle toho, zda šlo jen o cizoložství nebo o více prohřešků. Pokud šlo jen o cizoložství, tak byl trest většinou mírnější (vypovězení, někdy i milost), v nejhorším případě jím byl tzv. lehčí trest smrti = tedy stětí. Nejčastějším trestem pro muže bylo právě stětí, ženám byl kromě tohoto trestu často udílen trest zahrabání zaživa, jenž nebyl udílen mužům vůbec. Mezi polehčující okolnosti mohlo patřit např. nízký věk obžalovaného nebo paradoxně i požití alkoholu před samotným činem (v roce 1632 ve Voticích ženě za cizoložství v opilství byla udělena milost).

Zároveň můžeme říci, že v průběhu času byly tresty stále mírnější. Zatímco v 16. a 17. století byli soudci při udělování trestů přísnější, tak ve století 18. se čím dál častěji objevují tresty lehčí - jako např. vězení nebo různé formy nucených prací. Např. v roce 1754 v Kostelci nad Černými lesy za cizoložství spojené s infanticidou a incestem jistá žena dostala jen dva roky nucených prací, zatímco v roce 1580 byla žena v Milevsku za „pouhé“ cizoložství zahrabána zaživa. Za cizoložství spojené s vraždou byli dva muži v Lounech v roce 1650 sťati a následně vpleteni do kola. Soudci se k odsouzení čtvrcením uchýlili jednou na Buchlově roku 1592, kdy muž kromě cizoložství ještě hrozil pohrožením vypálení vesnice. Upálení jako trest soudci udíleli v případech, kdy kromě cizoložství byl spáchán ještě zločin zhárství nebo čarodějnictví.

Tabulka 8 - Cizoložství

trest	muži	ženy	celkem
	72	60	132
stětí	25	13	38
nucené práce	8	8	16
vypovězení	6	7	13
milost	9	3	12
vězení	8	3	11
podmínka	1	5	6
zahrabání za živa	0	5	5
cejch a vypovězení	0	4	4
vymrskání	2	1	3
upálení	0	2	2
oběšení	2	0	2
vymrskání a vypovězení	0	2	2
zahrabání a probití kůlem	0	2	2
stětí+vpleten do kola	2	0	2
vpletení do kola	1	0	1
čtvrcení	1	0	1
utětí ruky a stětí	0	1	1
kleště a stětí	0	1	1
cejch a uřezání uší	0	1	1
smrt	0	1	1
mrskání a stětí	0	1	1
nespecifikovaný trest smrti	1	0	1
vrátit se k manželce	1	0	1
uříznutí pravé ruky	1	0	1
pokuta	1	0	1
pokání v kostele	1	0	1

5.4.3 Smilstvo

Smilstvo, tedy pohlavní styk ženy mimo manželství, dnes už není trestným činem, ale v období novověku to bylo jedním z nejčastějších provinění proti zákonu a také jeden z nejčastěji prováděných sedmi smrtelných hříchů. Koldín jej ve svém zákoníku definuje takto: *„když by panna aneb vdova od někoho zprzněna byla. To se může díti buď se svolením neprovdané ženy, nebo násilně: když by muž na ženu mocí sáhl, ji jal, s sebou zavezl aneb zavedl a potom ji násilí učinil. A pokuta na smilníky starodávní jest metlami ven z města vymrskání.“*¹⁴⁷

¹⁴⁷ Týž. (čl. M XXX)

Josefínský hrdelní řád (čl.XIX) nazývá smilstvo „*obecným kurevstvím*.“ O trestech uvádí, že provinilci by měli být trestáni metlami, vypovězením nebo obecným dílem dle obyčeje, vězením či peněžitou pokutou. Každopádně byla přejímána taková opatření, aby se předcházelo možnostem vzájemného budoucího setkávání obou smilníků.¹⁴⁸

Smilstvo bylo především zločinem žen a pokud bylo smilstvo jediným zločinem, z kterého byla konkrétní osoba obviněna, tak trest nebyl příliš tvrdý. Nejčastějším trestem bylo vypovězení z města, a to právě z důvodu toho, aby se zabránilo budoucímu stýkání obou osob. V 18. století začaly být čím dál více používaným trestem nucené práce, většinou na pozemku nebo majetku vrchnosti. Tímto trestem se nejen zabránilo stýkání provinilců, ale odsouzenec byl i k užitku společnosti (nebo minimálně vrchnosti). Dalším z mírnějších trestů bylo vězení, většinou krátkodobé, v řádech dní nebo týdnů.

Tresty ovšem nebyly vždy tak mírné. Pokud byl obžalovanému prokázán i další zločin, o to pak byl trest větší. Často tím dalším zločinem byly různé druhy krádeží nebo vražda. V takových případech byli obvinění odsouzeni k smrti oběšením nebo stětím. Zaznamenal jsem ale i případy, kdy byl obžalovaný odsouzen k trestu smrti jen za smilstvo - jako např. roku 1570 v Kutné Hoře. O tři roky dříve dostal obžalovaný provaz za to, že chodil v ženských šatech a tím vzbuzoval velký povyk. V Kostelci nad Černými lesy byl jistý muž roku 1752 lámán kolem. Nebo roku 1604 ve Velké Bíteši, kdy byla jistá žena obviněna ze smilstva s hodně muži (nespecifikovaným počtem) a byl jí udělen trest smrti utopením.

Poměrně zajímavým trestem bylo nucení oženit se. Tento trest jsem zaznamenal 5x a ve všech případech se jednalo o muže. Rychtář pravděpodobně chtěl udržet muže ve svém městě, a proto vydal tento trest. Žena také mohla být těhotná, tím pádem by rychtář zachoval rodinu i důstojnost pro danou ženu. Žena si ale manželství s danou osobou musela přát a v tomto ohledu tedy záleželo spíše na ní. Koldín tuto možnost ve svém zákoníku také zmiňuje: „*Jestliže by ta panna aneb žena, kteráž z násilí sobě učiněného na někoho svobodného žalovala, k takovému svému násilníku před soudem dobrovolně přistoupila a sobě ho za manžela vzíti chtěla, má jí toho přáno býti. Avšak nicméně pro opatření její na poctivosti ten násilník vězením aneb peněžitou pokutou od Práva ztrestán bud'. Dítky pak jejichž v témž manželství potom zplozené, za pořádné držány bud'te*“.¹⁴⁹

Smilstvo se jako zločin opakovalo poměrně často v letech 1750 – 1752 v Příbrami, kde jsem za tento časový úsek zaznamenal celkem 28 takových provinění, pravděpodobně

¹⁴⁸ FRANCEK, J. *Zločin a sex v českých dějinách*. S. 104 - 105

¹⁴⁹ KOLDÍN, P. *Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého*. (čl. XXXVI).

k nim docházelo ve spojitosti s putováním na Svatou Horu. Podobnou statistiku jsem zaznamenal v Kutné Hoře v letech 1556 – 1562, kdy za tento zločin, zde nazývaný „neřády a nepoctivé chování“, bylo celkem 29x s trestem vypovězení, zatímco v Příbrami se většinou jen ukládalo do vězení.

Zajímavý případ se odehrál roku 1645 v Chlumci nad Cidlinou, kdy se žena dopustila smilstva přímo se samotným rychtářem města. Konečný ortel bohužel chybí, což se v Chlumci nad Cidlinou tak často nestávalo, proto se můžeme jen domnívat, že už tenkrát docházelo k nějaké té „protekcí“ a ženě byla udělena milost. Vyšší trest by byl pravděpodobně zaznamenán.

Tabulka 9 - Smilstvo

trest	muži	ženy	celkem
	46	129	175
vypovězení	4	55	59
vězení	7	38	45
nucené práce	8	18	26
milost	6	8	14
stětí	5	0	5
oženit se	5	0	5
oběšení	5	0	5
pokání v kostele	1	1	2
bičování	1	1	2
pokuta	0	2	2
vymrskání	0	2	2
vpletení do kola	1	0	1
lámání kolem	1	0	1
stětí a zahrabání	1	0	1
napomenutí	0	1	1
cejch	0	1	1
utopení	0	1	1
podmínka	0	1	1
nespecifikovaná trest smrti		1	1

5.4.4 Incest

Incest neboli krvesmilstvo je považován za zločin i v současném trestním zákoníku, a to především kvůli ochraně potomstva. Konkrétně, aby nedocházelo k degenerování potomstva, které by mohlo nastat následkem pohlavního styku dvou příbuzných.

Koldínův zákoník definuje incest jako: „*neřádné sjítí aneb obcování osoby pohlaví mužského s osobou pohlaví ženského krví aneb příbuzenstvím sobě spojených, kdyžto se (jakž obyčejně říkáme) krev krve dotýká. A větší pokutou nežli pro cizoložstvo ti, kdož se toho dopouštějí, ztrestáni býti mají.*“¹⁵⁰. *Josefínský hrdelní řád* (čl. XIX) nařizuje trest smrti stětím pro delikventy v prvním a druhém stupni pokrevenství a v prvním stupni příbuzenství (tzn. například rodiče s dětmi, bratr se sestrou, otčím s nevlastní dcerou, tchán se snachou apod.).¹⁵¹

Dle Koldínova zákoníku i *Josefínského hrdelním řádu* měl být incest trestán daleko přísněji než např. smilstvo nebo cizoložství. Stětí, co se do počtu trestů smrti týče, vítězí, ale jinak nacházíme za incest i poměrně mírnější tresty. Především byly tyto přijatelnější tresty pro odsouzence udílány na konci 17. a v průběhu 18. století, kdy za incest padaly tresty jako nucené práce, vypovězení nebo dokonce jen zákaz dalšího stýkání zúčastněných osob. Jako výjimku bych uvedl případ z roku 1750 z Dobříše, kdy byl jistý muž odsouzen k trhání masa v prsou a lámání kolem. Jak ale uvádím v tabulce, tak škála trestů byla poměrně široká a postupovalo se od případu k případu. Ženy byly v tomto případě trestány mírněji, jelikož často docházelo např. ke znásilnění dcery otcem a tudíž jim jejich pasivní účast na zločinu byla připsána jako polehčující okolnost. Další polehčující okolností byl nízký věk obžalovaných, kdy např. došlo k incestu mezi sourozenci v nízkém věku, takovým byl přidělen trest např. pokání, klečení v kostele po určitou dobu.

Naopak okolností, která mohla odsouzenému přitížit, bylo např. následné otěhotnění, znásilnění nebo když byl incest spojený ještě s dalším zločinem, jako např. v roce 1564 v Pardubicích, kdy jistá žena po otěhotnění svůj plod zabila. Dopustila se tak infanticida a byla zahrabána a kůlem probita.

---

¹⁵⁰ Týž. (čl. N I)

¹⁵¹ FRANCEK, J. *Zločin a sex v českých dějinách*. S. 114

Tabulka 10 - Incest

trest	muži	ženy	celkem
	17	12	29
nucené práce	4	2	6
stětí	4	1	5
milost	1	2	3
zákaz stýkání	2	1	3
vymrskání+vypovězení		2	2
vypovězení		2	2
vpletení do kola+hlava nabodnuta na špic	1		1
oběšení	1		1
pokání	1		1
trhání kleštěmi+lámání kolem	1		1
vymrskání	1		1
cejch		1	1
zahrabána+kůlem probita		1	1
podmínka	1		1

5.4.5 Sodomie

Sodomie neboli pohlavní styk se zvířetem, či homosexualita, není zapsán mezi delikty v *Městských právech* Koldínových. Nacházíme jej však v *Hrdelním řádu císaře Karla V.*: „Pokud člověk se zvířetem anebo mužský s mužským, či ženská s ženskou smilstvo provozují, ti provinili také život svůj a mají od života k smrti ohněm souzeni býti.“¹⁵² V *Josefínském hrdelním řádu* (čl. XIX) čteme, že trest udělený za sodomii by měl být buď stětí a následné upálení, nebo následné upálení společně i se zvířetem, se kterým bylo smilstvo spácháno. K sodomii se řadila kromě pohlavního styku se zvířaty i homosexualita (která byla jako trestný čin zaznamenána velice vzácně), onanie nebo i pohlavní styk muže a ženy, který nesměřoval k oplodnění (např. orální, anální sex nebo i poněkud nepřírozené polohy při souloži).¹⁵³

Tento trestný čin byl jednoznačnou záležitostí mužů a byl trestán opravdu přísně po celou mou zkoumanou dobu, výjimkou byl případ z roku 1726 z Divišova, kdy díky své nezletilosti byl mladík odsouzen „pouze“ k vymrskání.

Nejčastěji muži provozovali tuto neřest s krávou, následovala klisna, poté ovce. Zmínil bych město Louny, které během 6 let (1588 – 1594) zaznamenalo tři případy sodomie, z toho u jednoho byl prokázán pouze pokus o sodomii, kdy byl obžalovaný „jen“ oběšen. Naopak v případě z roku 1593 byl obžalovaný odsouzen k uříznutí pravé ruky,

¹⁵² *Hrdelní řád císaře Karla V.* (čl.CXVI)

¹⁵³ FRANCEK, J. *Zločin a sex v českých dějinách*. S. 116

vpletení do kola, hlava byla vystavena nabodnutá na kůlu a následně byl upálen. Tento odsouzenec kromě sodomie se zvířaty zneužíval i dítě, proto mu byl vyměřen takto přísný trest. Poměrně milosrdná byla vrchnost roku 1673 ve Velké Bíteši, kdy původně vyměřený trest uříznutí pravé ruky a upálení zaživa společně s klisnou, byl vrchností zmírněn na stětí a následné upálení s klisnou, takže obžalovaný necítil bolest z odebrané ruky ani z popálení a měl poměrně rychlou smrt.

Tabulka 11 - Sodomie

trest	muži	ženy	celkem
	20		20
stětí+upálení	6		6
upálení	6		6
cejch+vyprovězení	1		1
nespecifikovaný trest smrti	1		1
nucené práce	1		1
oběšení+upálení	1		1
oběšení	1		1
uříznutá pravá ruka+vpletení do kola+hlava vystavena+upálení	1		1
vyprovězení	1		1
vymrskání	1		1

5.4.6 Znásilnění

Znásilnění je poměrně častým činem i dnes, lat. *Stuprum violentum* bylo zákoníkem Koldínovým definováno: „...když by ženu aneb pannu od někoho mocí a bezprávně bylo saženo tak, že by násilným skutkem panna k porušení a žena poctivá o poctivost svou přijíti musila.“¹⁵⁴; V *Hrdelním řádu císaře Karla V.* se píše: „Tak jako loupežník mečem od života k smrti souzen býti má.“¹⁵⁵; je zaznamenáno i znásilnění dětí, Koldínem nazývané „sprznění: *Násilí se děje také i tehdy, když by panenka aneb dívčička, jsoucí ještě v letech dětinských, od někoho k zprznění a k porušení přišla. A takový skutek vpletením do kola aneb při nejmenším mečem ztrestán býti má.*“¹⁵⁶

Jelikož se znásilnění poměrně těžko dokazovalo, bylo povinností ženy „*křičet a o pomoc žádat, neb jestli, že by nekřičela, ale mlčela, tehdy v domnění by byla, že jest k skutku sama dobrovolně povolovala. Ale má křičeti aneb hned znamení svého násilí a porušení lidem předložiti a ukázati. A provedla-li by potomně před právem takový křik svůj*

¹⁵⁴ KOLDÍN, P. *Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého.* (čl. M XXX/2)

¹⁵⁵ *Hrdelní řád císaře Karla V.* (čl. CXIX)

¹⁵⁶ KOLDÍN, P. *Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého.* (čl. M XXXIV)

i podávení svého znamení, jakožto ukrvavení, zedraní aneb strhání na sobě roucha, tehdy žalobu sou proti násilníku obdrží.“¹⁵⁷

Znásilnění bylo opět doménou mužů. Jak jsem již zmínil, bylo velice náročné dokázat znásilnění, proto poměrně častým rozsudkem bylo udělení milosti pro nedostatečné důkazy nebo pro pouhé nařčení ze znásilnění, pravděpodobně z důvodu osobní msty vůči obžalovanému. Nucené práce byly jako trest udělovány opět až v 18. století, první doložené případy jsou z roku 1754.

S násilníky se jinak příliš jemně nezacházelo. Když byl úmysl dokázán, tak trestem bývalo buď stětí, nebo vpletení do kola. Velice často se násilník při spáchání znásilnění dopustil i dalších trestných činů, nejčastěji to byly různé druhy krádeží nebo vraždy, čímž svůj trest ještě zvýšil (u vražd to bylo trhání masa kleštěmi a následné čtvrcení). Pokud došlo ke znásilnění nezletilé, byl trest o to krutější, jako příklad uvádím zločin z Loun, kdy muž za znásilnění malého dítěte dostal přísný trest: uříznutí pravé ruky, vpletení do kola, stětí a následné upálení.

Tabulka 12 - Znásilnění

trest	muži	ženy	celkem
	17		17
milost	4		4
stětí	3		3
vpletení do kola	2		2
nucené práce	2		2
trhání kleštěmi+čtvrcení	2		2
uříznutí pravé ruky+vpletení do kola+stětí+upálení	1		1
nespecifikovaný trest smrti	1		1
odvod k vojsku	1		1
vypovězení	1		1

---

¹⁵⁷ Týž. (čl. M XXXII)

5.4.7 Nemanželské dítě

Nemanželské dítě jako zločin byl většinou jen následkem zločinu smilstva, čímž docházelo ke zpřísnění konečného ortelu. Některé ženy přeci jen nedokázaly zabít nebo potratit své dítě, jako tomu bylo v případech infanticida, často jej jen odložily, čímž sice své dítě ušetřily, ale trestu uniknout nemohly. Nemanželské dítě není v *Hrdelním řádu císaře Karla V.* ani v zákoníku Koldínovu zapsán jako konkrétní trestný čin, proto také nebylo definováno, jaký trest měl za tento čin následovat.

Jednoznačně nejčastějším trestem bylo vypovězení z města. Nemanželské dítě v novověku znamenalo ve společnosti především velkou hanbu, a proto byl obžalovaný nucen společnost, ve které žil, opustit. Další možností bylo danou „chybu“ napravit a vdát se, jako tomu bylo v případech z roků 1662 a 1756 v Sedlčanech, kdy byl obžalovaný nucen vstoupit do svazku manželského. Soudci se už tenkrát snažili zachránit „rodinu“, a proto nepadaly hrdelní tresty. Výjimkou byl trest zahrabání zaživa a následného probodnutí kůlem z roku 1566 z Kutné Hory, kdy bylo nemanželské dítě jen jedním z více prohrěšků obžalované (kromě nemanželského dítěte se dopustila: vraždy, čary a krádeže), proto je tento trest pochopitelný a na tehdejší poměry i oprávněný.

Tabulka 13 - Nemanželské dítě

trest	muži	ženy	celkem
	3	18	21
vypovězení	2	12	14
nucené manželství		2	2
nucené práce		1	1
pokání		1	1
stětí	1	0	1
vymrskání+vypovězení		1	1
zahrabání za živa+probodnutí kůlem		1	1

5.4.8 Konkubinát

O konkubinátu můžeme mluvit v případě, kdy muž a žena spolu trvale žijí, ale nejsou však náležitě oddáni. Zločin, který je jen o krok těžší než smilstvo, mohl ve městě způsobit velký povyk, právě díky tomu, že spolu žijící osoby nejsou oddány, což odporovalo tamějším mravům. O konkubinátu se Koldín také nezmiňuje jako o konkrétním trestném činu.

Tresty za konkubinát opět nejsou moc vysoké. Konkubinát se jako trestný čin objevuje především až v 18. století a hodně záznamů máme z Příbrami. Tresty už jsou v této době obecně mírnější (vězení, vypovězení nebo nucené práce). Výjimku tvoří jistý muž v roce 1762 z Benešova, který byl za konkubinát odsouzen ke stětí. Dříve se konkubinát objevil jen zřídka a byl trestán krutěji. Jako příklad uvádím vpletení do kola muže roku 1571 z Kutné Hory.

Tabulka 14 - Konkubinát

trest	muži	ženy	celkem
	7	7	14
vězení	3	1	4
nucené práce	1	1	2
vypovězení		2	2
bičování+vypovězení		2	2
podmínka	1	1	2
vpletení do kola	1		1
stětí	1		1

5.5 Delikty proti životu a zdraví

5.5.1 Infanticidum

Infanticidem neboli zabitím svého nenarozeného plodu se rozumí tedy úmyslný potrat nebo i zabití novorozeněte. Znovu ovšem musel být prokázán úmysl. Infanticidum bylo často následkem smilstva nebo cizoložství. O lidském plodu se věřilo, že je v něm duše již 40 dní po oplození (v ženském plodu teprve 80 dní po početí).¹⁵⁸

V Koldínově zákoníku čteme: „*Také zabijí ta, kteráž plod z sebe vyhnání aneb týž plod jakýmž pak koli způsobem v sobě udušuje a mrtví; též, kteráž do záchodu, do studnice aneb jinam svůj plod mece a hází.*“¹⁵⁹

V Hrdelním řádu císaře Karla V. čteme o trestu pro takové matky: „*Ty se obyčejně živoucí zahrabávají a kůlem probíjejí. Aby se však zoufalství zabránilo, může soud, pokud je voda v pohodlné blízkosti, pachatelku utopiti. Kde se však tento zločin stává, chceme ponechati zmíněný trest zakopáním a kůlem probitím pro takové zlé ženské k většímu strachu anebo aby pachatelka před smrtí utopením žhavými kleštěmi trhána byla. Vše to po radě právníků.*“¹⁶⁰ Hrdelní řád císaře Karla V. myslí s trestem i na ty, které napomáhají potratům: „*Mušským mečem jako zabijce a ženská i kdyby tak sama sobě učinila, utopením neb jinak smrtí potrestána budiž.*“¹⁶¹

O téměř 200 let později, v Hrdelním řádu Josefa I., soudci začínají zkoumat i počátek těhotenství, jeho průběh a způsob vraždy dítěte. Pokud došlo k mimořádně ohavnému způsobu zabití novorozeněte, byl trest o to přísnější. Naopak, pokud došlo k neúmyslnému potratu, bylo to bráno jako polehčující okolnost.

K infanticidě docházelo zejména po smilstvu nebo cizoložství, ženy se proto snažily zabránit narození nemanželského dítěte a tedy i provalení jejich hříchu. Způsobů, kterým to činily, bylo několik: od tlačení na břicho přes napařování horkou vodou až po zvedání těžkých věcí. Ženy se proto snažily provádět potraty nebo následné porody někde v ústraní

Zločin infanticida je samozřejmě povětšinou ženským deliktem, ale našel jsem i tři výjimky, kdy zabití novorozeněte dopustili muži, v letech 1699, 1731 a 1754, z toho v jednom případě šlo jen o podezření, kdy vina nebyla prokázána, a proto byla tomuto

¹⁵⁸ OBERPFALCER, F. *Vyznání na mučidlech*. S. 20

¹⁵⁹ KOLDÍN, P. *Výťah z Artikulů Práv městských Království Českého*. (čl. N XXXV)

¹⁶⁰ *Hrdelní řád císaře Karla V.* (čl. CXXXI)

¹⁶¹ Týž. (čl. CXXXIII)

muži udělena milost. Trest za infanticidum byl poměrně tvrdý a nelítostný po celé zkoumané období. Tímto trestem bylo nejčastěji stětí, zahrabání zaživa a následné probodnutí kůlem nebo kombinace těchto dvou variant. Tresty lehčího charakteru, jako například nucené práce, padaly většinou pro osoby, které pouze napomáhaly k infanticidě nebo potratu nebo byly z tohoto trestného činu pouze nařčeny a nebyl jim zcela prokázán úmysl. Utopení bylo oblíbeným trestem za infanticidum v polovině 16. století v Pardubicích nebo v roce 1615 v Lipníku, kde bylo infanticidum následkem smilstva.

Tabulka 15 - Infanticidum

trest	muži	ženy	celkem
	3	105	108
stětí+zahrabání+srdce probito kůlem		23	23
stětí		19	19
zahrabána za živa+srdce probodnuté kůlem		14	14
nucené práce	1	8	9
zahrabána za živa		10	10
stětí+zahrabání		6	6
milost	1	4	5
utopení		5	5
vypovězení		3	3
nespecifikovaný trest smrti		3	3
smrt v kole+zahrabání za živa		3	3
stětí+hlava nabodnutá na kůl		2	2
stětí+vpletení do kola	1		1
cejch+vymrskání		1	1
mučení		1	1
uříznutí ruky+zahrabání za živa+kůlem probita		1	1
vězení		1	1

5.5.2 Mord, vražda, sebevražda

Koldín popisuje a rozlišuje vraždu a mord ve svých městských právech takto: „*Vražda není nic jiného než když člověk člověka v půtce aneb svádě zabí. Jest pak nemalý rozdíl v jazyku našem českém mezi vražedníkem a morděrem. Neb morděř vlastně slove, jest ten, kterýž když druhého zabí, to což při něm najde od něho pobere. A skutek ten má k sobě většinou připojenou i loupež. Avšak ten, kterýž nezabíjí člověka statek druhému pobere, z šatů ho svleče, oloupí, loupežník toliko slove. Ale vražedník vlastně slove ten, kterýž v půtce neboližto z hněvu, v sváru, dle pomsty druhého zabíjí. Také morděř slove i ten, kterýž na zemi, na lavici, na posteli ležícího, za stolem sedícího aneb spícího, v lázni se myjícího krom půtky zabíjí. Těž když hospodář podruha aneb hostě a zase podruh aneb host hospodáře proto, aby mu statek pobral udáví, urdousí aneb jakkoli jinak o hrdlo připraví, morděř slove.*“¹⁶²

Za úkladnou vraždu Koldín ukládá trest smýkání koněm na popraviště, poté má být lámán kolem a v poslední řadě vpleten do kola a vyzdvižen do vzduchu.¹⁶³ Jinak za „obyčejnou“ vraždu Koldín ukládá trest smrti stětím.¹⁶⁴ *Hrdelní řád císaře Karla V.* ke stětí přidává ještě vpletení do kola.¹⁶⁵

Už tenkrát platilo, že vražda v sebeobraně nebyla pokládána za vraždu, a proto neměla být daná osoba odsouzena k trestu smrti, či se tento jev mohl brát jako polehčující okolnost.¹⁶⁶ S takovým případem jsem se setkal ve smolné knize hradu Buchlova z roku 1597, kdy byl muž za vraždu v sebeobraně potrestán pokutou.

Do této kategorie jsem zařadil i sebevraždy, které by dle Koldína měly být potrestány následným upálením nebo zakopáním zemřelého do nekřesťanské půdy, aby nebyl posmrtně mezi ostatními. Tento trest se však nevztahoval pro ty, kteří tak učiní pro těžkost nemoci, z bláznovství nebo z nedbalosti těch, kteří o něj měli pečovat.¹⁶⁷

Prakticky to tak opravdu bylo, jakmile jsem někde našel sebevraždu, tak trest za ni byl většinou upálení nebo bylo poznamenáno, že osoba byla zakopána neznámo kam. Většina z nich byla spáchána na přelomu 17. a 18. století a jednalo se o ženy.

---

¹⁶² KOLDÍN, P. *Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého.* (čl. N XXVII)

¹⁶³ Týž. (čl. N XXX)

¹⁶⁴ Týž. (čl. N XXXI)

¹⁶⁵ *Hrdelní řád císaře Karla V.* (čl. CXXXVII)

¹⁶⁶ KOLDÍN, P. *Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého.* (čl. N XLIII) a *Hrdelní řád císaře Karla V.* (čl. CXXXIX)

¹⁶⁷ KOLDÍN, P. *Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého.* (čl. O I)

Lehčí tresty za vraždu padaly většinou jen v případech, kdy byla známá nějaká polehčující okolnost, vyjma sebeobrany, kterou jsem již zmínil výše. Pokud bylo prokázáno pouhé podezření z vraždy nebo nebyl předložen dostatečný počet důkazů dokazující viny obžalovaného, tak byli obvinění většinou propuštěni na milost. Polehčující okolností mohlo být: smolná náhoda, kdy výsledným trestem bylo vězení, pokud byl někým naveden, pokud postřelil zemského škůdce nebo osobu „bez rozumu“.

Na druhou stranu jakákoli pomoc, zatajování nebo napomáhání vraždě bylo trestáno velice různorodě: od ztráty práce a uříznutí uší přes vymrskání až po trest smrti.

Při ublížení na zdraví s následkem smrti nebo i když to oběť přežila, ale úmysl zabít byl prokázán, postupovaly soudy už opatrněji. Rozdílně od případu k případu, ale tresty byly udělovány poměrně mírné, většinou jimi byly: nucené práce, vězení, pokuta, finanční náhrada rodině, nebo v některých případech i milost.

Nejčastějším trestem za vraždu bylo stětí pro muže, kteří byli většinou útočníkem. Ženám byl nejčastěji udílen trest zahrabání zaživa s následným kůlem probití, ale ženy tolik nevráždily. Pokud obžalovaný spáchal ještě další trestný čin nebo vražda byla spáchána obzvláště brutálním způsobem, byl trest o to krutější. Zajímavý trest byl vyřčen nad mužem roku 1626 v Berouně, kdy za vraždu obdržel trest v podobě pokuty a byla mu zabita kráva, on ale žádnou další fyzickou újmu neměl. Dále také v Berouně, kdy muž měl za vraždu v roce 1638 jen žehnat zabitému.

Jelikož škála trestů za vraždu byla hodně široká a variabilní, vyzdvihnu některé tresty obzvláště kruté. Příkladem takto přísného trestu smrti je smýkání koněm na popraviště, následovaném vpletením do kola a s tímto kolem byl odsouzenec upálen. To vše se stalo roku 1568 v Pardubicích muži, který kromě vraždy spáchal ještě zločin žhářství. Trest můžeme rozdělit: za plánovanou vraždu dostal smýkání koněm a vpletení do kola a za provedená žhářství byl upálen.

Další příklad trestu je: uříznutá pravá ruka, stětí a hlava byla poté nabodnuta na špici kůlu pro výstrahu ostatním. To se stalo roku 1640 na Buchlově muži za více spáchaných vražd, dnes bychom řekli, že muž byl tzv. „sériový vrah“.

Poslední případ obzvláště krutého trestu zmíním např. z roku 1598 v Chlumci nad Cidlinou, kde muž za krádeže, loupeže a vraždy (tedy mordy) byl nejprve smýkán koněm na popraviště, následovalo trhání kleštěmi a nakonec byl vpleten do kola a s ním vyzdvižen do vzduchu.

Tabulka 16 - Mord, vražda, sebevražda

trest	muži	ženy	celkem
	147	25	172
stětí	47		47
milost	16	1	17
nespecifikovaný trest smrti	10	6	16
nucené práce	8	1	9
oběšení	7		7
lámání kolem+vpletení do kola	6		6
vězení	5	1	6
vpletení do kola	5		5
pokuty	4		4
zahrabání+probodnutí kůlem		4	4
lámání v kole	3		3
vpletení do kola+ stětí	2	1	3
upálen	3		3
zahrabání za živa	1	2	3
oběšení+upálení		3	3
náhrada škody	2		2
trhán kleštěmi+vpletení do kola	2		2
uříznutá pravá ruka+stětí	1	1	2
vpletení do kola	1	1	2
vypovězení	1	1	2
čtvrcení	1		1
čtvrcen+poprava	1		1
trhán kleštěmi+upálen	1		1
smýkání koněm+vpletení do kola+upálení	1		1
napomenutí	1		1
narovnání	1		1
oběšení s parohy	1		1
zákaz nošení zbraně	1		1
pokuta+pokání	1		1
pokuta+zastřelení krávy	1		1
přísaha+odškodnění+4dny stání na pranýři	1		1
smýkání koněm+trhání kleštěmi+vpletení do kola	1		1
stažení kůže+čtvrcení	1		1
stětí+upálení	1		1
uříznutá pravá ruka+stětí+hlava nabodnuta na kůl	1		1
vězení+nucené práce	1		1
vězení+náhrada škody	1		1
vězení+pokání	1		1
vězení+pokuta	1		1
ocejchování+vpletení do kola	1		1
výprask	1		1
ztráta práce	1		1
žehnal zabitému	1		1
ocejchování+vymrskání+vypovězení		1	1

uříznutí uší		1	1
uštknutí rozpálenými kleštěmi+stětí		1	1

5.5.3 Vražda příbuzného (Parricidium)

Vraždu příbuzného jsem zařadil mezi samostatné trestné činy z toho důvodu, abych viděl, kdo koho nejčastěji v rodině vraždil a zda byly v tomto ohledu tresty přísnější nebo byly stejné jako u jiných vražd.

Hrdelní řád císaře Karla V. ukládá za vraždu příbuzného stětí nebo vpletení do kola zostřenou buď trháním žhavými kleštěmi nebo vlečením koněm na popraviště.¹⁶⁸

Koldín také radí vraždu příbuzného mezi specifické trestné činy a definuje ji takto: „...že někdo z krevních a z blízkých přátel zabijí svého přítele krevního jako bratr bratra svého vlastního a to slove **parricidium**. Kterážto pokuta taková od starodávna u Římanův byla, že takový vražedník do pytle s kohoutem, se psem, s hadem a s vopicí zašit a do moře aneb do jiné vody uvržen býval. Těmito zvířaty měl býti onen škůdce kousán a štípán a těmito zvířaty, která mají nemálo vlastností lidským podobným a přece lidmi nejsou, tak i takový morděř a škůdce jest sice člověku podoben, ale pro svůj nešlechtný čin a srdce nikdy člověkem nazýván býti nemůže. My šetříce obyčeje a pořádku Království Českého, při vraždách a mordích takto se podle práva chovati budeme.“¹⁶⁹

Za tento trestný čin nemohla snad ani následovat nějaká forma lehčího trestu. Milost byla udělena jen v případech sebeobrany nebo pokud nebyla vražda úplně prokázána. Lehčí trest byl zaznamenán jen roku 1747 v Příbrami, kdy jistá žena otrávil svého manžela. Pokuta byla jako trest vyřčena znovu až v 18. století, roku 1735 v Benešově, ale tentokrát žena manžela „pouze“ zranila, tedy šlo jen o pokus o vraždu.

Roku 1731 v Čechticích zavraždila matka svou dceru, a když si uvědomila svůj čin, spáchala sebevraždu. Tímto skutkem si nad sebou vynesla ortel i trest sama.

V ostatních případech docházelo k hodně přísným a příkladným trestům smrti, aby odstrašily ostatní před jejich spácháním. Nejčastěji docházelo k vraždám mezi manželi, ale nejhorší byly vraždy vlastních dětí. Ani v již mírnějším 18. století nepadl lehčí trest, např. muž roku 1740 v Divišově zabil svou těhotnou družku (šlo tedy zároveň i o konkubinát), tomuto muži byla uřata pravá ruka, byl sřat a ruka i hlava byly nabodnuty na kůl pro

¹⁶⁸ *Hrdelní řád císaře Karla V.* (čl. CXXXVII)

¹⁶⁹ KOLDÍN, P. *Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého.* (čl. N XXVII)

výstrahu. Často nacházíme i stejný trest, jaký byl zločin - tzv. oko za oko. Např. muž roku 1659 v Bystrém zavraždil své dítě a novorozeněti usekl ruku. Za useknutou ruku mu byl udělen stejný trest a za vraždu byl následně vpleten do kola. Kromě vražd osob v přímé příbuzenské linii nacházíme i vraždy strýce, souseda nebo např. bratrance.

Tabulka 17 - Vražda příbuzného (parricidium)

trest	muži	ženy	celkem
	20	7	27
stětí	6		6
milost	3	1	4
nespecifikovaný trest smrti	2	2	4
lámání kolem+vpletení do kola	3		3
čtvrcen	1		1
utětí ruky+stětí+nabodnutí hlavy a ruky na kůl	1		1
vlečen na popraviště+trhání masa v prsou+vpletení do kola	1		1
uříznutí pravé ruky+vpletení do kola	1		1
uříznutí pravé ruky+stětí	1		1
vsazení do kola+ vyvlečení koněm	1		1
zahrabána+kůlem probita		1	1
pokuta		1	1
sebevražda		1	1
vězení		1	1

5.6 Delikty proti majetku

5.6.1 Krádeže

Delikt krádeže neboli odcizení cizí věci patřil mezi nejčastější prohřešky proti zákonu.

Koldín definuje krádež takto: „*Krádež jest lstné dotýkání věci cizí movité, kteréž působí a děje se bez působení pána té věci, k nabytí jakéhokoli z požírání jejího.*“¹⁷⁰ A kdo krade, protiví se i Božím přikázáním: „*Krádež všelijaká, jakž rozkazem Božím, tak také právem přirozeným se zapovídá.*“

Právo Přirozené: čeho sobě nechceš, nečiň toho jinému!

*Právo Božské: nepokradeš!*¹⁷¹ A trest za krádež ukládají městská práva: „*Za starodávna na ty, kterýž se krádeže dopouštěli, nebyla právy vložena pokuta hrdla ztracení. Než kdož se krádeže dopustil, býval k tomu přidržán, že musil to čtverásob aneb nejméně dvojnásob tomu, komu škodu udělal, nahraditi. Chudší pak, kterýž statkem svým škody nahraditi nemohli, bývali kyjem bití, metlami mrskáni a vypovězením ztrestáváni...že se taková nepravost velmi rozmohla, nařídil a pokutu na zloděje hrdla ztracení uložil. Tj., aby zloděj každý šibenicí ztrestán byl. Avšak soudcové, nebyl-li by veliký vzatek anebo krádež, mohou pokutu zmenšiti, aby ne pro všelijaký vzatek aneb krádež měl hned člověka hrdla zbaven býti.*“¹⁷²

Městská práva také neukládají trest za krádež mezi příbuznými, tzv. „*actio famosa*“¹⁷³, stejně tak se nemají trestat chlápce pod 18 let a dívky pod 15 let, tedy právně nezpůsobilí lidé.¹⁷⁴ Poškození měli právo beztrestně zloděje na svém pozemku zabít nebo mu jinak ublížit na zdraví.¹⁷⁵

Hrdelní řád císaře Karla V. popisuje tresty při krádeži a jejich recidivitě. Při první krádeži má být provinilec odsouzen k bičování, případně k vypovězení, avšak pokud šlo o násilné vloupání, má být odsouzenec rovnou poslán na šibenici. Při opakované krádeži je

---

¹⁷⁰ Týž. (čl. P I)

¹⁷¹ Týž. (čl. P II)

¹⁷² Týž. (čl. P IV)

¹⁷³ Týž. (čl. P XIII)

¹⁷⁴ Týž. (čl. P XIV)

¹⁷⁵ Týž. (čl. XVIII)

mužům uložen trest smrti stětím a ženám utopením. Co se týče trestání nezletilých, *Hrdelní řád císaře Karla V.* je přísnější než *Městská práva Koldínova*. V tomto hrdelním řádu je jako mladší, tedy s lehčím trestem, brána osoba pod 14 let, naopak v krajní nouzi, např. hladomoru, může být provinilci trest prominut. Záleží ale na posudku soudce.¹⁷⁶ Polehčující okolností mohlo být také, když byla krádež provedená v opilství.

Nejčastěji docházelo k drobným krádežím oděvů, různých věcí do domácnosti, peněz, domácích zvířat (zařazeno do pytláctví) nebo zlatých či stříbrných předmětů. Tyto menší krádeže se většinou trestaly mírněji v podobě podmínky, vypovězení, nucených prací (zejména v 18. století, kdy byly tresty zpravidla mírnější a kromě nucených prací byla nejčastějším trestem náhrada škody poškozenému) nebo vězením. Úplná milost byla udělována jen v případech nedospělosti nebo pokud nebyla vina plně prokázána. Výjimkou byl muž, který dostal v roce 1564 v Pardubicích za opakované krádeže milost přímo od císaře. Posledním možným způsobem tedy unikl téměř jistému trestu smrti, jelikož pokud se jednalo o provinění opakované nebo krádež většího rozsahu, tak byl nejčastěji udílen trest smrti oběšením. Stětí bylo udělováno většinou jen jako milost od oběšení.

Roku 1680 se v Berouně dopouštěl krádeží i místní rychtář, který byl následně sesazen ze své funkce, což byl pro něj určitě více než přijatelný trest.

Občas padaly i výjimečně tvrdé tresty. Nejprísnejší a zároveň asi i nejkřutější trest vykuchání stěv s následným upálením byl uložen muži roku 1624 v Lipníku za velké množství krádeží. Trest smrti rozčtvrcením jsem v souladu s deliktem krádeže našel jen jednou. Udál se roku 1550 v Pardubicích, a tak tvrdý trest byl muži uložen z důvodu toho, že se navíc pokusil spáchat sebevraždu. Trest utopením byl vyřknut jen dvakrát, v obou případech se jednalo o ženy z jiných měst, ale v krátkém časovém rozmezí (1588 a 1591). Podobně tomu bylo se zahrabáním zaživa, které jsem napočítal sedmkrát, z toho šestkrát byl tento trest uložen ženám, všechny tresty byly uděleny v rozmezí 1562 – 1575. Na Buchlově jsem zaznamenal dva případy trestu smrti zardoušením. S nadsázkou bychom tedy mohli říci, že v daném období byl vždy nejoblíbenější jeden způsob výjimečného trestu i v různých českých a moravských regionech nehledě na soudce a jeho „oblíbený“ způsobu trestání.

---

¹⁷⁶ *Hrdelní řád císaře Karla V.* (čl. CLVII – CLXVI)

Tabulka 18 - Krádeže

trest	muži	Ženy	celkem
	277	108	385
oběšení	108	18	126
vypovězení	30	15	45
milost	25	12	37
nucené práce	22	11	33
stětí	26	5	31
vězení	6	9	15
podmínka	10	2	12
náhrada škody	9	1	10
nespecifikovaný trest smrti	7	2	9
vymrskání+vypovězení	6	2	8
výprask		8	8
zahrabání za živa	1	6	7
navrácení kradené věci	4	1	5
oběšení řetězem	3		3
pokuta	1	2	3
výprask+vypovězení		3	3
pasírování hrdlo	2		2
stání na pranýři+vypovězení	2		2
upálení	1	1	2
vpletení do kola	2		2
vymrskání	1	1	2
zardoušení	2		2
stětí+zahrabání		2	2
utopení		2	2
čtvrcení	1		1
konfiskace majetku+náhrada škody	1		1
mučení	1		1
nucené práce+vypovězení		1	1
nucené práce+výprask		1	1
ocejchování	1		1
ocejchování+stání na pranýři+vymrskání		1	1
ocejchování+vypovězení	1		1
stětí+vpletení do kola	1		1
vězení+navrácení kradené věci		1	1
vězení+nucené práce	1		1
vykuchání střev+upálení	1		1
ztráta práce	1		1
stání s metlami+vypovězení		1	1

5.6.2 Překupnictví, padělání, podvody

Překupnictví a jiné podvody s penězi nebo zbožím patřily mezi delikty proti majetku a spadaly nepřímě pod krádeže.

Koldín popisuje překupnictví takto: „...kdož by, věda věc býti kradenou ji koupil aneb prodal, ten vinu i pokutu krádeže na sebe uvede.“¹⁷⁷ a doplňuje ho: „Také ne hned ten, u kteréhož by se věci kradené našly, za škůdce aneb za zloděje držán aneb počten býti má...přísahou povinen bude se očistiti, že jest ty a takové věci bud' koupil, bud' k sobě přijal, nic ovšem toho nevěděl a nemaje, aby ty a takové věci kradené býti měly. Ašak pánu ty věci darmo navrátiti povinen jest.“¹⁷⁸

Bylo tedy velice obtížné prokázat, že si obžalovaný koupil kradenou věc a zároveň věděl, že je opravdu kradená. Proto tresty za překupnictví byly většinou mírné, téměř nepadaly tresty smrti.

Všechny mnou zaznamenané tresty smrti spáchali muži a byly uděleny v rozmezí let 1517 – 1630. Na konci 17. století se proti tomuto druhu zločinu zakročovalo, co se rozsudků týče, mírněji. Tresty smrti stětím nebo upálením byly uděleny za padělání listin nebo jiné podvody. Za nejtvrďší trest můžeme považovat ten z roku 1612 z Lipníka, kde za zločin zpronevěry byl muži nejdříve uříznutý jazyk a následně byl oběšen. Za stejný zločin byl o 36 let později v Berouně udělen trest jen v podobě náhrady škody postiženému a pokuty, zde můžeme vidět rozdíl v rozhodování, který panoval mezi různými regiony a různými rychtáři. Častým zločincem tohoto deliktu byl muž židovského vyznání.

---

¹⁷⁷ KOLDÍN, P. Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého. (čl. H XI)

¹⁷⁸ Týž. (čl. P XVI)

Tabulka 19 - Překupnictví, padělání, podvody

trest	Muži	ženy	celkem
	16		16
stětí	3		3
podmínka	2		2
upálení	2		2
konfiskace majetku	1		1
milost	1		1
náhrada škody	1		1
náhrada škody+pokuta	1		1
ocejchování+vyprovězení	1		1
nucené práce	1		1
pokuta+vyprovězení	1		1
vyprovězení	1		1
urízení jazyka+oběšení	1		1

5.6.3 Žhářství

Dnes je žhářství hodnoceno jako každé jiné „poškození cizí věci“, může být spojeno i s obecným ohrožováním. Žhářství bylo posuzováno velice přísně. Je to další ze zločinů, kde měl být provinilec potrestán stejným způsobem, jakým spáchal daný trestný čin. Koldínův zákoník definuje žhářství neboli *incendium* takto: „Žhářství aneb pálení, když někdo ze zlosti z návodu chtěním a zúmyslu oheň klade. A ten žhář pokutou upálení se tresce. Že pak škody veliké od žhářův a jiných zlých lidí vůbec často se dějí, protož o tom šířeji položeno bude.“¹⁷⁹ Stejný trest ukládá i *Hrdelní řád císaře Karla V.*¹⁸⁰ *Josefínský hrdelní řád* i poté *Theresiana* nemění způsob trestání žhářů a zůstávají u upálení.

Městská práva pokládala za paliče i ty, kteří by zapálením jen hrozili, stejně i ty, kteří by byli nalezeni, jak se snaží rozpoutat bezdůvodně oheň.¹⁸¹ Podezřelí ze žhářství byli především zahaleči, žebráci, cikáni a lidé, kteří na otázky o své činnosti odpovídali vyhýbavě, měli u sebe zápalné prostředky, nepřátelská psaní, žili se sousedy v neshodě, případně náhle zmizeli při počátku požáru.¹⁸²

I když bylo žhářství jedním z největších a nejpřísněji trestaných trestných činů, i zde můžeme najít polehčující nebo naopak přitěžující okolnosti. Přitížit se žhářům mělo, pokud bylo žhářství prokázáno vícekrát, pokud při požáru došlo i k smrti občanů, nebo pokud se nechal viník někým najmout. Naopak za polehčující okolnost se bralo, když byl

¹⁷⁹ Týž. (čl. O XIV)

¹⁸⁰ *Hrdelní řád císaře Karla V.* (čl. CXXV)

¹⁸¹ KOLDÍN, P. *Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého.* (čl. T XVI)

¹⁸² FRANCEK, J. *Dějiny Loupežnictva.* S. 103

odsouzenec příliš mladý, pokud nebyl prokázán úmysl zapálení, nebo pokud sám provinilec pomáhal při uhašení požáru. V těchto případech provinilci většinou unikli trestu smrti upálením, ale smrti neunikli stejně, většinou byli s'ati.

Lehčí tresty padaly opravdu jen ve výjimečných případech. Milost byla udělena dvakrát a v obou případech šlo o hrozby vypálení. I další udělené mírnější tresty, jako nucené práce, vězení, či přísaha, byly uděleny za pouhé výhrůžky vypálením. Avšak za přípravy k vypálení už byly uděleny tresty smrti. Stalo se v letech 1571 a 1577 v Lounech a ve Velké Bíteši, oba provinilci byli nakonec s'ati. Z toho jednomu z nich byly předtím ještě trhány konečky prstů kleštěmi a stahovány pásy z kůže, ten však měl své provinění obohaceno ještě o loupeže.

Jednoznačně nejčastějším trestem bylo upálení, ať už jako jediný trest nebo i jako finální z více trestů.

Lámán v kole a následně upálen byl muž v roce 1590 v Milevsku, kdy za krádeže byl právě lámán v kole a za žhářství byl následně ve stejném kole vyzdvižen na hranici a upálen. Podobný trest postihl i muže roku 1591 v Rokycanech, ale ten byl kromě žhářství a krádeží obviněn ještě z čarodějnictví, proto mu byly nejdříve zlámány nohy a poté byl vpleten do kola a upálen.

Ženy měly škálu a variabilitu trestů o něco širší, i když se nedopouštěly tak často žhářství jako muži. Kromě upálení jsem našel i dva případy zahrabání zaživa (1594 a 1562) a jednou dokonce i případ, kdy byla žena roku 1591 ve Velké Bíteši za žhářství utopena.

Zajímavým faktem je, že nejvíce případů žhářství jsem našel v 16. století, poté už se tento delikt neobjevuje v tak velké míře jako století předtím.

Tabulka 20 - Žhářství

trest	Muži	ženy	celkem
	37	13	50
upálení	15	3	18
stětí	5	1	6
stětí+upálení	1	3	4
milost	2	1	3
trhání prstů+upálení	2		2
nepspecifikovaný trest smrti	2		2
trhání kleštěmi+řezání kůže+dření na popravěšti+stětí	2		2
vězení	1	1	2
zahrabání za živa		2	2
lámání kolem+upálení	1		1
nucené práce	1		1
přísaha	1		1
trhání kleštěmi+upálení	1		1
mučení+stětí+zahrabání	1		1
vypovězení	1		1
zlámany nohy+vpětění do kola+upálení	1		1
utopení		1	1
zahrabání za živa+probodnutí kulem		1	1

5.6.4 Loupeže

Loupež se liší od běžné krádeže tím, že je páchána veřejně a s použitím násilí. Často byly loupeže spojovány s vraždami. Loupežnou vraždu nazývá Koldín „mordem“, za který měl být trestanec vpletěn do kola.¹⁸³

Koldín popisuje loupež takto: „*Všichni ti, kteří po silnicích lidi loupí, statky přes pole pracujícím mocí odjímají, nákeřníci aneb loupežníci slovou a šibeníci se tresčí.*“¹⁸⁴ *Hrdelní řád císaře Karla V.* udává loupežníkům tento trest: „*Mečem aneb jak je tomu starobylym zvykem, vždy však smrti trestem.*“¹⁸⁵

Loupežníky si v dnešní době představíme spíše ve skupině než jako jednotlivce, jak za keřem nebo stromem v lese číhají na kolemjdoucí připraveni je o vše oloupit. A skutečně tomu tak nějak bylo. A kde jinde se lépe skrývat, než v lese a v bezpečí dalších spolupachatelů? Také nějak musely vzniknout různé pověry a povídačky o loupežnících, něco pravdy na nich být muselo. Loupežníci si často dávali přezdívky, a většinou byli

¹⁸³ Rozdíl viz. Kapitola: Mord, vražda, sebevražda

¹⁸⁴ KOLDÍN, P. *Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého.* (čl. P XXI)

¹⁸⁵ *Hrdelní řád císaře Karla V.* (čl. CXXVI)

známi jen pod nimi, proto jejich pozdější identifikace byla složitá: Jan Krupička roku 1596 při popisování loupežníků použil jejich přezdívky: „*Suchánek má suchou pravou ruku, Nováček velkou díru nad levým okem a Jan Nohatý levou nohu tlustou...*“¹⁸⁶

Právě z důvodu, že loupežnictví bylo plánovaným trestným činem, často spojovaným s vraždou nebo obecným ohrožením a praktikovalo se ve více lidech, byly tresty za ně mimořádně tvrdé. Lehčí tresty padaly většinou jen za pomoc loupežníkům s nepřímou účastí na samotných loupežích nebo při podezření z loupežnictví, které nebylo plně prokázáno.

S loupežníky se moc nešetřilo, tvrdé a nekompromisní tresty padaly i v 18. století, ve kterém u jiných zločinů docházelo k jistému „uvolnění“ a mírnějším trestům

Ženy měly v loupežnické skupině také své místo, zdaleka však neprováděly tuto činnost tak často (nebo úspěšně utíkaly trestům). Zaznamenal jsem pouze čtyři případy s vyřčeným rozsudkem pro ženy, které páchaly loupežnickou činností. Jedna byla odsouzena ke stětí za loupež a následnou vraždu (roku 1628 ve Velké Bíteši), další stihl stejný trest roku 1704 ve Vlašimi za pouhé přechovávání lupu. Zbylé dvě byly z loupežnictví podezřelé, a tak dostaly mírnější tresty v podobě vězení a výprasku s následným vypovězením.

Ne vždy se podařilo chytit najednou celou bandu. Pokud se tak stalo, dostali všichni loupežníci stejný trest, jako např. v roce 1577 v Milevsku, kdy byli loupežníci s'ati. Pokud se podařilo v tlupě prokázat různou úlohu a postavení, jednotlivci pak dle ní byli souzeni, kdy vůdce bandy měl dostat jasně trest nejvyšší. V roce 1713 v Čechtích, kdy byla chycena celá banda, byly rozdány různé tresty dle postavení a funkce v bandě. Jeden byl odsouzen ke stětí, další k oběšení, jeden byl vpleten do kola a poslední byl odsouzen „jen“ k nuceným pracím.

Většina loupeží s jiným trestem, než bylo oběšení nebo stětí, což byl trest pro loupež, byla v podstatě mordem a trestanci byli za ni vpleteni do kola nebo lámáni kolem. Někteří z nich byli dokonce čtvrceni, všechny tři příklady, kdy byl odsouzenec rozčtvrcen, se udály mezi lety 1570 – 1598. Ve Velké Bíteši v letech 1556 - 1577 bohužel znovu nacházíme osm příkladů trestů se záznamem „smrt“, takže nevíme, jaký trest smrti byl odsouzenecům udělen.

---

¹⁸⁶ FRANCEK, J. *Dějiny Loupežnictva*. S. 47

Tabulka 21 - Loupeže

trest	Muži	ženy	celkem
	62	4	66
stětí	15	2	17
vpletení do kola	8		8
nespecifikovaný trest smrti	8		8
oběšení	6		6
čtvrcení	3		3
lámání kolem+vpletení do kola	3		3
milost	3		3
nucené práce	2		2
oběšení na řetězu	2		2
pokuta	2		2
smýkání koněm+lámání kolem	2		2
vpletení do kola+stětí	1		1
lámání kolem	1		1
lámání kolem+oběšení	1		1
vpletení do kola+stětí+hlava nabodnuta na špici kůlu	1		1
lámání kolem+stětí+hlava nabodnuta na špici kůlu	1		1
usekání rukou	1		1
vězení+ stání na kláda	1		1
vypovězení	1		1
vězení		1	1
výprask+vypovězení		1	1

5.7 Delikty proti cti

5.7.1 Urážka na cti, křivá svědectví a obvinění

O otázce urážky na cti a cti jako takové jsem se již zmínil v kapitole právní způsobilosti. Teď pouze představím, jaké tresty byly za tento delikt ukládány.

S urážkou na cti ani s případem křivého obvinění nebo křivého svědectví jsem se nesetkal ani jednou v 16. století, všechny případy pocházejí ze století 17., popřípadě 18.

Jelikož urážka na cti nebyl tak závažný trestný čin, za který by se měl ukládat trest smrti, nejčastěji soudci přistupovali k tomu, aby se obě strany nějak domluvily a především aby nedošlo k dalším ujmám spojeným s danou urážkou. Nejčastějším trestem proto bylo tzv. narovnání, kdy se proviněná strana omluvila, vzala urážku zpátky a poškozeného jméno bylo očištěno, došlo tedy k narovnání cti.

Horší to bylo v případech, kdy byla urážka mířena proti úřední osobě, např. rychtáři nebo primátorovi města. Za takovou urážku pak většinou následoval trest vězení, někdy spojený s pokutou nebo veřejným ponižením, jakým bylo např. držení těžké klády na náměstí.

Co se týkalo křivého obvinění nebo svědectví, *Hrdelní řád císaře Karla V.* udává těm, kteří křivě svědčí, stejný trest, jako měli dostat ti, kteří byli za daný prohřešek souzeni.¹⁸⁷ Zde už nacházíme tresty přísnější a dokonce i jeden trest smrti. Ten byl vyřčen roku 1610 v Buchlově nad mužem, kterému se podařilo prokázat, že křivě svědčil. Za tento čin mu byl symbolicky vyříznut jazyk a následně byl za svůj prohřešek sťat katem. Jinak co se týče křivého obvinění, to se trestalo vězením či pokutou nebo někdy postačila prosba o odpuštění. Paradoxně dnes by byl trest za křivé svědectví často i přísnější.

---

¹⁸⁷ *Hrdelní řád císaře Karla V.* (čl. LXVIII)

Tabulka 22 - Urážka na cti, křivá svědectví a obvinění

trest	Muži	ženy	celkem
	29	13	42
narovnání	7	6	13
milost	6	1	7
vězení	3	2	5
podmínka	2	1	3
prosba o odpuštění	1	2	3
pokuta	1	1	2
napomenutí	2		2
vězení+pokuta	1		1
vypovězení	1		1
náhrada škody	1		1
narovnání+pokuta	1		1
prosba o odpuštění+vězení	1		1
vězení+kláda	1		1
uříznutí jazyka+stětí	1		1

6 Závěr

Mým cílem v bakalářské práci bylo vytvořit jakýsi celkový obraz o zločinech a jejich trestech na našem území od 16. do 18. století. Ukázat, jaké tresty byly k danému zločinu obvyklé a jaké se za něj udělovaly jen výjimečně. Pomocí tabulek jsem u každého zločinu uvedl jaké padaly tresty, zvláště pro muže a zvláště pro ženy a seřadil je od nejčastějšího po nejméně obvyklý. Celkově jsem takto zaznamenal 1550 zločinů a tím pádem i stejný počet udělených trestů.

V práci jsem ukázal, že variabilita trestů na našem území byla poměrně široká a rozdílná od zločinu k zločinu. V mnou vytvořených tabulkách, které jsou stěžejním bodem mé práce, se mi podařilo nastínit, jaký trest byl za jaký zločin nejčastější a který se naopak používal jen zřídka.

Mezi nejčastější tresty smrti patřily: stětí mečem, oběšení nebo upálení. Pokud měl obžalovaný nějakou přitěžující okolnost k primárnímu trestnému činu, jako např. obzvláště krutě provedený zločin nebo se dopustil více zločinů najednou, tak byl trest většinou zostřen o lámání v kole, trhání kleštěmi nebo vlečení neboli smýkání koněm cestou na popraviště. Tyto tresty byly ukládány za těžké zločiny, jakými byly např. zhářství, vražda nebo infanticidum (zavraždění novorozence nebo ještě nenarozeného plodu).

Mezi naopak lehčí tresty, kromě udělení celkové milosti, patřily rozsudky udělující nucené práce, vypovězení, výprask, vězení nebo peněžitou pokutu. Tyto tresty dostávali odsouzení za drobné prohřešky, jakými byly např. urážka na cti, drobné krádeže nebo smilstvo. Odsouzenec také mohl uniknout trestu smrti a dostat mírnější trest v případě, že mu byla prokázána nějaká přílehčující okolnost. Nejčastější takovou okolností byla nezletilost provinilého. Dokazuje to, že již v novověku soudy přistupovaly rozdílně případ od případu, ale i to, že nezletilí byli trestáni stejnými způsoby jako dospělí, i když byla jasně dána právní způsobilost pro trestní stíhání.

S postupem času soudy postupovaly stále mírněji, co se trestání týče. Zatímco v 16. století byl obviněný za vraždu odsouzen k trestu smrti, ve století 18. jsem našel několik případů, kdy byl provinilec odsouzen pouze k nuceným pracím. Výjimkou byly například tresty za infanticidum, které zůstávaly stejné nebo velice podobné po celou zkoumanou dobu.

Zajímavým zjištěním bylo, že některá provinění se trestala v různých oblastech ve stejnou dobu rozdílně, čímž jsem došel k závěru, že soudci měli poměrně široké spektrum

a volnost při udělování trestů. Záleželo tedy především na jejich zvážení, jaký trest udělí. Většinou měli soudci své oblíbené tresty, které udělovali po celou dobu svého působení ve funkci, a tak se změnou soudce docházelo i ke změně ve způsobu trestání v daném městě.

V 18. století se objevil nový trestný čin - potulka. Zločin označený jako „potulka“ již sice v našem právu existoval dříve, ale v 18. století se stává poměrně častým. Proviněným byli většinou Romové, nuceni se stále stěhovat z místa na místo, jelikož právě v tomto období vzrůstá jejich perzekuce.

Jak uvádím v následující tabulce, tak jasně nejčastějším trestaným deliktem byla krádež, činu se dopouštěli zejména muži. Následoval naopak spíše ženský trestný činnost smilstvo, společně s vraždou. Každý z těchto zločinů byl spáchán cca 11% z celkového počtu. Kromě smilstva, se ženy dopouštěly hlavně infanticidy, kterou z celkového počtu tvořilo 7%. Výhradně mužským zločinem byly mravnostní delikty znásilnění a sodomie společně s překupnictvím a jinými finančními podvody.

Ostatní trestné činy si více méně mezi sebou muži a ženy rozdělili rovnoměrně. Nejmenší počet nalezených trestných činů reprezentují specifické mravnostní delikty, také proto, jsem je podrobně rozdělil, zatímco např. pytláctví jsem nechal v jedné kategorii, i když bylo možné je rozdělit mezi puch lesní, vodní a polní.

V své práci jsem se pokusil nastínit, jak vypadalo české soudnictví v období novověku, popsat, jak vypadal trestní proces, a dokázat, že právo útrpné mělo svá relativně pevná pravidla. Především jsem se však snažil odhalit, jaké byly způsoby trestání za nejčastější delikty v tomto období. Hlavní oporou mi při výzkumu byly statistické shrnující údaje z editovaných smolných knih a další případy zmiňované v odborné literatuře.

Můžeme tedy říci, že soudnictví v Království českém a Markrabství moravském v období novověku bylo již na pokročilé úrovni, už se přejímalo ve větší míře právo římské, postupovalo se od případu k případu, během vyslovení rozsudku se přihlíželo k přílehčujícím nebo naopak přitěžujícím okolnostem. Důležité je, že rozsudky a tresty již nebyly tak jednotvárné a s postupem času již každý spáchaný zločin neznamenal rovnou trest smrti. Naopak stinnou stránkou soudnictví byla stále trvající presumpce viny vůči obžalovanému, některé obzvláště brutální tresty a především dlouhé trvání a užívání útrpného práva, jakožto dokazovacího prostředku u soudu, který dle mého názoru již na počátku 18. století byl středověkým přežitkem.

Tabulka 23 - Rozšíření jednotlivých zločinů v procentech

zločin	muži %	ženy %	celkem %
krádež	72	28	25
smilstvo	26	74	11
vražda, mord	85	15	11
cizoložství	55	45	9
infanticidum	3	97	7
potulka	42	58	5
čarodějnictví	38	62	5
loupež	94	6	4
pych	98	2	4
žhářství	74	26	3
urážka na cti	69	31	3
bigamie	50	50	2
incest	59	41	2
vražda příbuzného	74	26	2
překupnictví, padělání, podvody	100	0	1
dezerce	96	4	1
svatokrádež, rouhání	100	0	1
konkubinát	50	50	1
znásilnění	100	0	1
nemanželské dítě	14	86	1
sodomie	100	0	1

7 Smolné knihy a jiné prameny

- BIČÍK, Zdeněk. *Knihy smolné : záznamy z knih smolných města Pardubic*. 1. Hradec Králové : Kruh, 1969. 173 s.
- FRANCEK, Jindřich. *Chlumecké hrdelní příběhy*. 1. Praha : Paseka, 1993. 67 – 150 s.
- FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest ve Dvoře Králové nad Labem*. 1. Trutnov : Krkonoše - Podkrkonoší, 2010. 232 s.
- *Constitutiones Criminales Caroli V. neboli Hrdelní řád císaře Karla V.: soudcům, prokurátorům, a právě tak všem milovníkům zákonů a hrdelních procesů neobyčejně užitečný a prospěšný.*
- KOLDÍN, Pavel Kristián. *Výtah z Artikulů Práv městských Království Českého*.
- KYTKA, J. *Smolná kniha města Milevska*. Milevsko : Milevské vlastivědné knihnice, 1939. 48 s.
- LÁNY, Emil Pavel. *Knihy černé jinak smolné při hrdelním soudu v městě Bystrém od r. 1625*. Liberec : Cíl, 1946. 57 s.
- LÁNY, Emil Pavel. *Knihy smolné založené léta 1588 : Dobruška*. 1. Liberec : Cíl, 1947. 168 s.
- LÁNY, Emil Pavel. *Smolná jinak černá kniha města Solnice 1569 - 1721*. Liberec : Severografia, 1948. 86 s.
- LÁNY, Emil Pavel. *Kniha černá jinak smolná města Smidar 1631 - 1769*. Liberec : Severografia, 1948. 62 s.
- MARADA, Miroslav. *Smolná kniha města Lipníka*. Přerov : Státní okresní archiv, 1994. 90 s.
- PÁNEK, Jaroslav. *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617 - 1751*. Praha : Ústav čs. a světových dějin ČSAV, 1977. 292 s.
- CIRONIS, Petros. *Kniha černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1572 - 1630 : s přílohou pozdějších čarodějnických procesů*. 2. Rokycany : Státní okresní archiv Rokycany, 1911. 144 s.
- RENNER, Jan. *Knihy černé královského města Rakovníka*. Rakovník : Musejní spolek, 1927. 80 s.

- ROEDL, Bohumír. *Smolná kniha města Loun : Sborník okresního archivu v Lounech VI.* Louny : Státní okresní archiv v Lounech, 1993. 111 s.
- *Smolná kniha města Nymburk 1559 – 1666.* Archiv města Nymburk. Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem.
- STRAKA, Josef. *Z tábořské knihy černé.* Tábor : Spořitelna města Tábora, 1937. 494 s.
- VERBÍK, Antonín. *Krevní kniha městečka Bojkovic.* Uherské Hradiště : Slováké muzeum, 1971. 179 s.
- VERBÍK, Antonín; ŠTARHA, Ivan. *Smolná kniha velkobítešská 1556 - 1636.* 1. Brno : Blok, 1973. 272 s.
- VERBÍK, Antonín. *Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově.* 1. Brno : Blok, 1976. 308 s.
- VERBÍK, Antonín; ŠTARHA, Ivan; KNEŠL, Edmund. *Černá kniha města Velké Bíteše.* Brno : Blok, 1979. 342 s.

8 Literatura

- ADAMOVÁ, Karolina a kolektiv autorů. *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*. 1. Praha : Karel Havlíček, 2005. 231 s.
- BARTOŠÍKOVÁ, Jarmila. *Krevní kniha města Morkovic : Studie muzea Kroměřížska '91*. Kroměříž : Muzeum Kroměřížska, 1992. 115 - 148 s.
- ČECHURA, Jaroslav. *Kriminalita a každodennost v raném novověku : Jižní Čechy 1650 - 1770*. 1. Praha : Argo, 2008. 366 s.
- DULMEN, Richard van. *Divadlo hrůzy : Soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*. 1. Praha : Rybka Publisher. 2001. 230 s.
- DULMEN, Richard van. *Bezectní lidé : O katech, děvkách a mlynářích*. 1. Praha : Dokořán s.r.o., 2003. 107 s.
- FRANCEK, Jindřich. *Chlumecké hrdelní příběhy*. 1. Praha : Paseka, 1993. 162 s.
- FRANCEK, Jindřich. *Mistři ostrého meče*. Pardubice : Východočeské muzeum v Pardubicích, 1995. 60 s.
- FRANCEK, Jindřich; ŠIMEK, Tomáš. *Hrdelní soudnictví českých zemí*. 1. Pardubice : Státní oblastní archiv Zámorsk, 1995. 188 s.
- FRANCEK, Jindřich. *Zločin a sex v českých dějinách : Manželské spory a sexuální kriminalita v raném novověku*. 1. Praha : Rybka Publishers, 2000. 253 s.
- FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v českých dějinách*. 3. Praha : Rybka Publishers, 2002. 543 s.
- FRANCEK, Jindřich. *Dějiny Loupežnictva : Zloději, loupežníci, lupiči, pytláci a žháři v českých dějinách*. 1. Praha : Rybka Publishers, 2002. 370 s.
- FRANCEK, Jindřich. *Čarodějnické příběhy*. 1. Praha - Litomyšl : Paseka, 2005. 249 s.
- FRANCEK, Jindřich. *Já jsem se dopustila....* 1. Ústí nad Orlicí : OFTIS, 2008. 96 s.
- FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest ve Dvoře Králové nad Labem*. 1. Trutnov : Krkonoše - Podkrkonoší, 2010. 232 s.
- HAVLŮJOVÁ, Martina. *Ženská kriminalita ve světle smolných knih : 16. - 18. století*. In *Scientific papers of the University of Pardubice : Series C*. Pardubice : Institute of languages and humanities, 1999. s. 189 - 211.
- HORNA, Richard. *Pranýř*. Praha : Sborník věd právních a státních, 1941. 143 s.

- JIREČEK, J. *Práva městská Království českého a Markrabství moravského : spolu s krátkou jich sumou od Pavla Krystyana z Koldína*. 5. Praha : Spolek českých právníků "Všehrd", 1876. 511 s.
- KELNEROVÁ, Dana. *Sexuální delikvence ve světle smolných spisů : Příspěvek k dějinám sexuality v 16. - 18. století*. In *Scientific papers of the University of Pardubice : Series C*. Pardubice : Institute of languages and humanities, 1999. s. 159 - 188.
- KLABOUC, Jiří. *Staré české soudnictví : Jak se dříve soudívalo*. 1. Praha : Orbis, 1967. 418 s.
- MALÝ, Karel. *Trestní právo v Čechách v 15. - 16. století*. Praha : Univerzita Karlova, 1979. 262 s.
- MALÝ, Karel. *Trestní právo v Čechách v 15. - 16. století : Autoreferát disertace k získání vědecké hodnosti doktora věd*. Praha : Univerzita Karlova, 1984. 42 s.
- MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1. Praha : ORAC, 1995. 269 s.
- MALÝ, Karel a kolektiv autorů *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 1. Praha : Linde Praha a.s., 1999. 572 s.
- OBERPFALCER, František. *Vyznání na mučidlech*. Praha : Fr. Borový, 1937. 357 s.
- PÁNEK, Jaroslav. *Hrdelní soudnictví městečka Čechtice v 17. a 18. století : SSH 12*. Praha : Státní oblastní archiv v Praze ve spolupráci s okresními archivy Středočeského kraje, 1977. 129 - 183 s.
- PÁNEK, Jaroslav. *Hrdelní soudnictví městečka Neveklova v 18. století : SSH 14*. Praha : Státní oblastní archiv v Praze ve spolupráci s okresními archivy Středočeského kraje, 1979. 71 - 111 s.
- PÁNEK, Jaroslav. *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách (Výsledky, problémy a perspektivy) : ČsČH 32*. Praha : Historický ústav Akademie věd ČR, 1984. 693 - 725 s.
- PÁNEK, Jaroslav. *Česká města v 16. - 18. století*. Praha : Historický ústav ČSAV, 1991. s.
- PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Hrdelní soudnictví města Benešova v 16. - 18. století : SVPP 21-1980*. 1. Benešov : Okresní muzeum v Benešově, 1980. 211 - 255 s.
- PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Hrdelní soudnictví městeček Prčice a Sedlce v 16. - 18. století : SVPP 24 - 1983*. 1. Benešov : Okresní muzeum v Benešově, 1980. 239-259 s.

- PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Hrdelní soudnictví města Berouna v letech 1621 - 1680 : SSH 18*. Praha : Státní okresní archiv středních Čech a Státní oblastní archiv v Praze, 1992. 5 - 51 s.
- PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Hrdelní soudnictví města Miličína v 15. až 18. století : SVPP 26-1985*. 1. Benešov : Okresní muzeum v Benešově, 1985. 249 - 270 s.
- RAUSCHER, Rudolf. *Usmrcení člověka v českém právu zemském*. Bratislava : Právnická fakulta University Komenského, 1927. 88 s.
- RAUSCHER, Rudolf. *O krádeži a loupeži v českém právu zemském*. Bratislava : Právnická fakulta University Komenského, 1929. 100 s.
- RHEINHEIMER, Martin. *Chudáci, žebráci a vaganti : Lidé na okraji společnosti 1450-1850*. Praha : Vyšehrad, 2003. 187 s.
- ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice : Západní a střední Evropa v 16. - 17. století*. 1. Praha : Svoboda, 1986. 253 s.
- ŠINDELÁŘ, Vladimír. *Hrdelní příběhy tábořské*. Písek : Praam, 2003. 93 s.
- TINKOVÁ, Daniela. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. 1. Praha : Argo, 2004. 407 s.
- TULÁČEK, Jan . *Meč a váhy : O právu a jeho dlouhé historii*. 1. Praha : Albatros, 1986. 70 - 109 s.
- VANĚČEK, Václav. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. 2. Praha : Orbis, 1970. 536 s.
- VONDRUŠKA, Vlastimil . *Katovny a mučírny*. 1. Praha : Svoboda, 1993. 70 s.
- WINTER, Zikmund. *Zlatá doba měst českých*. 2. Praha : J. Otto, 1913. 263 s.

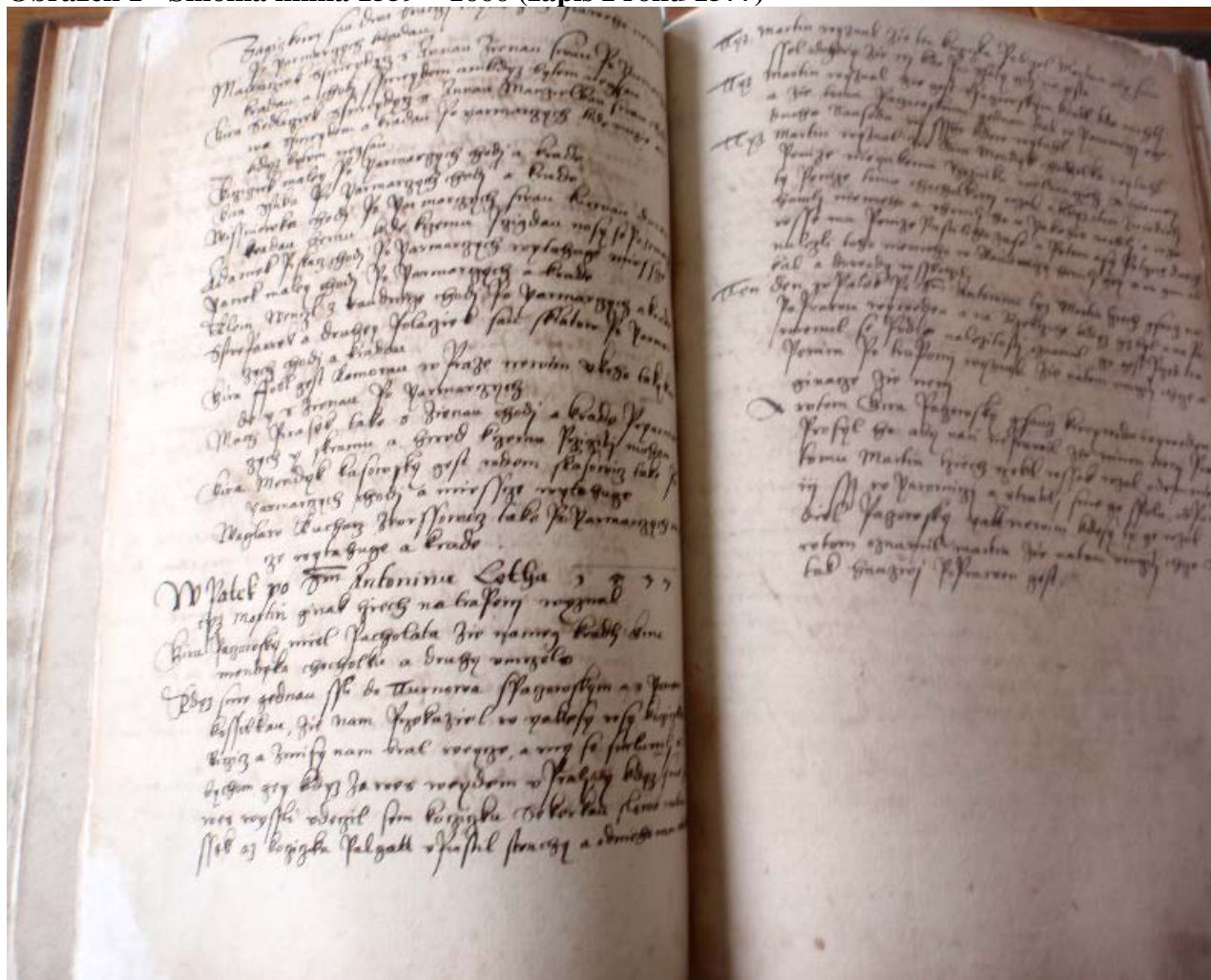
Seznam tabulek

Tabulka 1 - Otázky během výslechu	31
Tabulka 2 - Čarodějnictví.....	47
Tabulka 3 - Svatokrádež a rouhání.....	49
Tabulka 4 - Zrada, dezerce a rebelie	51
Tabulka 5 - Potulka	53
Tabulka 6 - Vodní, lesní, polní pych a krádež včel nebo ryb.....	55
Tabulka 7 - Bigamie	57
Tabulka 8 - Cizoložství	59
Tabulka 9 - Smilstvo	61
Tabulka 10 - Incest.....	63
Tabulka 11 - Sodomie	64
Tabulka 12 - Znásilnění.....	65
Tabulka 13 - Nemanželské dítě	66
Tabulka 14 - Konkubinát.....	67
Tabulka 15 - Infanticidum.....	69
Tabulka 16 - Mord, vražda, sebevražda	72
Tabulka 17 - Vražda příbuzného (parricidium).....	74
Tabulka 18 - Krádeže	77
Tabulka 19 - Překupnictví, padělání, podvody	79
Tabulka 20 - Žhářství	81
Tabulka 21 - Loupeže.....	83
Tabulka 22 - Urážka na cti, křivá svědectví a obvinění	85
Tabulka 23 - Rozšíření jednotlivých zločinů v procentech.....	88

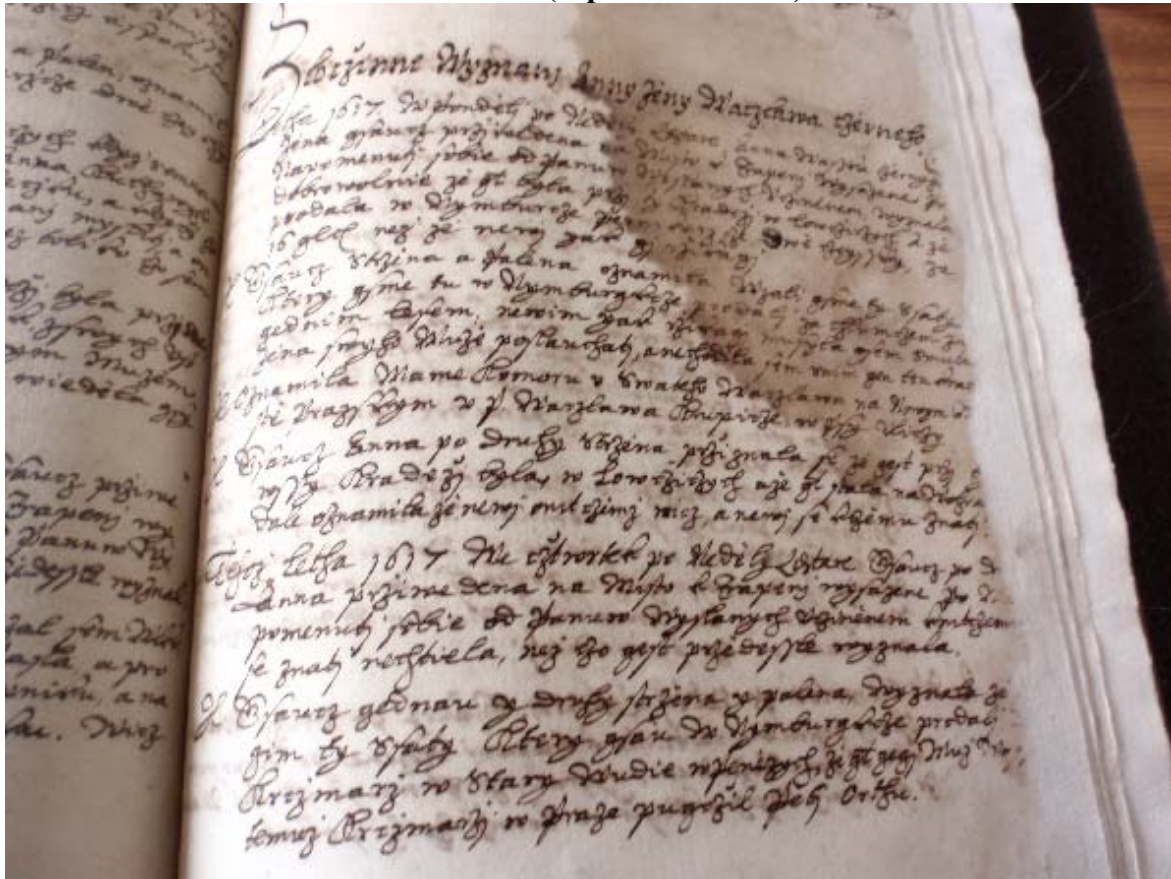
Přílohy A – Smolná kniha města Nymburk 1559 – 1666

Archiv města Nymburk

Obrázek 1 - Smolná kniha 1559 – 1666 (zápis z roku 1577)

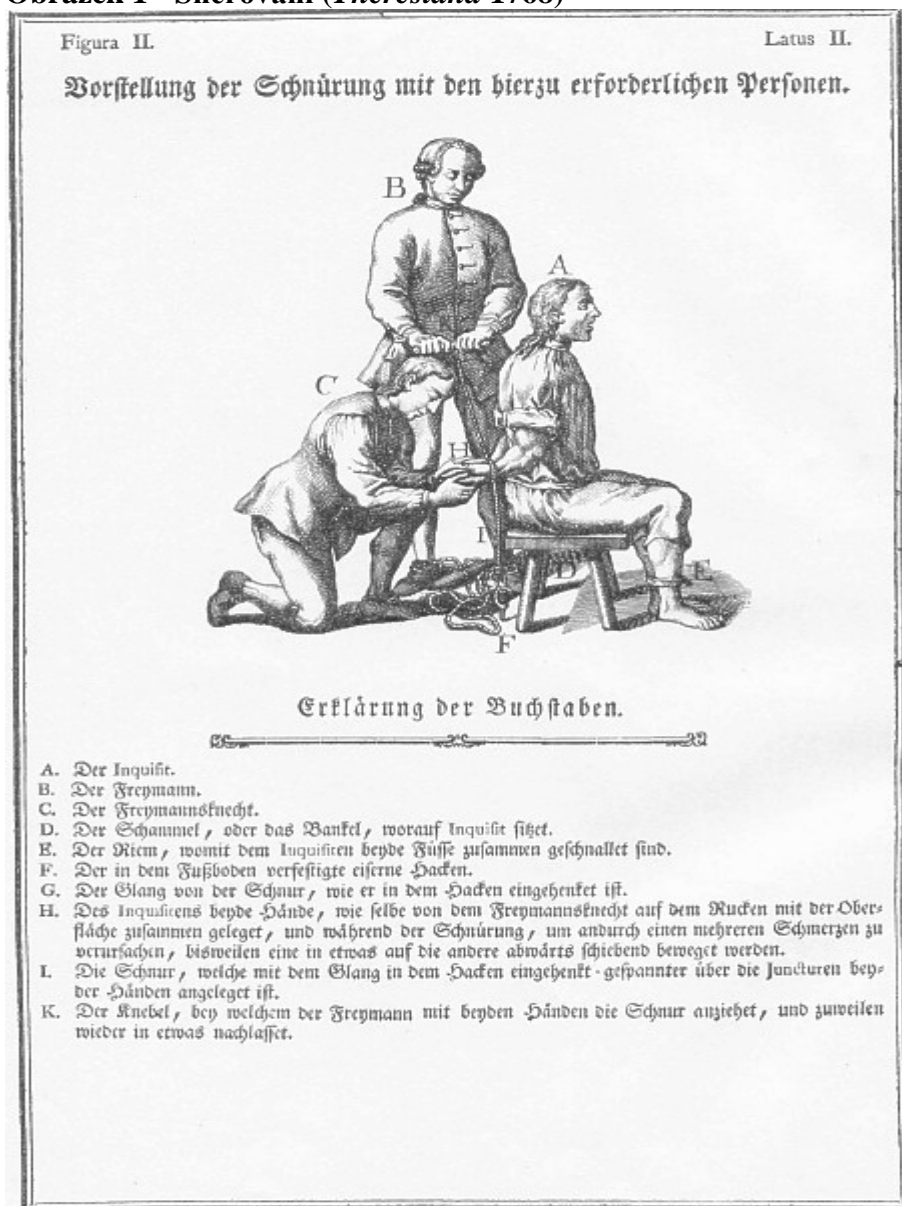
Obrázek 2 – Smolná kniha 1559 – 1666 (zápis z roku 1617)

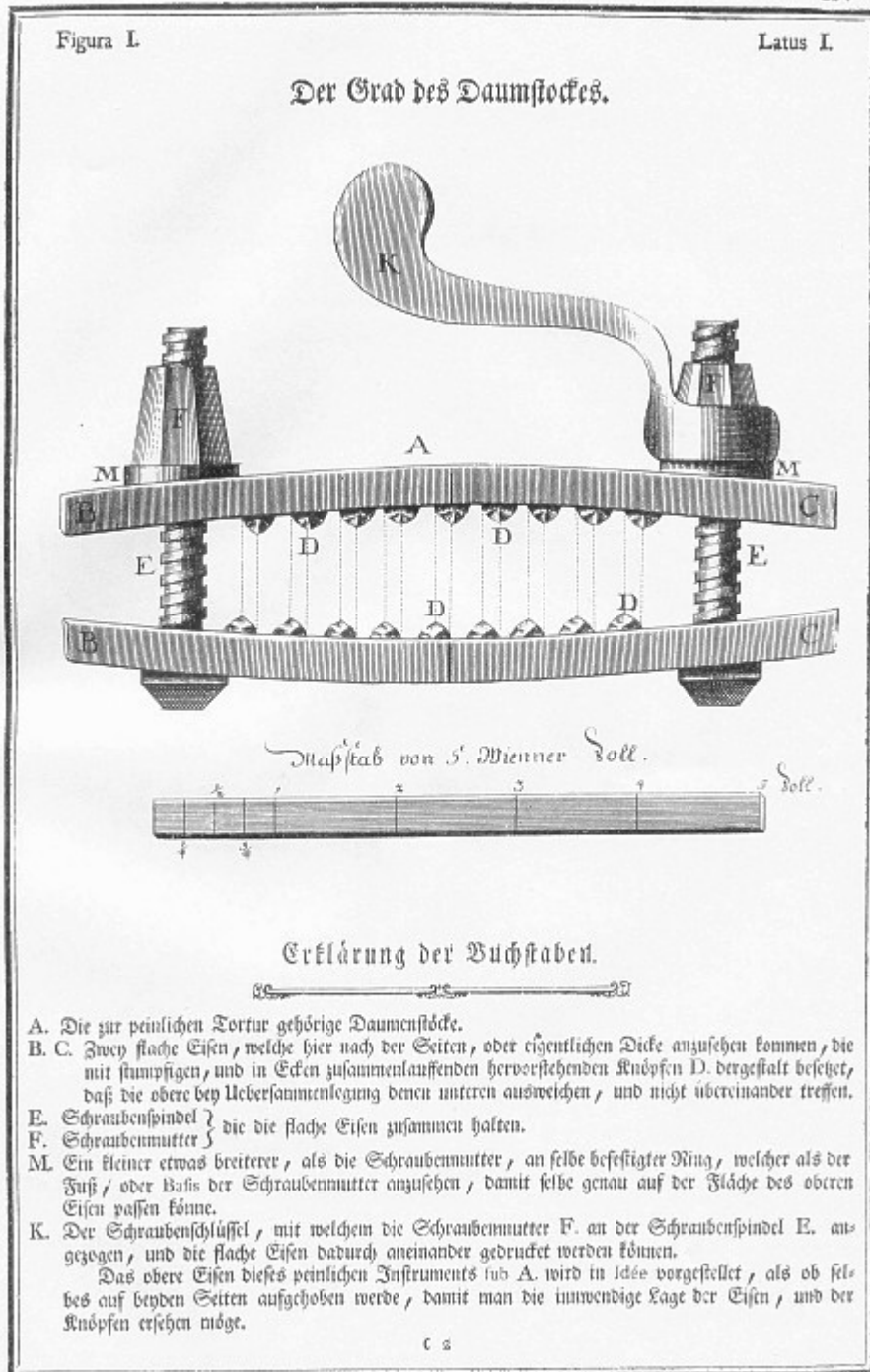

Přílohy B – Útrpné nástroje

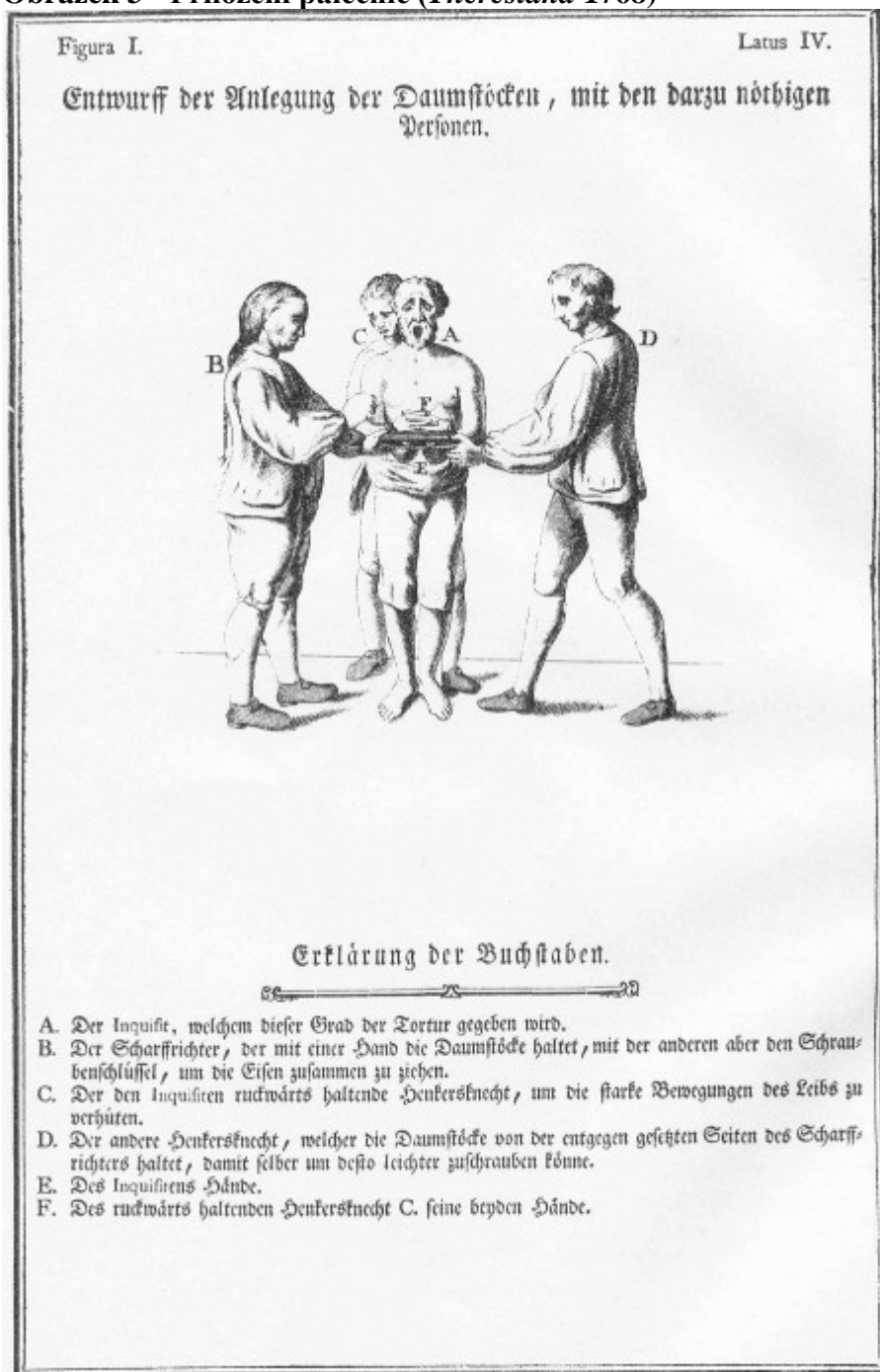
Obrázek 1 - Šněrování (*Theresiana* 1768)

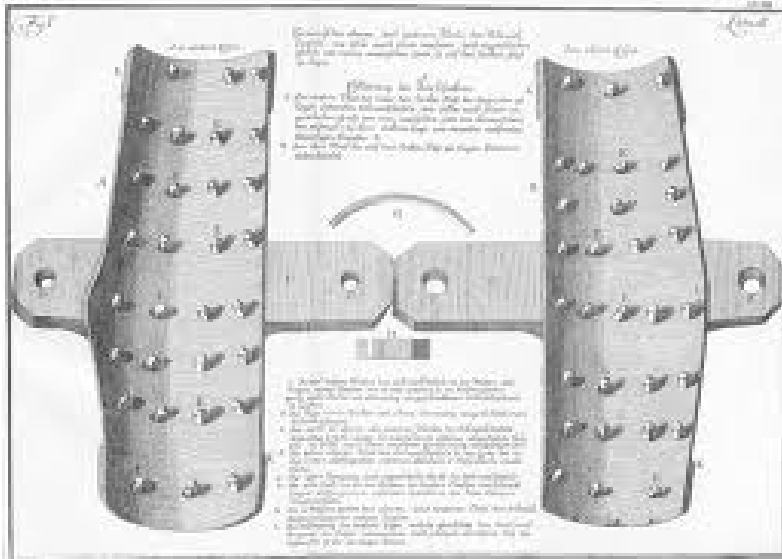
Obrázek 2 - Palečnice (*Theresiana* 1768)

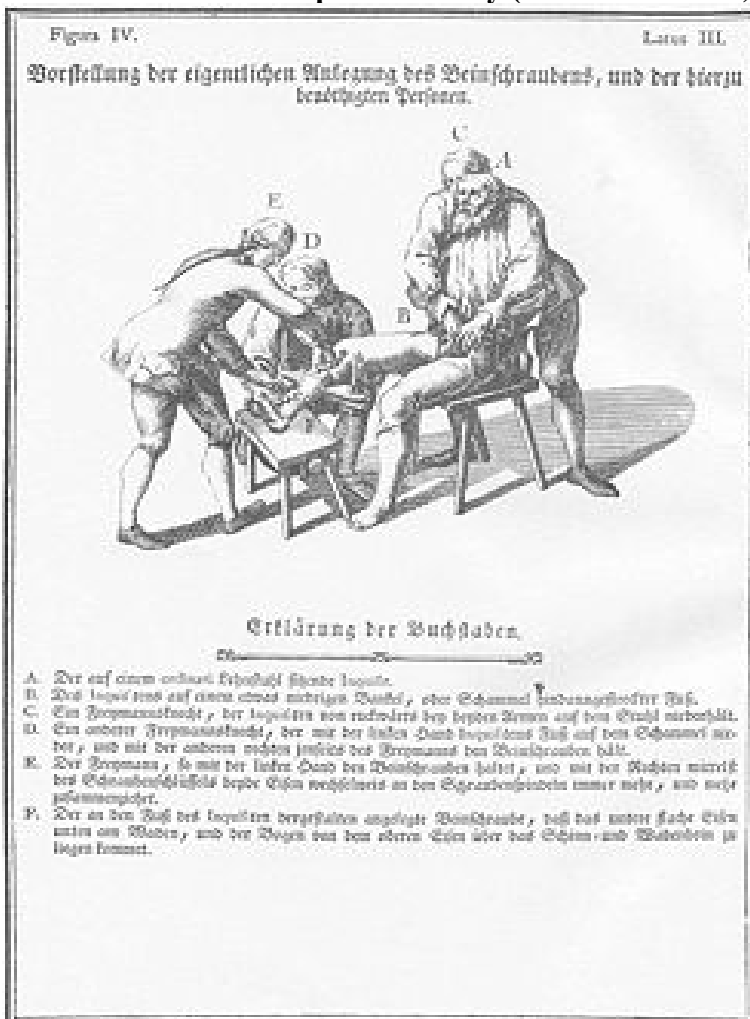
Obrázek 3 - Přiložení palečnic (*Theresiana* 1768)

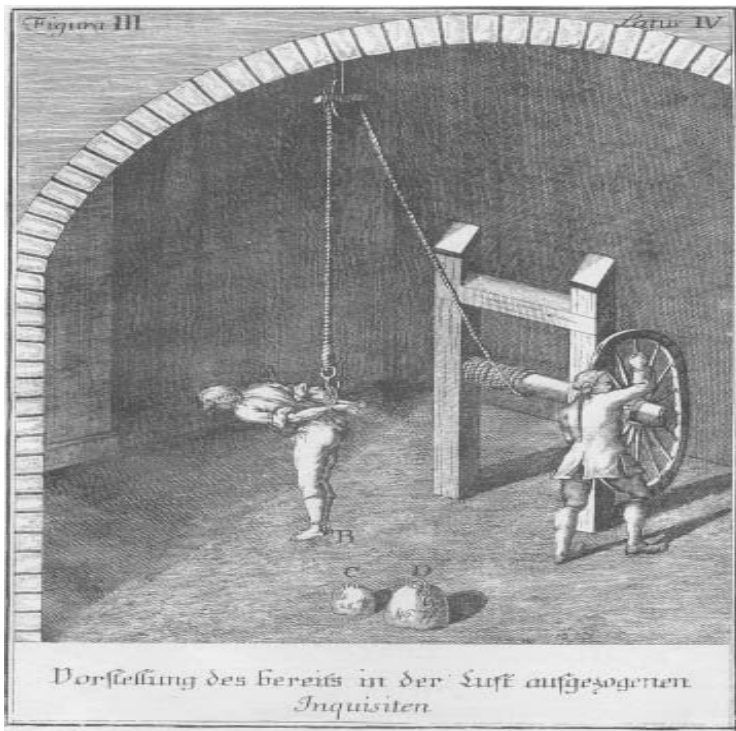
Obrázek 4 - Španělská bota (Theresiana 1768)

Obrázek 5 - Přiložení španělské boty (Theresiana 1768)

Obrázek 6 - Napínání na skřipci (Theresiana 1768)

Obrázek 7 - Pálení na žebříku (Theresiana 1768)

